

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Sayfa/Pages

İlknur ÖNER

Barajların Yaşam Seyri Sürecinde Yapılan Sosyal Çalışmalara, Muhtemel Afetlere Hazırlık Açısından Bir Bakış..... 1

Ali ÇAĞLAR

Türk Ulusal Basınında Hizbullah: Bir İçerik Analizi 35

Pelin TURAK

Women's View on Violence in Turkey 77

Nilgün ÇELEBİ

İsimler ve Sıfatlar..... 93

Müge KANTAR

Kırsal Kesimde Yaşayan ve Kırdan Kente Göç Eden Ailelerde Kuşaklar Arası Farklılaşma..... 111

Ali ARSLAN

Türk Medya Elitleri: Bir Durum Tespiti 135

TEŞEKKÜRLER

Dergimizin bu sayısına, gelen makalelere hakemlik yaparak katkıda bulunan ve adları alfabetik sıra ile aşağıda verilmiş olan meslektaşlarımıza teşekkür ederiz.

Editörler Kurulu

Vildan AKAN (Hacettepe Ün.)
Şencer AYATA (ODTÜ)
Ali ÇAĞLAR (Hacettepe Ün.)
Nilgün ÇELEBİ (Ankara Ün.)
Hayriye ERBAŞ (Ankara Ün.DTCF)
Birsen GÖKÇE (Hacettepe Ün.)
Ahmet İÇDUYGU (Bilkent Ün.)
Aytül KASADOĞLU (Ankara Ün.)
Halil NALÇAOĞLU
Nihat Ali ÖZCAN (AVSAM)
İhsan SEZAL (Bilkent Ün.)
Gülây TOKSÖZ (Ankara Ün.)
Sevda ULUÇTEKİN (Ankara Ün.)
Serpil ÜŞÜR (Ankara Ün. SBF)

Ayşe AYATA (ODTÜ)
Nilay ÇABUK (Ankara Ün.)
Bülent ÇAPLI
Erol DEMİR (Ankara Ün.)
Yakın ERTÜRK (ODTÜ)
Adnan GÜMÜŞ (Çukurova Ün.)
Tülin İÇLİ (Hacettepe Ün.)
Esin KÜNTAY (Mimar Sinan Ün.)
Ülgen OSKAY (Ege Ün.)
Ayşe SAKTANBER (ODTÜ)
Helga TILIÇ (ODTÜ)
Korkut TUNA (İstanbul Ün.)
Turgay ÜNALAN (Hacettepe Ün.)
Arus YUMUL (Bilgi Ün.)

BARAJLARIN YAŞAM SEYRİ SÜRECİNDE YAPILAN SOSYAL ÇALIŞMALAR, MUHTEMEL AFETLERE HAZIRLIK AÇISINDAN BİR BAKIŞ

İlknur ÖNER*

ÖZ

Bu çalışmada yaşam seyri süreci yaklaşımıyla, karşılaştırmalı örnekler kullanılarak üç temel bölüm üzerine odaklanılmaktadır. Birinci bölümde, barajlar ve etkisindeki insanlara yönelik çalışmalar genelinde “barajların yaşam seyri süreci” kavramsal olarak tanımlanmaktadır. İkinci bölümde, barajların yaşam seyri süreci esas alındığında, barajlar ve sosyal etkileri ile ilgili çalışmalarda ortaya konulmuş olan farklılaşabilen, çatışan veya uyum gösteren bulgu ve önerilere, konu ile ilgili yapılanmalara, yeni değişimler veya yapı çözücü yönlerdeki arayışlara farklı ülkelerden örnekler verilmektedir. Daha sonra belirtilen bu farklı arayışlardan ilerisi için nasıl faydalanılabileceği gerekçeleri ile ortaya konulmaktadır. Üçüncü bölümde, yaşam seyri sürecindeki barajların afetler sosyolojisinin kapsamından uzak olup olmadığı sorgulanmaktadır. Bu çerçevede afetler sosyolojisinin kapsamına değinildikten sonra alternatif cevaplar değerlendirilmektedir. Bu cevapları takiben barajlar ve etkilenen insanlarla ilgili bulguların diğer gelişme projelerinde olduğu kadar felakete maruz kalabilecek diğer gruplar için de kullanılma ihtimalleri metodolojik gerekçeleri ile tartışılmaktadır. Sosyolog ve sosyal bilimcilerin, meslek gruplarının rol, görev ve sorumluluklarının değerlendirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Barajların Yaşam Seyri Süreci, Afetler Sosyolojisi, Türkiye, Barajlar, Sosyolog, Metodolojik Güçlükler, Uygulamalı Sosyoloji.

ABSTRACT

This study focuses on life course process of dams under three main sections by using comparative examples. In the first section, the concept of life course process of dams is defined. Second section composed of fragmented, parallel contrasting findings and recommendations of studies which are focusing on dams and affected people, new developments on the subject, new changes and views on deconstruction with examples from different countries. Then, possible effective usage ways of these explorations

* Araştırma Görevlisi, Fırat Üniversitesi, Fen Ed. Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Elazığ

for the future are presented with their reasons. The third section questiones whether the dams in their life course process are in the context of sociology of disasters or not ? After the mentioning context of sociology of disasters, alternative answers are discussed. Following these answers, possible usage ways of findings about dams and affected people on other groups which may become affected by disasters are elaborated within methodological foundations. Re-identification necessity of role , responsibility and duty of social scientist, sociologist and occupational groups are emphasised.

Key Words:The Life Course Process of Dams, Disaster Sociology, Turkey, Dams, Sociologist, Methodological Difficulties, Applied Sociology.

1.GİRİŞ

Bu bildiride olduğu gibi, 17 Ağustos depremi benzeri yaşanan bazı olaylar, ilgi alanlarımızda farklı alanlara doğru olan birikim ve yönelmeleri ortaya çıkarabiliyor. Burada dikkatlerin çekilmek istenildiği nokta, günümüzün yaşam şartlarının hem belli alanlarda uzmanlaşmayı, hem de uzmanlaşılan alanlar arasında bilgi ve bulgu alışverişi gerektirmesidir. Bu çerçevede sosyal bilimlerde, özellikle ülkemizde yaptığımız baraj ve gelişme projeleriyle bağlantılı çalışmaların, karşılaştırmaların ve bulguların kullanılabilirliğine yönelik önerilerin artırılması, gerekiyorsa acil durumlara hazırlık için, birimler içi ve birimler arası koordinasyon çabaların çoğaltılması ve bakış açılarının biraz geniş tutulması gerekmektedir. Bu noktayı vurgulamak için bu bildiride ele alınan üç temel başlık vardır: Barajların yaşam seyri süreci ve bu süreç içerisinde yapılan, yapılması gerekli olan çalışmalar; bu çalışmaların felaketler (afetler) sosyolojisi içerisinde, afetlere hazırlık amacıyla kullanılabilirliği karşılaştırmalı örneklerle ve metodolojik gerekçeleriyle tartışılmaktadır. Sosyolog ve sosyal bilimcilerin görev ve sorumluluklarının yeniden gözden geçirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu konulara sırası ile şu şekilde değinmek mümkündür.

2.BARAJLARIN YAŞAM SEYRİ SÜRECİ

Günümüzdeki çalışmaların ve uygulamaların etkililiği ve sürdürülebilirliği, yapılan çalışmalara bakış açılarının ve çabaların çok yönlü koordinasyonları ile bağlantılıdır. Morgan 1937'de "Sociology in the TVA" (TVA da Sosyoloji) başlıklı yazısında, Tenesse vadisindeki baraj bağlantılı çalışmalara yönelik değerlendirmesinde, bilgi, bulgu ve önerilerde, Akşit'in (1989) deyimiyle bir tür "bölmelenmişlik"ten uzak bir yaklaşımın kullanılmasının gerekliliğini vurgulamaktaydı. "Yüksek düzeyde uzmanlaşmış toplum" tabirinin burada kullanılıp kullanılmayacağı tartışılabilirliğini bir tarafa bı-

rakırsak, yüksek düzeyde uzmanlaşma sürecinin bakış açısına getirebileceğinden söz edilen daralmadan ve genelleyicilerin ortadan kaybolmasından bahsetmesi dikkat çekicidir. Morgan'a göre, bir çok uzman veya özelleyci (specialist) ve az genelleyici (generalist) bulunması, toplumun koordinasyon ve entegrasyon güçlerini bir sentez yapamayacak düzeyde zayıflatabilmektedir (157,158).

Yine Morgan'a göre uzmanlaşmış sosyolojik çabalar, organizasyonun kaderini kontrol edenlerce bir derece anlaşılabilir ve saygı duyulan organizasyonlar haricinde herhangi bir organizasyonda uzun süre sürdürülemez. Bir demokraside kontrol gücü halktır. Sosyologların ve diğer profesyonellerin uzmanlaşmış olmaları yeterli değildir. Onların, sosyolojiyi, diğer aktivitelerle etkili bütüne entegre etmelerini sağlayacak diğer alanlara geniş ilgi ve saygılarının bulunması gerekmektedir. Uygulamalı sosyolojinin hemen her bir örneği bir aktivite kompleksinin sadece bir safhasında görülebilmektedir. Sosyolojik parça izole edilemez ve sadece kendisiyle de muamele edilemez. O, meydana gelen olaylarla ve diğer bütün parçalarla olan ilişkilerle değerlendirilmelidir. Bu yüzden Morgan, sadece kendi alanının farkında olduğunu göstermeye çalışan bir sosyolog, ne kadar zeki ve akademik olursa olsun, pratik uygulamalı bir durumda yardımdan ziyade bir tehdit olabilir der. Diğer yandan, bunun tersi bir durumda, herhangi bir büyük sosyal projenin, sosyal parçaların açık bir şekilde kabulü ve temini olmadan yapıldığı zaman çoğunlukla olduğu gibi, çok büyük düzeyde insan israfı (human waste) ile karşılaşılabilirliğinden bahsetmektedir (Morgan 1937:159).

Literatürde Morgan'ın belirttiği unsurların eksikliğinden zaman zaman bahsedilmiştir. Takip eden bölümlerde de görüleceği üzere, bulgularımızın uygulanabilirliğini artırıcı önerilerde bulunabilmemiz için özelleyci, uzman ve genelleyici rollerini dönüşümlü olarak kullanmak durumundayız.

Bu bakış açısından hareket ediş, yaşam seyri süreci kavramının kullanımını düşündüren üç ana kaynakla birleşti. Birincisi Keban Barajı kadın göçmenleri üzerine yaptığım çalışmanın bulguları. İkincisi, Pamela Jekel'in "California" (1994) adlı, Kaliforniya nehri ve belli bir dönem içerisinde nehrin kendisindeki ve çevresindeki (sosyal ve fiziki) değişimleri ifade eden romanı. Üçüncü kaynak ise, yıllardan beri karşı karşıya olduğumuz ve hazırlanabilecekken karşısında yetersiz kaldığımızı düşündüğüm depremler. Böylece yaşanan olay ve gelişmeleri anlama ve değerlendirmede, sosyal yapı ile afetler arasındaki ilişkiyi kavramada yaşam seyri süreci yaklaşımının gerekli olabileceğini ortaya çıkmaktadır (Kreps, 1989).

Barajların yaşam seyri sürecinden bahsetmeden önce, yaşam seyri süreci kavramının tanımını ve kavramın kullanımının gelişimini şu şekilde özetlemek mümkündür.

Yaşam seyri süreci kavramının yabancı kaynaklarda “life course” veya “life cycle” (Bühler 1953; Giddens 1989; Jarry ve Jarry,1997; Katz ve Monk, 1993; Kreps, 1989; Marshall, 1999) olarak geçtiği görülür. Kavramın literatürde, daha çok, sosyal, sosyal psikoloji, biyografi ve yaşam öyküsü türü çalışmalarda kullanıldığı dikkatleri çekmektedir. Kavramla ilgili farklı görüş ve eleştiriler bulunmakla beraber, detaylara girmeden bu çalışma için ifade edilmek istenilen genel tanım şu şekilde verilebilir: Yaşam seyri süreci genellikle, bebeklikten yaşlılığa ve ölüme doğru olan, biyolojik ve sosyal olaylar arasındaki etkileşimin sonucunda meydana gelen kişilik değişimi olarak tanımlanır. Üzerinde durulan konu, deneyimlerin kronolojiden çok sosyal-tarihi süreçlere dayalı insan davranışlarının ve kişisel biyografi geçmişinin bir sonucu olarak görülüp, bir süreç olarak ele alınmasıdır (Jarry ve Jarry, 1997: 356). Bu tanıma eklenmesi gereken, Giddens’in da belirttiği gibi (1989:82-86), günümüzde ölümün artık sadece yaşlılıkla bağdaştırılmasının mümkün olmadığıdır. Kavramın tanımları genellikle çocukluk ve bebeklikle başlamaktadır. Ancak tanıma eklenmesi gerektiği düşünülen bir diğer nokta ise çocukların yaşlarını doğumlarından sonraki yıldan değil de, çocuğun doğumundan önceki gelişme sürecini de hesaba katan bir Çin geleneğinin ve tıbbın da doğum öncesi devreye verdiği önemin kavramın tanımına olabilecek katkısıdır.

Burada yaşam seyri sürecindeki unsur insan olarak ele alınabileceği gibi, literatürde “built environment” (Holzer, vd 2000:41) olarak geçen ve bizim “yapay çevre” veya “insan yapısı çevre” (Gökçe,1993:13) kapsamında bahsettiğimiz konutlar, yollar, köprüler ve barajlar olarak da düşünülebilir. Bu tür bir genişleme, yaşam seyri sürecini çerçeveleyen başlangıç ve sonun tanımını da önemli kılmaktadır.

Yaşam seyri süreci, bu çalışmada, barajlarla ilgili çalışmaları ve yansımalarını değerlendirirken kullanılacak olan bir süreç, bir bakış açısidir. Kavram, bir varlığın (bu çalışmada barajlar) meydana getirilmesi kararına hazırlıkla, bu varlığın aktif varlık döneminin sona erişine kadar gecen süreci ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Yaklaşımın bu çalışmada kullanım detaylarına aşağıda yer verilmiştir.

3.YAŞAM SEYRİ SÜRECİNDEKİ BARAJLARLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR

15 yıl öncesine kadar, barajlar ve etkisindeki insanlara yönelik olarak yapılan çalışmalar, aynı dönem içerisinde yapılmış olanlar dahi, konulara bakış açılarından dolayı (teknik-sosyal) ayrı ve bölmelenmiş kaldı. Tablo 1'de detaylarıyla görüleceği gibi, barajın yapımı öncesi, yapımı, yapımı sonrası ve ömrünün sonu dönemlerindeki çalışma dönemleri bir araya getirilerek başlıklar *yaşam seyri sürecinde* incelendiğinde genel yaklaşımlar şunlardan ibarettir :

Baraj yapımı öncesi dönem, projeye hazırlık için siyasi bir vakum yaratarak konuya dikkatleri toplama, siyasi destek sağlama, maddi kaynak bulma, teknik eleman ihtiyacını karşılama, gerekli ulusal ve uluslararası yönetim birimlerinin desteğini sağlama ve bunlar arasındaki koordinasyon yollarını belirleme, zemin ve havza etütleri yapma, projenin gerektirdiği politikaları geliştirme, yöredeki halkı ve sosyal dokuyu tanıma, önerilecek alternatifleri belirleyip tercihleri saptama, baraj gölü altında kalacak tarihi ve arkeolojik eserlere yönelik çalışmalar gibi konuları içerir.

Barajın yapım döneminde planların uygulanmasına geçildiğinden sonuçlar görülmeye başlanır. Göç edecek olan insanların göç süreci, yeniden yerleşim şekilleri, istimlak bedelleri, yeniden yerleşimin yönü (kır-kent), şekli (planlı-plansız, gönüllü-zorunlu vb.) gibi sosyal konular gündeme gelir. Bunların yanında, barajdan bırakılacak olan suyun kontrolü, barajda ilk su tutulmasıyla barajın kendisinde, havzasında ve baraj gölü yatağında meydana gelebilecek fiziksel, sosyal, kimyasal değişikliklerle ilgili çalışmalar da bu dönemde görülmektedir.

Barajın yapımı tamamlandıktan sonraki dönemde ise uygulanan planların meydana getirdiği değişiklikler sosyal bilimciler (havzada, eski ve yeni yerleşim yerlerinde) ve fen bilimciler tarafından (barajda, havzada ve barajın etkisinin hissedildiği yerlerde) tespit edilir.

Uzunca bir dönem, örnek olay araştırmalarının bulguları ve getirilen öneriler bilim dalları arasında koordinasyon içinde kullanılmadığından; bazen de gelişme projelerinin uygulamada aksamasından, hükümet ve politika değişikliklerinden dolayı öneriler yerine ulaşamadı; yetersiz ve bazen de uygulama için geç kaldı.

Zaman içerisinde, özellikle sosyal bilimlerdeki örnek olay çalışmaları, kimi zaman bir birini takip eden bir süreç içinde sıklıkla yapıldığından, aynı projeyi detaylı inceleyen çalışmalar silsilesi ortaya çıktı (Nubia, Kariba ve James Bay Cree yerlileri çalışma örnekleri). Bir birini takip eden,

yinelenen araştırmaları yeni yaklaşımlar geliştirildi Tenesse Valley çalışmaları bunların ilklerinden biriydi ve bunu Nubia, Kariba, James Bay gibi çalışmalar izledi. Tekrarlanan çalışmaları yapanlar, kimi zaman aynı araştırmacılar olabilirken, kimi zaman ise onların yerini farklı bir araştırmacı grubu aldı. Bu tür çalışma örnekleri TVA, GAP, Nubia, Cree, "Amerikada'ki kızılderili çalışmaları" (Indian Studies) başlığı altındaki çalışmalarda da görüldü. Yapılan bu çalışmaların seyri ilerlerken, projelerin içerik ve uygulanışları da değiştiği için aksaklıkların düzeltilmesi, halkın katılımının artırılması gibi konular daha çok gündeme gelmeye başladı. Buna Türkiye'den Keban ve Atatürk Barajı proje örnekleri verilebilir (yurtdışı örnekler için bkz. Carnea ve Gugenheim, 1993; Colson, 1971; Fahim, 1983). Her çalışmayla bir sonrakine öneri getirecek önemli bulgular elde edildi. Daha önce-leri pek söz konusu olmayan şu konular zaman içinde gündeme gelmeye başladı: Ülke sınırlarını aşan havza kavramı, havzalardaki su ve yerleşme politikaları (Carnea ve Gugenheim, 1993 ; Kut, 1993; Nowkowski, 1993; Şen, 1993), maddi destek kaynağı olan uluslararası bankaların ve hükümetlerin politikalarındaki değişiklikler (Gracie, 1992; Pearce, 1991), çevredeki değişimler (Nowkowski 1993) ve halkın projenin etkilerine cevapları ve sonuç olarak kazandıkları veya geri aldıkları hak ve imkanlar (Colchester, 1989; Finet, 1992; Pearce, 1991). Bu değişiklikler farklı ülkelerde farklı dönemlerde gözlenmiş olmakla bunlarla beraber, bazı projelerin yeniden gözden geçirilmesi, düzenlemeler yapılması ve hatta iptalleri istenildi. Bunlara birkaç örnek vermek mümkün:

1988'de iki Kapoya kızılderilisinin geleceklere ile ilgili planlar hakkında kendilerine danışılmasını ve Amazon'da uygun olmayan gelişme projelerinin küresel çapta ekonomik olarak desteklenmemesini dile getirerek, Yanomami kızılderililerinin Xingu kabilesi ve diğer tarafların destekleriyle geliştirdikleri çabalar oldukça önemlidir. Bu çabalar üç yılı aşkın bir süre Dünya Bankası, Japon, Alman, İngiliz ve Amerikan bankaları konsorsiyumunun Brezilya'nın baraj yapım projesine yatırım yapmasını engelleme yönünde sürdürülmüştür (Colchester,1989). Bu, belki de, Duwarmish İndiyanlarının başı olan Seattle Reisin 1856'da kızılderililerin anlaşma yapmaya zorlandığı ve Bainbridge doğru göç etmek zorunda bırakıldıkları bir dönemde 1853-1857 arasında, Amerika Cumhurbaşkanı olan Franklin Pierce'ye hitaben, 1853-1857 arasında, Amerika Cumhurbaşkanı olan Franklin Pierce'ye hitaben söylediği sözlerin farklı bir şekilde ifade edilişiydi. (TÜBİTAK, 1996:104).

Kapoya örneğine benzer bir diğer örneği, Kanada'da James Bay ve Hudson Bay civarındaki yerliler ve çevrecilerle beraber otuz kişiye yakın bir grup oluşturmuştur. 1991 Mayıs ayında bu grup, Kanada'nın Hudson körfe-

Barajların Yaşam Seyri Sürecinde Yapılan Sosyal Çalışmalara, Muhtemel Afetlere Hazırlık Açısından Bir Bakış

zine akan bütün suları kapsayan projelerin tamamında, bağımsız, federal maddi destekli bir biyo-bölgesel çevre çalışması yapılması çağrısında bulunmuştur. Bu çağrıyı yapan grup ile federal devlet arasında sürdürülen uzun süreli değişen ilişkiler de örnek bir süreci teşkil etmektedir (Berkes, 1981; Niezen,1993; Ohmagari ve Berkes 1997; Pearce,1991).

Bir diğer örneği ise, Hindistan'daki Sardar Sarovar'ın yapım sürecinde görmek mümkündür (Geoforum, 1993; Turaga, 2000).

Bradford Morse'un 1992 yılında baraj projesiyle ilgili olarak hazırladığı raporunda projeden dolayı yer değiştirenlerin hepsinin yeniden yerleştirilmesi veya rehabilite edilmelerinin mümkün olmadığı, projenin insan ve çevre konularını ihmalinden dolayı Dünya Bankası'nın bu projeyi desteklemekten vazgeçmesi gerektiği belirtmesine rağmen, devam eden proje ve halkın tutumu (Turaga,2000) bir diğer kıtadan bir başka örnektir.

Her ne kadar verilen örnekler olumsuz örnekler ve şikayetler gibi görünse de, amaç hatalardan ders alınarak, pratikte barajların yaşam zincirinde yaşanabilecek olumsuzlukları ortadan kaldırmak veya en aza indirgeyebilecek çözümler, öneriler geliştirme ihtiyacını gözler önüne sermektedir. Farklı şikayetlerden yola çıkılarak ABD'de baraj gelişme projeleri sırasında halkın yemek alışkanlığı, ekonomik kaynaklar ve balığın yaşam süreci ve ekolojik denge gözetilerek, baraj yapımıyla sekteye uğrayan balık göçlerine engel teşkil etmeyecek "balık merdivenleri" (Jekel,1994) geliştirilmesi buna bir örnektir. Ulusal Sosyoloji Kongresi'ndeki (2-4 Kasım 2000) sunuşumda dile getirdiğim bu örneğin, (6-8 Ekim 2001) Bodrum'da Ekoloji Kongresi'nde yankı bularak Ekoloji Kongresi sonuç bildirisinde değerlendirilmiş olması sevindiricidir.

Yapılması gereken proje ve uygulama değişiklikleri sadece bunlarla da sınırlı görünmemektedir. İhmal edilen bir diğer nokta, hiç bir problemi olmayan projelerde dahi barajların malzeme, temeldeki zeminin yapısı, doğanın etkileri, afetler, savaşlar ve hatta teknik hatalardan ya da aktif çalışma süreci dolduğundan dolayı fiziki bozulmalar sebebiyle aksaklıkların olabileceği, sel felaketi, kimyasal zehirlenme ve hastalıklarda artış gibi problemlerin yaşanabileceğidir (Andersen, 1993; Turaga, 2000). Ayrıca sel felaketi, kimyasal zehirlenme ve bazı hastalıklarda salgın türü artışlar gibi problemlerin yaşanabileceği dikkatlerden kaçmaktadır.

Baraj yıkılmasının (dam failure) farklı örneklerine farklı ülkelerde rastlamak mümkündür (Andersen, 1993; Brickhill, 1999; FEMA; Gölec,1983). İlk barajlardan birinin Yemen'de yıkılarak Seba'nın başkentini harap etmesinden beri (Aral, 2001) 1928'de St.Francis, 1972'de Bufalo Creek, 1976'da Teton, 1977'de Laurel Run gibi baraj yıkılması olayları görülmüştür

(FEMA; Golec,1983). Ancak Brickhill'in (1999) "The Dam Busters" adlı, ilk kez 1951'de yayınlanan kitabında bahsettiği, Mohne ve Eder barajlarının hikayesi, 11 Eylül 2001'de Amerika'ya yapılan saldırı ve şarbon salgını gibi örnekler, savaş ve terörizmin muhtemel yansımalarının olabileceğini o günlerde gündeme taşımıştır. 1943 yılında, Nazi Almanya'sında, ağır sanayinin ve bilimsel çalışmaların yoğun olduğu bir bölgedeki Mohne ve Eder barajları yoğun bir bombardımanla yıkılmıştır. Mohne'de yıkılan barajla uzun süre elektriksiz ve susuz kalan Ruhr sanayisinin durumu ve 350 ton suyun serbest bırakılmasıyla, bölge insanların, diğer canlıların ve Nazi Almanya'sının gördüğü zarar hafife alınacak türden değildir (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi, 1986, 7:3518, 16:8335, 19:9956).

Kimyasal zehirlenme ve hastalıklarda artış konusunda ise Kanada, James Bay ve Fransız Guyana'sı örnekleri verilebilir.

James Bay civarında yapılan çalışmalarda, yöredeki kayaların civa yönünden zengin olduğu bilinmektedir. Barajlar gibi sebeplerle, suyun, doğal civayı çözünebilir methyl civaya dönüştüren bir bakteriyi serbest bırakarak, bunun balık ve benzer canlılar yoluyla yiyecek zincirine girmesine yol açtığından bahsedilmektedir. Balıklarda ve civardaki hastanenin (Montreal General Hospital) ve Manitoba'da Nelson nehri üzerindeki baraj projesi bulgularına göre, yöre insanında, Dünya Sağlık Örgütü'nün kabul edilebilir diye nitelediğinden daha fazla oranda civa yoğunlaşmasına ve zehirlenmelere rastlandığı görülmüştür. Yerlilerin yemek alışkanlıklarında ve ekonomilerinde balığın yeri düşünülürse gözlenen sonucun sosyal dokudaki etkilerinin kapsamı düşündürücüdür (Hansel 1991).

Guyana'da Sinnamary nehri üzerinde, 310 m² yağmur ormanını sular altında bırakarak yapılan Petit Saut barajından dolayı, Fransız ekologlar suyun durgunlaşması sonucu sıtma, sarı humma ve bilharzia gibi hastalıklara yol açılacağı korkusunu dile getirmişlerdir (Wood vd.1991).

Bu ve benzeri sebeplerden dolayı *barajların ömrünün sonu* gelebilmekte ve bu döneme yönelik çalışmaların gündeme gelmesi de bir zorunluluk olmaktadır. Bu problemler yalnızca teknik ve fen bilimlerini ilgilendiriyor gibi görünseler de bu durum yanıltıcı olabilmektedir. Çünkü, bunların sosyal dokuda tesirleri olması kaçınılmazdır. Bu tür problemlerin ortaya çıkma ihtimallerine karşı yapılacak düzenleme, kurtarma veya yeniden yerleştirme çalışmalarını yapmak için gerekli olan süre iyi değerlendirilmelidir. Dünyada bu kadar farklı örneğe rastlanırken "hazırlıksızdık" kelimesinin kullanılmasını gerektirecek konulara düşünülmesi beklenilmemelidir. Barajların aktif hale getirilme, aktif halde tutulma veya boşalan bir barajın kullanım fonksiyonunun değiştirilme sürecinde yapılan çalışmaların tamamlanması, bir seri

güçlüklerin aşılmasıyla gerçekleşmektedir. Elde edilen bulguların çok yönlü karşılaştırmalarla kullanılması süreci, barajların aktif hale gelme sürecinde yapılan ve çoğunlukla problemler yaşandığı tespit edilen sosyal çalışmalara harcanan süreden daha az olacaktır. Dolayısıyla yapılan çalışmalar ancak bu şekilde verimli sonuçlara ulaşabilecektir. Bu sebeplerden dolayı yapılmış olan sosyal çalışmaların verilerinden acil durumlar için faydalanılabilir.

4.AFETLER SOSYOLOJİSİ VE BARAJLARIN YAŞAM SEYRİ SÜRECİ İLİŞKİSİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ

Afetler sosyolojisine kaynaklık eden felaket unsurları üzerinde uyumsuzluklar bulunmasına rağmen genel olarak bunların depremler, volkan, hortum, kasırga, sel, tehlikeli materyaller, uçak kazaları gibi unsurlar oldukları söylenebilir. Bu unsurların literatürdeki kapsam ve gruplamaları değişebilmektedir. Ancak, temel vurgu noktası, insan hayatını tehlikeye sokan ve mevcut sosyal düzenin işleyişinde, şekil ve /veya içerik olarak farklılıklar yaratabilen unsurlar olmalarıdır. (Stallings, 1998) Bu farklılıkların literatürdeki olumlu veya olumsuz değerlendirilişleri bu çalışmada ele alınmamıştır. Söz edilen unsurların meydana geliş şekillerine ve diğer bazı unsurlarla (yerleşim birimlerine yakınlık derecesi, gece-gündüz meydana geliş gibi) olan ilişkilerine bağlı olarak, sosyal dokudaki etkileri farklılaşabilmektedir. Fakat afetlerle ilgili konular genelde bir süreç içindeki aşamalar çerçevesinde işlenmektedir: felaketin aza indirilmesi, planlama ve hazırlık, cevap, rehabilitasyon ve düzeltme, değerlendirme aşamaları (Stallings,1998)

Genel anlamda, afetler konusunda yapılmış bir çok çalışma örneklerine rastlanmaktadır. Nil taşkınları sırasında yöre halkının; deprem ve Vezüv patlamaları karşısında Pompei (İtalya) halkının yaşadıkları ve Nazi Almanya'sında gaz odalarındaki uygulamaların sosyal dokuya olan etkileri tarihteki farklı afet örneklerini teşkil etmektedir.

Afetler Sosyolojisi ile ilgili olarak daha önce örnekler bulunmasına rağmen konunun II.Dünya Savaşı'nı takiben yoğun bir ilgi gördüğü bilinmektedir. Bu, belki de afetin tanımı ve etkilerinin tanımında değişikliklere sebep olan olayların içeriğinden kaynaklanmış olabilir.

Amerika'da 1950'lerden sonra, 18 civarındaki üniversitede, afet konusu ile ilgilenen birim kurulmuştur. Bu birimlerin internet sayfalarına bakıldığında, oldukça yoğun bir bilgi akış ağının kurulmuş olduğu, ulusal ve uluslararası karşılaştırmalara imkan sağlandığı dikkatleri çekmektedir (bkz. DRC, FEMA). Mesleki, ulusal ve uluslararası düzeylerde geliştirilen örgütlenme ve organizasyonların getirisi olarak, bu alanda en yoğun çalışma örnekleri de ABD'de gözlenmektedir.

İngiltere’de de benzer bir kurumsallaşma, organizasyon ve örgütlenme çabaları dikkatleri çekmektedir. Anglia Politeknik’te, Coventry ve Leicester üniversiteleri gibi birimlerde, Home Office’in de afet konulu çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Son 20 yıl içinde Hillsborough Stadyum faciası, İskoçya’daki nükleer santral ve atıklarla ilgili gelişmeler, İngiltere-Fransa arasındaki tünelde çıkan yangın gibi afet örnekleri gündemi sürekli aktif tutmuştur.

Japonya’da yaşanan atom bombası saldırısı, yoğun deprem deneyimleri de bu ülkenin afetler konusundaki deneyim ve çalışmalarını ön plana çıkarmaktadır.

Afetler konusunun, jeopolitik, jeostratejik, askeri, psikolojik ve sosyal önemi dolayısıyla yapılan çalışmalar ve açıklamalar da, belirlenmiş etik kurallar çerçevesine oturtulmaya çalışılmıştır.

Afetler konusu zaman içinde ulusal ve uluslararası platformlara taşınmıştır. Bunun yansımaları olarak uluslararası Sosyoloji Derneği (ISA:International Sociological Association) ve Avrupa Sosyoloji Derneği (ESA:European Sociological Association) bünyelerinde birer afetler sosyolojisi araştırma grubu kurulmuştur.

Amerika ve Japonya’nın ortaklaşa sürdürdükleri programlarda bir süreklilik görülmektedir. Bu toplantıların bir dizisi (30’u aşkın) doğal kaynaklarla ilgili olarak, rüzgar ve sismite üzerine Gaithersburg Maryland’da ve Japonya’da dönüşümlü olarak yapılmıştır.

Bir diğer çalışma toplantı serisine kaynaklık eden unsur ise, Japonya’nın ve ABD’nin benzer şekilde karşı karşıya kaldığı, kentlerde yaşanan deprem afetinin etkilerine hazırlıklı olma çalışmalarıdır (Mahin, 1997). Teknik verilerin zorunlu olarak sağlanıyor olması yapılan sosyal çalışmalara veri sağlamak ve onların yapılmasını da gerekli kılmakta, bu sebeple de çalışmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

Ancak, bu, konuyla sadece ABD, İngiltere ve Japonya’nın ilgili olduğu anlamına gelmemelidir. Eyre’nin (2000:2-3) 5.kez düzenlendiğinden bahsettiği düzenli olarak afetlerin ve tıbbi konuların tartışıldığı “5 th Asia-Pacific Conference on Disaster Medicine, Vancouver” konferansları da afetler hakkında başka açılardan da tartışmaların devam ettiğini göstermektedir (APCDM).

Uluslararası düzeyde yapılan bu tartışmalarda, afetler ve acil durumlarla karşı karşıya olan yerel yönetimlerle ilgili toplantılara da rastlanmaktadır. LACDE’nin (Local Authorities Confronting Disasters and Emergencies) 2000 Ağustos’unda Reykjavik’te (İzlanda) yapılan konferansının devamının

2002 yılında Çin’de yapılmasının planlanması, bu tür konferansların da tekrarlandığını göstermektedir (Krischenbaum, 2000:3-5).

Ukrayna’nın Kharkov kentinde, Karadeniz Ekonomik İşbirliği ülkelerini kapsamina alan bölgede, 23-25 Mayıs 2000’de yapıldığından bahsedilen afetler konulu bir konferansla, konu gündeme taşınmaya çalışılmıştır. (D & SCRN,Newsletter, Mart 2000).

Yapılmış olan çalışmalar tarandığında afet bağlantılı çalışmalarda travma, acil yardım gibi konularda son yıllarda gelişmeler yaşandığı dikkatleri çekmektedir. Önceleri teknik konular odak noktasıyken, sonraları sosyal etkiler ve ilgili konuların sosyo-psikolojik yönlerine de eğilindiği görülmektedir. Afet çalışmalarının boyutları da havza kavramının kullanımı ile ülke sınırlarını aşmaktadır. Kimi yerde, bu gerçek anlamda bir işbirliği çerçevesine oturtularak (bkz.Red River Basin Task Force, Amerika-Kanada işbirliği) ihtiyaçlar doğrultusunda çalışmalar yapılmakta, kimi zaman ise bölgesel başlıklarla (Asya Pasifik, Ortadoğu, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Ülkeleri bölgeleri gibi) bağımsız yapılan bireysel çabalar, konferans ve toplantılar süresince bir bilgi vakumu yaratılarak toparlanmaya çalışılmaktadır. İzlenen yöntemler ne olursa olsun, elde edilen sonuçların gerçek uygulamalara yansımaları önemlidir. Özellikle yabancı kuruluşların yaptıkları yardımlar, tek yönlü ve basit yardımlar değildir. Yardımın yapıldığı ülkeler kadar yardımı yapan ülkelere de dönüşümlü katkıları olabilmektedir. Holzer ve arkadaşlarının (2000) hazırladıkları ve ABD ve Kocaeli depremlerinin etkilerinin karşılaştırıldığı ve yapay çevredeki (built environment), kent bölgelerindeki deprem etkilerinin boyutlarının, yapıların gösterdikleri direncin, bağlantılı kontrol, deprem izleme sistemleri gibi konuların işlendiği rapor örnek teşkil etmektedir.

Bunlara ek olarak, ‘devletin, ilin, belediyenin ve şehrin sorumlulukları’ başlıkları altında çalışmaların bulunduğu, internet sayfaları ve akademik çalışmalarda da uygulamaya dönüştürülebilecek aktif eylem planları ilgililerin bilgisine sunulmuştur (Fischer III vd. 1996; Morris-Oswald ve Simonoviç,1997).

Afetler konusundaki bu geniş yaklaşımdan barajlar konusuna bakıldığında, ciddi gelişmelerin son 15 yılda yaşandığı görülmektedir. ABD ve diğer ülkelerde hizmet süresini aşır, yıkılmaya yüz tutan veya yıkılan barajların çokluğu, barajların sahipleri ve işleticileri arasındaki iletişim ve kontrolün gerekliliğini vurguladığı gibi, gerekli düzenlemelerle beraber, afetlerle ilgili her aşamaya yönelik çalışmaları yoğunlaştırdı.(Andersen, 1993; Almeida,1999; Berga vd. 1999; Brickhill,1999; DRC; FEMA; Golec,1983; Priscu ve Popovici, 1980; Tanı, 2000). Tehlike derecelerinin saptanması,

eksikliği görülen barajların eksiklerinin giderilmesi bir mecburiyet haline gelirken, risk bölgelerinde alternatif sel baskını haritaları (inundation maps) ve acil durum planları gibi önlemlerin alınması da zorunluluk haline gelmiştir. Önceleri örnek barajlar üzerinde yapılan bu doğrultudaki çalışmaların, mevcut barajların tamamında ele alınmasının gerekliliği uluslararası bir çok tartışmada da dile getirilmiştir. (Turfan, 1999a,b).

Fischer III ve arkadaşlarının deyimiyle, yerel yöneticilerin afete karşı duyarlılıklarının artırılmasının, risk değerlendirmesinin, hazırlık ve planlamanın gerekli olduğu; eğitim ve iletişim unsurlarının önemli olduğu bilinmeli; bir tek tehlikeye değil birden fazlasına karşı uygulanabilecek hazırlık yaklaşımı esas alınmalı; takip eden (longitudinal) çalışma ve araştırmalar yapılmalıdır. Risk bölgelerinin haritası çıkarılmalı (GIS mapping) konferans ve atölye çalışmaları periyodik değerlendirmeler halinde yapılmalı, afete cevap ve toparlanma planları yapılmalı, bütün organizasyonlar arasında eksik giderici çalışmalar gerçekleştirilmelidir (1996).

Türkiye’de afet bağlantılı sosyal çaba ve çalışmalarda yoğunlaşma 90’ların ikinci yarısında belirginleşmeye başlamıştır. Geniş çaplı, daha organize ve eş güdümlü çalışmalar ise son birkaç yılda yapılmaktadır. Ancak, teknik bilgi sağlama ve paylaşmada henüz kurumsallaşma sürecini tamamlayamamış olmamızdan kaynaklanan yetersizlikler, ilgili bazı konularda veri elde etmede diğer ülkelere bağımlı olmamıza sebep olmuştur. İlk sosyal çalışmalar afet sonrası dönemle gündeme gelmiş, afetler sosyolojisinin incelediği diğer dönemlere yönelik çalışmalar henüz belirginleşmemiştir.

Türkiye’de afet konularının geçmişte, yaşandıkça gündeme geldikleri, kimilerinin tekrarlanma özelliğine rağmen (Doğu Karadeniz bölgesindeki heyelan ve seller, İzmir ve Amik Ovasındaki seller ve su baskınları, doğudaki çığlar ve aylarca birbiriyrl ilişkisi kesilen yerleşimler, depremler vb.) gerekli düzenlemeleri sağlayabilecek kadar gündemde tutulamadığı Karancı ve Akşit’in (2000) Bursa çalışmaları da örnekledikleri gibi aşıkardır.

Türkiye’de afetlerle ilgili ilk kanun 1944’de 1939 Erzincan depreminin ardından yürürlüğe konmuştur. Kanunla, kurtarma, malzeme yardımı ve geçici barınakların depremlerden önce planlanması gerektiğine dikkatler çekilmeye çalışılmıştır (Karancı ve Akşit 2000).

İl kurtarma ve acil yardım komisyonlarının kuruluşları ve maddi açıdan desteklenmeleri ve tazminatlar da bu kanunla gündeme gelmiştir. 1959’da 7269 numaralı kanun, 1944 kanununun yerini almıştır. Böylece kanun, yangın, sel, toprak kayması, benzer afetler ve depremi de içine alacak şekilde genişletilmiştir. Bu kanunun uygulanma sorumluluğu, Bayındırlık Bakanlığı’na verilmiştir. İlgili kanunla, il kurtarma ve yardım komisyonlarının görev

ve sorumlulukları; il kurtarma ve yardım planlarının yapılması, güncellenmesi ve görevlendirilecek personelin kimler olacağı belirlenmiştir. 1983'te merkezi ve il yönetimleri arasında koordinasyonu sağlamak üzere Olağan Üstü Hal Koordinasyon Konseyi ve Afet Fonu kurulmuştur (Karancı ve Akşit, 2000)

Türkiye, 1944 yılında, deprem bölgesi haritaları geliştirmeye başlamış, en son yenilenmelerden birisi 1996 yılında yapılmıştır. Depreme dayanıklı bina yapımıyla ilgili kanun, birkaç kez yeniden düzenlenmiş ve yine son düzenlemelerden birisi 1997 yılında yayınlanmıştır. Karancı ve Akşit (2000) merkezi ve yerel yönetimlere yönelik düzenlemelerde de sivil toplum örgütlerinin sistemdeki yerine dikkat çekilmemiş olmasını, kurtarma, geçici yerleşim gibi konulara ağırlık verilirken diğer konuların ihmal edilmiş olmasına, yerel yönetimler ve merkezi yönetim arasında kurulan ilişkinin aksaklıklarına dikkat çekmeye çalışmışlardır.

Birleşmiş Milletlerin 1987'de aldığı bir kararla "Doğal Afetlerin Azaltılması İçin Uluslararası On Yıl" 1990-2000 yılları arasında ilan etmesiyle diğer ülkeler gibi (bkz. ABD örneği, Fischer III, 1996) Türkiye de kabul ettiği doğrultuda paralel uygulamalar yapmıştır. Bu doğrultuda, TC Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın başkanlığında konuyla ilgili tüm kamu ve özel kuruluşlarını içine alan toplam 65 bilim adamı ve araştırmacıdan oluşan bir milli komite oluşturulmuştur. 1989 Ağustos'unda, doğal afet zararlarını azaltma amaçlı on yıllık bir ulusal plan hazırlandığından, deprem, taşkın, heyelan, kasırga ve çığ gibi beş ayrı çalışma grubu kurulduğundan söz edilmektedir (Kasapoğlu, E., 2000:10).

Afetlerin sosyal yönü ile ilgili ilk çalışmalardan biri olarak, Çocuk Esirgeme Kurumu'nca 1967 yılında yayınlanan 'Doğu Depremlerinde Çocuk Esirgeme Kurumu' adlı eserin ismi verilebilir. 1980'lere kadar bir sessizlik dönemi yaşanmakla beraber, Adana ve Erzinan depremleri konuya ilgiyi artırmıştır. Bir dizi deprem konferansı düzenlenmeye başlanmıştır. "Kuzey Doğu Anadolu I. Ulusal Deprem Sempozyumu" Erzurum'da düzenlenmiş (1984) ve diğerleri bunu takip etmiştir. Afetlerle ilgili bireysel çalışmalardan ilki Kağıtçıbaşı'nın çalışmasıdır (1983). 1990'lı yıllarda Karancı ve Akşit'in ODTÜ'de sürdürdükleri çalışmalar önemli birer ilerleme olarak kaydedilmiştir. 1997 yılı Kasım ayında ODTÜ'de Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi kurulmuştur. Yine aynı yıllar içinde deprem mühendisliği ile ilgili konferanslar devam etmiştir. Türkiye'de barajlarla ilgili ilk çalışmaların, o yıllarda baraj yapımı ve yönetiminden sorumlu olan DSİ'nin isteği üzerine yaptırılan raporlar oldukları görülmektedir (bkz. Erdik vd.,1980; Öner vd.,1979). Takip eden yıllarda çalışmaların akademik bir zemine yerleşmeye başladığı (bkz. Evren, 1998; Güner,1998) ve çoğunun nitelik olarak

barajlara yönelik model çalışmaları olduğu ortaya çıkmaktadır. Yavaş yavaş farklı meslek gruplarının ilgisini çekmeye başlayan afet konusu zaman içinde farklı kurumlarca da ele alınmıştır. 1996'da TÜBİTAK da Deprem Sempozyumu'na destek vermiştir. 1998'de Karancı ve Akşit (2000) tarafından Bursa'nın, afet yönetimine toplumun katılımını güçlendirmek amacıyla bir pilot metropolitan merkez olarak seçilmesi, il yerel yönetim, sivil toplum kuruluşu ve özel sektörden gönüllüler grubu oluşturma girişimi, eğitime yönelik çabalar ve Uludağ Üniversite'siyle işbirliği çabaları, üniversitede bir Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi oluşturma girişimleri önemlidir.

Bunlara rağmen, zaman içinde gerektiği kadar yeterli çalışmanın yapılmadığı veya çeşitli sebeplerle yapılamadığı (bürokrasi, ilgisizlik) 17 Ağustos'ta yaşananlarla ortaya çıkmıştır. Diğer ülkelerde olduğu gibi, afeti takip eden ilk günlerin şoku içinde, kurtarma, depreme hazırlık, eğitim, konut politikası gibi her aşamaya yönelik resmi kurum veya sivil toplum değerlendirmeleri ön plana çıkmıştır (Grubel, 1998; Rossi,1998). Ancak, ilk heyecanlı konuşmalardan sonra, zaman içinde çalışmaların bilimsel yönüne daha fazla yoğunlaşma zorunluluğunun bulunduğu belirlenmiştir.

Neugebauer ve arkadaşları 1985'ten beri Abant-Sapanca bölgesindeki Türk-Alman ortak deprem araştırmasının sismik gözlem sonuçlarıyla ilgili değerlendirmelerinde, yanal bir açılmanın olabileceğini ve sismik yoğunlaşmanın varlığını belirtmişlerdir (1997). Sonuçların zamanında yeterince değerlendirilemediği ne yazık ki ancak 17 Ağustos'u takip eden günlerde anlaşılmıştır. Fakat takip eden günlerde olumlu gelişmelere de rastlanmaktadır. Karancı ve Akşit (2000) Bursa Uludağ Üniversitesi'nde afetle ilgili bir birimin kurulduğundan, Sosyoloji ve Psikoloji birimlerinin ve halkın da dikkatlerinin çekildiğinden bahsetmektedirler. Bu arada deprem bilgisiyle ilgili yayınlar da yapılmıştır (Şimşek,1999; Teymur,1999). Depremın ekonomik ve sosyal etkilerinin finansman ihtiyaçları DPT tarafından da ele alınmıştır (DPT,1999). Aynı yıl içinde İstanbul Deprem Deklarasyonu (İTÜ-İAHS,4 Aralık 1999) açıklanmıştır. TÜBA bünyesinde, 20.08.1999'da Deprem Araştırma Komisyonu kurma çalışmaları gündeme gelerek (TÜBA) TÜBİTAK Ulusal Deprem Konseyi kuruluş çalışmaları 21 Mart.2000'de yapılmıştır. Konseyin ilk toplantısı 16 Haziran 2000 tarihinde, ikincisi ise 14 Temmuz 2000'de yapılmıştır (TÜBİTAK). Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olan Deprem Araştırma Dairesi bünyesinde yürütülen ulusal ve uluslararası projeler ve iletişimler daha aktif ilgi odağı haline gelmiştir. Nisan 2000'de ODTÜ'de GDİN (The Global Disaster Information Network) yani Global Afet Bilgi Ağı grubu toplantısı gerçekleştirilerek, Ankara Deklerasyonu başlıklı çalışma yapılmıştır (GDİN).

Daha önceleri barajlar için hazırlanan yıkılma, sel ve deprem modelleri bu kez şehirlere yönelik olarak hazırlanmaya başlanarak, acil eylem planları olarak ortaya konulmuşlardır. (bkz. İzmir Deprem Senaryosu ve Deprem Master Planı, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi). Daha önceleri depremler için yapılan il bazındaki deprem (Çuhadaroğlu, 1992) ve zemin yer değerlendirmeleri (Ketin'in raporu, bkz Arpat vd.1999) şekil ve içerik değiştirerek acil eylem planlarına dönüşmeye ve yardım hatları açılmaya başlanmıştır (Sivil yardım, afet online, AKUT gibi). Birçok üniversitenin internet ana sayfalarında deprem bilgileri yer almaya başlamıştır. Depremle ilgili linklere geniş yer verildiği görülmüştür (TÜBİTAK-MAM-Online). Sivil toplum kuruluşları (STK) sempozyumlarının 6.sında, Kasım 1999'da Yıldız Teknik Üniversitesi'nde, 17 Ağustos depreminde STK'lar olarak neler öğrenildiği sorgulanmıştır. Birçok dergi deprem değerlendirmelerine ayrılmış, afetin oluşum süreçlerini, neler yapıldığını ve neler yapılabileceğini irdeleyen özel sayılar çıkarmışlardır (bkz. Sağlık ve Toplum, 2000; Türk Psikoloji Bülteni, 1999; COGITO, 1999; Klinik Psikiyatri Dergisi, 2000). Mesleki kuruluşların aktiviteleri içinde bölgede bulunmuş olan farklı meslek mensupları deneyim ve gözlemlerini aktarmaya başlamışlardır. Bu tür çabalar, hem yurt içinde hem de yurt dışındaki yayınlarda dikkatleri çekmektedir. Önemli olan konu, mesleki kuruluşlar arasında organizasyonlar, uygulamalar ve bakış açıları itibarı ile farklılıklar bulunmasına rağmen, dönüşüm ve değişimlerin yaşanmaya başlanmış olmasıdır. Sosyoloji Derneği 1990'ların başında kurulmuş yeni bir dernek olmasına rağmen, deprem bölgesinde, deprem projesinde, politika yönelimli, uygulamalı sosyoloji odaklı çalışmasını sınırlı sayıda eleman ve öğrenciyle sürdürmeyi başarabilmiştir. (Sosyoloji Derneği, 2001). Eski bir kuruluş olan Türk Tabipler Birliği odasının Olağan Dışı Koşullarda Sağlık Hizmetleri konulu çalışmaları, 1990'ların başlarında oluşan TTB (Türk Tabipler Birliği) Olağan Dışı Durum Ekibi'nin depremle beraber eğitici sayısını yükseltişi, eğitim materyalinin standardizasyonu, eğitim dışında acil müdahale ve değerlendirme işlevi olan bir birimi kurması ve diğer çalışmaları da önemlidir (Toplum ve Hekim, 2000:1-2). Ayrıca Türk Psikoloji Bülteni'nde de belirtildiği üzere, Türk Psikologlar Derneği (TPD) Acil Psikolojik Yardım Ekipleri'nin depremi takip eden birinci günde yönetim kurulu üyeleri, derneğin rolünü tartışıp diğer sorumluluklarını yerine getirmeye çalışırken, 20.08.1999'da TPD, Deprem Özel Çalışma Grubu'nu (DÖÇG) kurup, ilk toplantısını yapıyordu. Ardından, 21.08.1999'da TRT kanallarında bu çalışmalardan bahsederek, tüm psikologların çalışmaya katılması için çağrı yapılıyordu. Aynı çağrı TPD Genel Başkanlığı imzası ile, yazılı mektup olarak da üyelerine 23.08.1999 da gönderiliyordu. TPD'nin izlediği dönüşüm ve organizasyonun, afetin getirdiği ihtiyaçlar doğrultusunda, kısa zamanda uygulama yapabilir hale getirildiği görülmektedir (Türk

Psikoloji Bülteni,1999). Bu aktivitelerde hem afeti yaşayan depremzedelere hem de orada görev alan üyelere karşı sorumluluğun bilinciyle, acilen alınan tedbirler, bazı problemlerle karşılaşmış olsa da, dikkate değerdir. Çalışmaların sonuçların yayınlanması ise bir başka olumlu boyuttur. Türk Psikiyatri derneğinde de benzer bir girişimle, 2 Ekim 1999 tarihinde, afet sonrası psiko-sosyal sorunların çözümünde, profesyonellerin eğitimi ve hizmetlerinin örgütlenmesi konusunda çalışmalar yapmaya başlayan bir Afet Psikiyatrisi Bilimsel Çalışma Birimi kurulmuştur (bkz.Türk Psikiyatri Derneği). Kasım 2000'de, İzmir'de bir dernek toplantısı esnasında, bir afet sırasında ve sonrasında psikiyatristin rolü sorgulanmaya çalışılmıştır. Kurul, çalışmalarını ulusal ve uluslararası toplantılarda dile getirmiştir.

21-22-27 Kasım 1999 tarihlerinde Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu'nda "Travma Tedavisi Uzman Eğitim Seminerleri" düzenlenmiş ve sunumlar kitap haline getirilmiştir (bkz. Travma tedavisi uzman eğitimi). Aynı birimin 5-7 Aralık 2001 tarihinde, "Sosyal Hizmet Sempozyumu 2001, Deprem ve Sosyal Hizmetler" başlıklı bir sempozyumda, akademisyenler ve uygulayıcılar arasında görüş alışverişi sağlamak ve deprem konusundaki çalışmaların geliştirilmesi için imkan oluşturmak amacıyla, depremle bağlantılı birçok konuya değinilmesini hedeflemesi olumlu bir gelişmedir (bkz.SHY).

Afetler konusuyla ilgilenen bir diğer birim ise Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odaları Birliğidir (TMMOB). Birliğin özellikle doğal afetler ve yapı denetimi konusunu gündemde tuttuğu, mevcut uygulamalardaki ve kanunlardaki aksaklıkları dile getirdiği ve hatta revize edilenlere yönelik açıklama, eleştiri ve önerilere yer verdiği görülmektedir (bkz. Birlik Haberleri, TMMOB Bülteni).

Aynı konuya Özerdem'in de benzer bir yaklaşımla, eksikliklerimize geliştirilebilecek cevap ve hazırlıklara uluslararası bir düzeyde dikkatleri çektiği görülmektedir (Özerdem, 2000).

Afetler konusunda, kısa örnekleri verilen bu tür çalışmalar yapılırken, *barajlar konusunda yapılanlara* da şu şekilde değinmek mümkündür. Türkiye'deki barajların çoğu toprak dolgu olmasına rağmen yüksek barajlar; kaya, çakıl-kaya, beton ağırlık gibi farklı özelliklerde yapılmaktadır. Barajların yapılarındaki farklılıklar onların dayanıklılık ve bozulmalarında da farklılıklar yaratmaktadır. Türkiye'de Osmanlı döneminden kalma barajlar da bulunmasına rağmen, baraj yapımı, kontrolü ve kullanımı uzun yıllar DSİ'nin sorumluluğunda sürdürülmüştür. Ancak sonraları, 1993 yılında, Türkiye Elektrik Anonim Şirketi (TEAŞ) kurulmuştur. DSİ'nin bazı sorumlulukları bu kuruluşa devredilmiştir. Yapılan resmi düzenlemelerle 2001 yılı içinde

Barajların Yaşam Seyri Sürecinde Yapılan Sosyal Çalışmalara, Muhtemel Afetlere Hazırlık Açısından Bir Bakış

Elektrik Piyasası Denetlemesi'ne yönelik kurumsallaşma çalışmaları, özel şirketlere lisans verilmesi, belirli sürelerle takip edilmesi, DSİ tarafından yaptırılan barajların TEAŞ'a üretim bedeli karşılığı devredilmesini gündeme getirmiştir. Akkaya'ya göre, 1993 yılında kanunlaşan su gelişme projelerinde Çevre Etki Değerlendirme Kuralları 1994 de ulusal ve uluslararası uzmanlarca belirlenmiştir (1999:118).

200 barajın hidrolojik durumuyla ilgili güvenlik değerlendirmeleri Meteoroloji Mühendisi Kulga tarafından yapılmıştır. 1990'ların sonunda Türkiye'deki baraj güvenliği ile DSİ bünyesindeki birimlerin elemanlarınca Baraj Güvenlik Çalışma Program Raporu hazırlanıp, Kestel barajı örneği işlenerek, barajın dizayn, yapım, işletme ve acil durum, koruma alanları ile ilgili çalışmalar değerlendirilmiştir (Kulga ve Turan, 1999). Barajın aşağı kısımlarında yerleşim, zirai, endüstri, çalışma alanları ve doğal kaynaklar için tehlike gruplamalarının yapılmasının ve erken uyarı sisteminin geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır (s.133).

Tahtalı Barajı Koruma Havzası için mevcut planlama pratiklerinin yetersizliklerine, Çevre Düzeni Planlarının (ÇDP) hazırlanmasının ve denetimi sağlayan, havza yönetim modellerinin oluşturulmasına dikkatler çekilmeye çalışılmış, bunun gerçekleştirilmesi için ÇDP, 3194 sayılı kanundan farklı bir yasanın gerektiği ve ancak bu şekilde barajların korunabileceğinden bahsedilmiştir (Ergin, 2001:478).

ICOLD Antalya konferansında da (1999) baraj güvenliği konusunda dikkatli çalışmalar yapılması gerektiği farklı ülkelerden örnek değerlendirmeler ve sismite raporları ile dile getirilmiştir.

DSİ, TEDAŞ, TEAŞ arasındaki görev ve sorumluluklar revizyona tabi tutuluşu, Elektrik Piyasası Denetleme Kurulu gibi kurullardan bahsedilmesi son bir senenin gündemini teşkil etmektedir. Ancak, son birkaç ay içinde gelişen ve uzun süren projelerin, maddi sıkıntıdan dolayı uzamasını engellemek için, belirli bir süre içinde tamamlanma zorunluluğunun getirilmeye çalışılması olumludur. Bu şekilde, uzayan korumasız baraj yapılaşmasının (Agelucci vd.,1999) verebileceği zararların önüne geçilebilecektir. Diğer yandan verilen sürede bitmeyen projelerden devlet desteği kesilince, korumasız yapının sürecinin ne olacağı ise belirsizdir. Bununla beraber, birden fazla firmanın katılması nedeniyle ortaya çıkan ürün kullanımındaki koordinasyon ve malzeme uyum eksiklikleri, Keban örneğindeki gibi karşımıza çıkabilmektedir. Diğer yandan devletin küçülmesi başlığı altında, tamamıyla veya bölge müdürlüklerinin kapatılması düşünülen kuruluşlar arasında yer alan DSİ, yetki ve sorumlulukları çerçevesinde, baraj kontrolü, tehlike derecesi tespit konuları henüz düzene girmeye başlarken, bu tür bir değişimin

düşünüyor olması, eğer uygulama gerçekleşecekse, onun sorumluluk ve görevlerinin paylaşım veya devrinin bir an önce, belirsizliğe fırsat verilmenden yapılması, Türkiye'nin günümüzdeki şartlarında bir ihtiyaçtan ziyade zorunluluktur. Bayer ve arkadaşlarının (1999) deyiimiyle, afetlere karşı gösterilen tepkiler "kilometre başı" etkinin üzerine çıkarılmalıdır.

Son yıllarda barajlarla ilgili sosyal çalışmaların sayılarında artışlar meydana gelmekte, Birecik, Yusufeli, Aslantaş örnekleri de buna eklenmektedir (Sosyoloji Derneği, 2001).

Sözü edilenlerle bir durum tespiti, değerlendirme ve bilgi aktarımı yapılmaktadır. Yurt içi ve yurt dışı çalışma örneklerinde görülen afet süreçleriyle ilgili dönem sınıflandırmaları şeklindeki değerlendirmeler (Akdur, 2000; FEMA; DRC; Sağlık ve Toplum Özel Sayısı, 2000) henüz barajlar için yapılamamıştır.

Bu metnin ilk hazırlanmış haliyle, konuya sosyologların ve diğer ilgili-lerin dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Benzer bir girişimle depremin sosyo-kültürel boyutlarını dile getiren A. Kasapoğlu, kurumsal yeniden yapılanma ihtiyacına dikkat çekerken, uygulamalı olarak çalışan sosyologların toplumun gereksinmelerine uygun, özgün modeller üretmesi gerektiğinden söz eder. İnsanımızı ve kültürümüzü tanımadan geliştirilecek mühendislik projelerinin başarılı olmasının mümkün olamayacağını vurgulamakta ve depremle ilgili çalışmalarda ne yazık ki sosyal boyutun ihmal edildiğini belirtmektedir. Deprem eğitimi, risk yönetimi ve örgütlenmesi, yeni kent yerleşim planlarının hazırlanmasında sosyal bilimlerin ve özellikle sosyolojinin gerekli katkılarda bulunacak donanımlara sahip olduğunu dile getirmektedir (A, Kasapoğlu, 2000: 8).

A. Kasapoğlu'nun bu sözleri, bir açık oturumda Taymaz'ın hatırlattığı bir konuyu ve bu metnin başında bahsettiğimiz Morgan'ın (1937) ifadelerini akla getirmektedir. Taymaz bir açık oturumda, 1939 yılında, Erzincan depreminden sonra İsmet İnönü'nün isteği üzerine rapor hazırlamakla görevlendirilen İhsan Ketin'in, Erzincan'ın zemin problemlerinden dolayı, yanlış yere kurulduğunu, en uygun yerin Kemah civarı olduğunu belirttiğinden bahsetmektedir. Taymaz'a göre toplumu ve politikacıları bilgilendirme görevi böylece yapılmıştır (Arpat vd. 2000:142). Benzer bir negatif rapor TÜPRAŞ için de hazırlanmıştır. Benzer bir sorgulamayı Adapazarı için Korkmaz da yapmaktadır (2000). Ancak değişen bir şey olmamıştır. Bunların dikkate alınması gerekmektedir. Alternatifler üretilse de uygulamada ve kullanımda eksiklikler mevcuttur. Jeologların fayların dağılımıyla ilgili bilgi eksikliğini dile getirip, sunulan bilgilerin kullanılmamasından yakınmalarına

rağmen, alternatif bir yerleşim haritasının üretilmemesinden bahsedilmesi, yapılması gereken çalışmaların yönüne işaret etmektedir (Arpat vd.1999).

Disiplin sınırlarının dışına çıkılarak çalışma gerekçesi ise, yine aynı afet sürecinde, ortaya çıkmıştır. Konut yapım ve kontrolünde ve zemin tespiti-nde eksiklerimiz bulunmaktadır. Diğer ülkelerde olduğu gibi, afet yönetimi-nde kullanılabilir ilk destek, ilk 24 saatte ilin kendisinden gelmektedir. İlk 48 saat kritiktir. Yardım unsurunun, şekli ne olursa olsun civar illerin bunu en uygun şekilde iletebilmesi için, il, bölge ayrımı yapılmadan, farklı meslek kuruluşlarının afetlerin yaratabileceği krizde aktivite şekilleri belirlenmelidir. Her personel, iş merkezine gelse de gelme de ne yapması gerektiğini bilerek hareket edebilmelidir.

Bir afet çok yoğun nüfuslu bir yerleşim biriminde meydana gelmemiş olabilir (Çin'deki son deprem gibi) ama, meydana geldiğinde bir çok insanı etkileyebilir (Çernobil'de olduğu gibi). Fırat üzerinde mevcut olan barajlar ve tutulan su miktarı göz önünde bulundurulunca Yukarı Fırat Havzası'nda olabilecek bir afetin barajlara ve çevresine domino taşları misali problemler getirmesi ihtimal dışı değildir. Kaldı ki Fırat'ın en yoğun alüvyon taşıyan nehirlerden biri olduğu düşünülürse vereceği zararın boyutları düşündürücüdür. Bir de Keban çalışmaları başlığıyla yapılan kazılarla ilgili olarak ODTÜ tarafından yayımlanan seri incelenirse, yöredeki yerleşimlerde kullanılan konut ve yerleşimleri yapısı hakkında bilgi edinilebilir. Bunlar havza düzenleme ve planlamalarına yönelik çalışma ve planlamalarda istenilirse kullanılabilir malzemelerdir. Bu malzeme dağarcığı kullanılarak, yerleşimlerin sosyal yapısı, etkilenebilecek alana yakın risk gruplarının hangileri olduğu ve nasıl uyarlanabilecekleri konusunda gelişmeler sağlanabilir. Amerika'da Teton barajı felaketinde, Mormon adlı, kapalı bir grubun afetle ilgili çalışmalarda yardım etmeyeceği düşünülürken, grubun sosyal yapısı bilindiğinde nasıl olumlu yönde yanıtlar alınabildiği önemli birer örnektir (Golec,1983).

Almeida'nın (1999) deyiimiyle her bir baraj, rezervuar ve vadisi bir sistem olarak değerlendirilmelidir. Baraj-vadi risk çerçevesinin değerlendirilmesi disiplinler arası uzmanlarca yapılmalı ve bunlar arasında sosyolog ve sosyal psikologlar da bulunmalıdır (s. 372).

Depremin sadece sel felaketi yaratmayabileceği, beraberinde diğer afet şekillerini de getirebileceği ihtimal dahilindedir. Örneğin, fare, kedi, köpek ya da kurbağa idrarından bulaşan leptospira'ların yaratabileceği leptospirozlar gibi (Fidaner, 1995; Köküöz,1995).

Bir afet yaşamayan ama afetin etkileriyle karşılaşabilecek şehirler, kurumlar (Seçinti, 2000) olacaktır. Sakarya depreminde SHCEK Genel Müdürlüğü'nden hizmet alan, çocuk, genç, yaşlı ve engelliler çevre illerdeki kuru-

luşlara yerleştirilmişlerdir (Korkmaz, 2000). Travmatize olmuş yaralılar çevre illere gönderilmiştir. Aile-akrabalık bağlarından dolayı sosyal, psikolojik, fizyolojik ve ekonomik etkiler Türkiye'nin en ücra yerindeki insanımıza kadar ulaşmıştır. Sosyal bağlar nedeniyle aileler buna kendi çaplarında kısmi kısa vadeli çözümler üretmeye çalışırken resmi ve sivil kuruluşlara farklı görevler düşmüştür. Bizim bölgemizde böyle afet görülmemiş, görülmez veya sosyal bilimci malzeme, yapı bilgisiyle ilgili öneri getiremez, anlayışlarının terk edilmesi gerekmektedir. Lice, Varto ve Erzincan'ın yardımına en yakın yerleşimlerden ulaşmanın kolay olduğunu hatırlayarak, risk taşımadığına inanılan yerleşimler dahi, riski yaşayan veya yaşayabilecek toplumun, grubun yükünü nasıl paylaşabileceğine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Kaldı ki bunun en önemli gerekçesi faylar arasında görülen hareketlerdir. Öyleyse tanımlanmış olduğu düşünülen faylar da, yer ve fonksiyonlarında değişiklikler göstermiş olabilirler. Detayları bilinmeyen fay haritalarının çıkarılmak zorunluluğu bulunmaktadır (COGITO, 1999). Nehir yataklarında veya baraj alt gövdelerinde, uygun olmayan yerlerde yapılaşmaya izin verilmemelidir. Afetlerde kullanılacak alanlar, uygulama ve iş bölümü için her şehir ve bölgede karma bir bilim heyeti oluşturulmalıdır.

Barajlar konusuna ve deformasyonlarına dikkati çeken akademik veriler de mevcuttur. Keban Barajı ile ilgili olarak 1980'de Erdik ve arkadaşları tarafından hazırlanan raporda, Keban Barajı'nın konumuna, yapısına ve yapılması gereken kontrol ölçümlerine dikkat çekilmeye çalışılırken, baraj gövdesine yerleştirilmiş olan üç adet, üç kuvvetli yer akselometresinin çalışması gerektiği halde çalışmadığı tespit edilmiştir (1980:75). Bu tespitler, henüz yeni bir baraj için oldukça dikkat çekicidir. Bu konuya hassasiyetin gerekliliği 1999 Antalya ICOLD konferansında Akarun'unı (1999) tebliği ile ortaya çıkmaktadır. Akarun çalışmasında, Keban Barajı'nın zeminindeki aksaklıklar, malzemesindeki problemler, 1968'de yaşanan sel felaketinin yükünden, ilk yıllarda barajda meydana gelen ve onarılmaya çalışılan fiziksel bozulmalar ve istenilen kapasitede çalışmama sebepleri ve düzeltmelerden (rezervuardaki su seviyesinin düşürülerek onarımı ve ekler) bahsetmiştir. Bunlar konunun teknik boyutundan haberdar olmayan birini oldukça heyecanlandırabilecek konulardır. Ancak, konunun detayı öğrenildiğinde, literatürde bu tür aksaklıkların yaşandığı ve beklendiği görülmektedir. Barajların fay hatlarından uzak olması gerektiği halde aktif fay hattı üzerine, teknik bazı değişikliklerle baraj inşa edildiği, ilk bir kaç yıl içinde zeminin yerleşmesinden dolayı oturma, göçük ve hatta çatlakların ortaya çıktığı, su kaçaklarının olduğu, barajda su tutulunca veya su seviyesi azalınca jeolojik yapıdan kaynaklanan bahsettiğimiz kimyasal zehirlenmelerin olabildiği kaynaklarda mevcuttur (Andersen, 1993; Çetin vd.2000; Naidu,1997; Pearce,1991; Tani, 2000). İşte bu sebeplerle, diğer ülkelere kıyasla yetersiz de olsa teknik

tespitler yapma imkanımız vardır. Ancak mevcut imkanlarla dahi tedbir almakta geciktiğimiz de açıktır. Keban Barajı'ndaki bir çok ölçüm aleti arasında, diğer barajlarda gövde içinde sabit kalması sağlanamayan yer akselometresinin sabit konumunda olduğu, ancak halen çalışmadığı belirtiliyor (Erdik, 1980). Su seviyesi düşmektedir (bu bir çok yüksek baraj örneğinde yaşanmış, bir yıl sürebilen bir kuraklık deneyimidir, California örneğinde olduğu gibi, bkz, Jekel,1994). Bununla beraber Keban Barajı'ndaki su kotunun 820'ye düşerek elektrik üretiminin durması durumunda, diğer santallerde alternatif kaynak kullanımı düşünülürken Keban'ın ve Fırat üzerindeki diğer iki barajın akıbetinin de hesaplanması gerekir. Keban Barajı'nın üst ve alt kesimlerindeki sismik ölçüm merkezlerinin sayısının artırılmalı ve işlerlilikleri kontrol edilmelidir. Son yıllarda medya haberleri ile gündeme gelen Alibeyköy (Demirkaya, 2000) ve Elmalı (Avcı,1999) barajlarının boşaltma ve bakım çalışmaları karşılaşılan ilk örnekler değildir. Çok yaşlı olmasalar da barajlarımızın süratle bozulduğu anlaşılmaktadır. Dünyadaki barajların bir kısmının farklı sebeplerle tam kapasitenin altında çalıştıkları ve bu sebeple eleştirildikleri bir gerçektir (Benedict, 1979). Bu belki teknik bir sorundur, belki de doğadaki değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Sebep ne olursa olsun, bozulma ve yıkılma ihtimali olan ortam ve projelerde koruyucu ve hazırlık tedbirleri düşünülmelidir. Su seviyesi düşen bir barajın çevreye yayacağı hastalık ihtimalleri ve sosyal dokuya zararı düşündürücü olmakla beraber bir hazırlık planını da gerekli kılıyor. Depremlerin barajlardaki olası hasarı, bugün Keban için söz konusu edilmezken, "Splinter Faulting" adı verilen ana fay hattındaki hareketliliklere bağlı olarak yan kırıklarda meydana gelen depremlerin barajlarda yaratabileceği hasar (Habbit ve Asce, 1993) konusu son depremlerle beraber duyulmaya başlanmıştır. Holzer ve arkadaşlarının tespitlerine göre Kirazdere (Yuvacık),Gökdere barajlarında ciddi bir hasar yoktur ancak kapatılmış çatlaklar bulunmaktadır (2000:53-54). Benzer bir tespitten E.Kasapoğlu ve arkadaşları da bahsetmektedir. Onların bulgularına göre ise Güldürcek barajının kenarında deprem sonrası yeni heyelanlar görülmüş, eski heyelanlar aktif hale geçmiştir. Gövdede, kapatıldığı için görülemeyen ancak çevre gözlemlerinde varlığı tespit edilen bir çatlaktan bahsetmektedirler. Çatlaktan dolayı alınan tedbirle rezervuardan su bırakılması olumludur. Ancak unutulmamalıdır ki Sürgü barajı benzeri problem ve yıkılma örneklerine varmadan detaylı rehabilitasyon çalışmaları yapılmalı, kapatılan çatlakların miktar ve kapatılma dereceleri araştırılmalıdır. Türkiye'deki barajlarla ilgili tespitler daha çok örnek olaylar olarak kaldığından ve tehlike detayları Amerika'daki çalışmalar kadar değerlendirilmediğinden, çok genç olan Keban'ın durumunun ne olduğunu tam olarak bilemiyoruz. Dolgu barajların afetlere karşı dirençli olduklarının görülmüş olmasına rağmen her dönemin, her zeminin, her afetin aynı olmadığı da bilinmektedir.

Ancak, dolgu barajların özellikleri de farklılaşabilmektedir. Bazen bozulma işaretleri olmaksızın da birikimlerle barajlar çökebiliyor. Bu sebeple gerekli kontrollerin yapılması bir zorunluluktur (Andersen,1993; Jackman, 1989; Kulga ve Turan 1999). Yapılan kontrollerde bir barajın yapısı, ilgili teknik ölçümler, barajın alt kesimlerindeki yerleşim birimlerine suyun ne kadar hız ve ne kadar güçle hücum edeceği konusunda bilgi verir. Bu bilgi belki gereksiz görünebilir; ama değildir. Suyun kaplayacağı alan önceden hesaplanmışsa, geçici ve sürekli yerleşim yerlerinin tespitine, insanları kurtarmak için ne kadar zamanın olduğunu tahmine imkan veren analizlerle, afet anında ve sonrasında yapılacak faaliyetlere yardımcı olabilecek önemli veriler sağlanır. Bir felaket sırasında, yapımı yüksek kontrol ve güvenilirlik isteyen barajların dayanma gücünden emin olunamıyorsa; güvenilirlikleri daha az kontrol gerektiren yolların, felaket sırasında kullanılabilir olmasının, teknik eleman ve malzemenin bulunmasının, planlama ve müdahale için zamanında yeterli koordinasyon ve konsantrasyonun sağlanabilmesinin mümkün olmadığı uluslararası örneklerle saptanmıştır (Andersen, 1993, Golec, 1983, Rossi,1998).

Konunun metodolojik yönüne tekrar dönüldüğünde, afeti takip eden ilk bir kaç gün içerisinde yapılan araştırmaların verilerinin, afetten uzun bir süre sonraki dönemde elde edilenlere göre daha sağlıklı olabildiği söyleniyor olsa da, alanda yaşanabilecek metodolojik güçlüklerin boyutları farklıdır. Araştırma izni, araştırmacının can güvenliği, istediği bilgilere ulaşma zorluğu, araştırma deneklerinin sabrı ve konsantrasyonu gibi konular bu güçlükler arasında sayılabilir (Rossi,1998). Baraj havzalarında yapılan sosyal çalışmalarından acil durumlar için planlar hazırlanırken faydalanılabilir. Kullanılan yerel, sosyal iletişim yol ve araçlarının bilinmesi (Karadeniz bölgesindeki ıslıkla haberleşme gibi), acil durumda çalışmayan iletişim araçlarının yokluğunda alternatif kullanımına yardımcı olabilir. Baraj havzalarından göçe maruz kalanların ve yeniden yerleştirilenlerin karşılaştıkları yer ve ev tercihleri; yerleşme problemleri ile ilgili bilgiler, halkın davranış şekillerinin önceden tahmini için acil durum anında kullanıma hazır bir bilgidir. Baraj yapımında çalışan işçilerin, yöredeki göçebelerin kullandıkları alternatif geçici yerleşim ünitelerinin (çadır veya benzeri portatif, taşınabilir malzemeler) yörenin ikliminde kullanılabilirliğine ait dolaylı verileri, havzadan elde edilmiş olan sosyal verilerden çıkarmak ve bir alternatif olarak kullanmak, değerlendirilebilecek bir seçenek olsa gerek. Deprem sonrası yapılacak psikolojik, maddi ve sosyal desteklerin kesiliş şekli, süreci ve bunlara karşı halkın alabileceği tavırlar, yeniden yerleşime önceden tabi tutulan baraj göçmenlerinin deneyimlerinden tahmin edilebilir. Bu tür bir yaklaşımla afet-zedelerin psikolojik, biyolojik ve sosyal hassasiyetleri göz önüne alınıp bu

tür tedbirlerin daha seri geliştirilmesi sağlandığı gibi sosyal verilerin uygulanabilirlik ihtimali de artırılmış olur.

Yerleşim biriminden kopmuş bir baraj göçmeni, göç ve baraj konularına aşına olduğundan, az çok bir hazırlık dönemi yaşayabildiği halde, acil bir durumda bir çok şeyini kaybetmiş, felakete hazırlık safhası yaşayamamış bir insana bir an önce yardım eli uzatılmalıdır (bu insan yeniden yerleşime tabi tutulmuş fakat afetle karşılaşmış bir baraj göçmeni de olabilir). Baraj göçmenleri ve diğer projeler için de sıklıkla dile getirilen ve Rio'da bir çok ülke tarafından kabul edilen katılımcı politikanın zaman içerisinde özellikle afetzedeler için kullanımı bir zorunluluk halini alabiliyor (Fordham, 1998). Aksi takdirde ortaya çıkan sonuçlar bazen bir hükümetin varlığını sorgular hale dönüşebiliyor (Gracie,1992; Perry, 1997).

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Yukarıda sunulan sebeplerden dolayı barajların yaşam seyri sürecinin farklı dönemlerinde yapılmış çalışmalara zaman zaman bir bütün olarak bakmamız, bilgilerimizi ve önerilerimizi uygulanabilir kılmamız gerekiyor. Barajlar özelleştirilmeden önce, özellikle yaşlanan, problemler çıkaran, aktif fay hatlarına yakın olan barajlar başta olmak üzere, tüm barajlarımız için tehlike analizleri yapılmalı (tekrarlanan aralıklarla), acil eylem planları hazırlanmalı, işlerin koordinasyon ve kontrolü için organizasyonel yeniden yapılanma tamamlanmalı ve işler hale getirilmelidir. Bakım, onarım ve işletme silsilesindeki yönetsel iş bölümünün uygulamadaki sonuç ve işlevlilikleri de önemle tespit edilmelidir. Afete hazırlık konusunda riske yakınlığa, uzaklığa bakılmaksızın çalışmalar yapılmalıdır. Günümüzde Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nce, üniversitelerde ve diğer birimlerde yürütülen projelerde İstanbul, Bursa, Batı ve Orta Karadeniz gibi belirli il ve yörelerde yoğunlaştırılan araştırmaların çerçevesi eğer bölgesel çalışmalara kayılabırsa, Türkiye geneline yayılabilecek türden bölge anlayışı çerçevesinde geliştirilmelidir. İller bazında çalışmalar yapılacaksa valilikler ve belediyeler kanalıyla gerekli organizasyonlar sağlanmalıdır. Eğer çalışmalar il ve bölge bazında olacaksa yine kesin bir yaklaşım tarzı belirlenerek gerekli organizasyon ve koordinasyonlar yapılmalıdır.

Bu sebeplerden dolayı barajlar, depremler ve sel örnekleri ile değinilen afetler sosyolojisinin; değinilen ve değinilmeyen diğer konularında halen bir çok çalışmaya ihtiyacımız bulunmaktadır. Sosyolog ve sosyal bilimciler olarak, içinde bulunduğumuz şartlar altında, veriler arasında karşılaştırmalar yapmaya; nedensel bağlantılar kurmaya; bulguların kullanılabilirliğine yönelik öneriler geliştirmeye; birimler arasında koordinasyon çabalarımızı artırmaya; bakış açılarımızı alternatif sonuçları değerlendirebilecek kadar geniş

tutmaya; belki de görev ve sorumluluklarımızı yeniden gözden geçirmeye ihtiyacımız bulunmaktadır.

SUMMARY

This study focused on life course process of dams under three main sections by using comparative examples. In the first section, necessity of the interchangeable usage ways of generalist and specialist roles in social studies were discussed. Then, the concept of life course process was elaborated within its developing usage process and definition shortages in the literature.

Second section composed of fragmented, parallel, contrasting findings and recommendations of studies focusing on dams and affected people by dams. The context of life course process of dams and its related phases were defined. Discussions revolved on comparative examples from different countries. The possible effective usage ways of these explorations were presented with linkages to their related reasons.

The third section questioned whether the dams in their life course process are in the context of sociology of disasters or not?. The context and developments in the Sociology of Disasters were scrutinized in a short summary. Then, approaches to dam and disaster sociology crossection were defined within their improvements and shortages. This discussion was inclusive of formal, informal restructuring and organisational changes. Possible usage ways of the findings related to dams and affected people on other groups which may be affected disasters were elaborated. This has been revealed within methodological foundations. The role of sociologist, occupational groups and their organisational shortages and necessity of changes for the future were emphasized.

Tablo 1: Barajların Yaşam Seyri Süreci ve Bu Sürecin Kapsadığı Dört Dönemde Çalışılan Konu Örnekleri

BARAJ YAPIMI ÖNCESİ DÖNEM	BARAJ YAPIM DÖNEMİ	BARAJ YAPIMI SONRASI DÖNEM	BARAJIN ÖMRÜNÜN SONU
<ul style="list-style-type: none"> -Projenin planlanması, hazırlanması, sunulması. -Proje için siyasi zemin ve destek hazırlığı. - Maddî kaynak arayışları -Ulusal ve uluslararası destek arayışları ve bunların koordinasyonu - Teknik eleman kaynağı sağlama -Zemin ve havza etütleri -Gerekli politikaları geliştirme -Proje kapsamındaki yöre halkını ve sosyal dokuyu tanıma ve önerilecek alternatiflerin tespiti, sunumu ve tercihlerin belirlenmesi -Baraj gölü altında kalacak tarihi ve arkeolojik eserlere yönelik planlar. 	<ul style="list-style-type: none"> -Bırakılan suyun kontrolü (uluslararası ilişkiler, taşınacak yerleşim birimlerinin öncelikleri) -Havzada biriken ve bırakılan suyun özelliklerindeki, barajdaki değişikliklerin kontrol ve gözlemi -Barajın çevresine etkileri -Baraj gölü altında kalacak olan yerleşmelerden tamamı ile kısmen su altında kalacak olanlara yönelik tedbirlerin uygulanması -Kamulaştırma bedellerinin tespitlere göre dağılımı -Göç etmesi gerekenlere yönelik hazırlanan planların uygulamaya geçilmesi ve göçün baraj yapımıyla başlaması -Sunulan yeniden yerleşim alternatiflerinin uygulanması (Kır-kent ;planlı-plansız; gönüllü-zorunlu) -Yapılan ve uygulanan planlarda eksikliği görülenlerin yeniden kontrolü ve gerekirse yeniden yapılması 	<ul style="list-style-type: none"> -Su düzeyinin gereğinden fazla düşmesi veya yükselmesi -Deprem -Su kaçakları (Vortexler) -Göçükler, kaymalar -Suyun tuzluluk oranındaki artış, kimyasındaki değişme, bunun çevrede yaşayan canlılara etkileri, ortaya çıkan veya artan hastalıklar-Savaş -Teknik bakım, ölçüm ve değerlendirilmeleri -Biriken alüvyon ve debris, bu birikimin önlenme şekli -Barajın ömrünü uzatacak tedbirlerin alınması, acil durum planlarının hazırlanıp gerekli şahıslara bildirilmesi -Barajı yapan ve yönetenler arasındaki iş birliği. -Havzada kalan, yeniden yerleştirilen veya havza dışına çıkarılan sunulan alternatiflerin yerine ulaşma derecesi. -Yaşam şekillerindeki değişiklikler. -Kamulaştırma bedellerinin kullanım şekli -Yöreye gelen birikimin sanayiye aktarım şekli. - Bu birikimin ülke geneline, özellikle yöreye, göçmene dönüş ve yansıma şekli -Proje için kurulan organizasyon, kurumların sorumluluklarının bitiş süreci ve şekli, bunların söz konusu yerel halka etkileri. 	<ul style="list-style-type: none"> -Barajla ilgili problemler giderilemiyorsa veya yöre insanının can güvenliğini tehdit ediyorsa kullanımına son verilen barajlar, bunların farklı şekillerde kullanılma ihtimalleri -Barajın aktif yaşam süreci farklı sebeplere bağlı olduğundan, teknik olumsuzlukların birikiminden, doğal afetlerden veya savaştan dolayı yıkılan barajlar. -Her türlü şart altında yöre halkının ve ülke genelindeki insanların barajın çökmesi halinde tahmin edilen etkilenme şekilleri ve bunlara yönelik tedbirlerin uygulanması -Baraj kurucuları ve yöneticileri arasındaki ilişkinin yeniden kontrolü -Kullanılan politika ve uygulamalara yönelik yeniden değerlendirilmeler, öneriler ve gerekiyorsa yeni yapılanmalara gitme yönünde akademik, siyasi bir vakum yaratma çabaları. -Acil durum karşısında hükümetlerin tavrının, aldığı tedbirlerin sorgulanması
<p>Projeye muhtemel siyasi, yerel, ulusal veya uluslararası engeller. Proje havzasının topoğrafik, jeolojik yapısıyla ilgili engeller</p>	<p>Projeye muhtemel, siyasi, yerel, ulusal veya uluslararası engeller. Proje havzasının fiziki yapısıyla ilgili engeller</p>	<p>Projeye muhtemel, siyasi, yerel, ulusal veya uluslararası engeller. Proje havzasının fiziki yapısıyla ilgili engeller</p>	

KAYNAKLAR

AFETONLINE <http://www.afetonline.org>

AGELUCCI,C. (1999) "Benefits of and Concerns about Dams: The Italian Case", iç **Workshop on Benefits of and Concerns about Dams Case Studies**, (der. M.Turfan), Ankara: Nural Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi, ss:31-44

AKARUN, R. (1999) " A Large Dam on Difficult Foundation Keban Dam", iç, **International Symposium on Dam Foundation Problems and Solutions**, (der.M.Turfan), Ankara: Nural Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi, ss.699-708.

AKDUR,R. (2000) "Deprem Yönetimi ve Depremde Sağlık Konu ve Amaçları", **Sağlık ve Toplum**, 10 (Özel sayı):25-38.

AKKAYA,C. (1999) "Dams and Their Environmental Impacts", iç, **Workshop on Benefits of and Concerns about Dams Case Studies**, (der. M.Turfan), Ankara: Nural Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi, ss:113-122.

AKŞİT, B. (1989) "Türkiye'de Sosyolojinin Yerleşmesi ve Uluslararasılaşması", Türkiye'de İlk Sosyoloji Bölümünün Kuruluşunun 75. Yıl Dönümü Kutlama Programı (tebliğ),9-16 Kasım İstanbul:İstanbul Üniv.Sosyoloji Bölümü.

AKUT <http://www.akut.gov.tr>

ALMEIDA, A.B. (1999) "Dam Risk Management at Downstream Valleys a NATO Integrated Project and Case Study", iç. **Workshop on Benefits of and Concerns about Dams Case Studies**, (der. M.Turfan), Ankara: Nural Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi, ss.365-380.

ALTUN, İ. "17 Ağustos 1999 Marmara Depremi Sonrası Kocaeli Sağlık Yüksek Okulu Öğrencilerinin Korku ve Endişeleri: Bir Yaşam Deneyimi". <http://www.kou.edu.tr/duyuru/korkuendise.htm>

ANDERSEN, L.R. (der.) (1993) **Geotechnical Practice in Dam Rehabilitation**, USA: (ASCE conference) American Society of Civil Engineers.

APCDM <http://www.pdm.medicine.wic.edu/5APCDM>

ARAL,C. (2001) "Haberci", NTV programı, 3 Nisan, saat:22.

ARPAT,E. Vd. (1999) "Hayatı Deprem Yasalarına Göre Kurmak Gerekir", **COĞİTO**, Deprem özel sayısı 20:124-144.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ (1984) **Kuzey Doğu Anadolu I. Ulusal Deprem Sempozyumu, Erzurum:Atatürk Üniversitesi.**

AVCI,A.(1999) "Aç Kapa Elmalı".
<http://www.milliyet.com.tr/1999/12/18/yasam/yas02.html>

BAYER,R. Vd. (1999) "Deprem Travmasına Devrimci Bir Ruhla Seferberlik Mantığıyla Yaklaşmak Lazım", **COĞİTO**, Deprem özel sayısı 20:225-250.

BENEDICT, R.E. (1979) "High Dam and the Transformation of the Nile", **The Middle East Journal**,33(2):119-144.

BERGA,L. vd. (1999) "Benefits and Concerns about Dams in Spain" iç. **Workshop on Benefits of and Concerns about Dams Case Studies**, (der. M.Turfan), Ankara: Nural Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi, ss.79-95

BERKES,F. (1981) " Some Environmental and Social Impacts of the James Bay Hydro Electric Project,Canada", **Journal of Environmental Management**,12(2):157-172.

BİRLİK HABERLERİ "Doğal Afetler ve Yapı Denetimi", TMMOB, sayı 2001/2, <http://www.tmmob.org.tr/yayın/bh-2001-2/bh-2001-2.htm>

BRICKHILL, P. (1999) **The Dam Busters**, UK:Pan.

BÜHLER, C. (1953) "The Curve of Life as Studied in Biographies", **Journal of Applied Science**, 9.

BÜYÜK LAROUSSE SÖZLÜK VE ANSİKLOPEDİ (1986) "Eder", Milliyet yayını, 7:3518., "Möhne" Milliyet yayını,16:8335, "Ruhr" Milliyet yayını,19:9956.

CARNEA, M. ve GUGENHEIM, S.E. (der.) (1993) **Anthropological Approaches to Resettlement**, USA:Westview Press Inc.

COGİTO (1999) Deprem Özel Sayısı 20:Yapı Kredi Yay.

COLCHESTER, M.(1989) "The World Listens to the Indios", **Geographical Magazine**, June, s.16-20.

COLSON, E. (1971) **The Social Consequences of Resettlement**, Manchester: Manchester University Press.

- ÇETİN, H.,vd. (2000) "Settlement and Slaking Problems in the World's Fourth Largest Rock-Fill Dam, the Atatürk Dam in Turkey", **Engineering Geology**, 56:225-242.
- ÇOCUK ESİRGEME KURUMU (1967) **Doğu Depremlerinde Çocuk Esirgeme Kurumu**, Ankara: Çocuk Esirgeme Kurumu.
- ÇUHADAROĞLU,F. (1992) **Deprem ve Erzincan Vilayeti 13 Mart 1992 Erzincan Depremi Öncesi**, Erzincan Valiliği.
- DEMİRKAYA, M. (2000) "Bulandırmayın".
<http://www.milliyet.com.tr/2000/08/14/yasam/yas05.html>
- DEPREM ARAŞTIRMA DAİRESİ** www.deprem.gov.tr/orgt.htm
- D&SCRN (The Disaster & Social Crisis Research Network) Electronic Newsletter** (2000) No,1, Mart.
- DRC (DISASTER RESEARCH CENTER)**, University of Delaware, USA.
<http://www.udel.edu/DRC/>
- DPT (1999) Depremın Ekonomik ve Sosyal Etkileri Muhtemel Finansman İhtiyacı**, Ankara: T.C. DPT.
- ERDİK,M. vd. (1980) **Keban Barajı Dinamik Deneyleri**, Ankara: ODTÜ, Deprem Mühendisliği Araştırma Enstitüsü.
- ERGİN,Ş. Vd. (2001) " Su Koruma Havzaları ve Mevcut Planlama Pratiği Çerçevesinde Çevre Düzeni Planları Olan ve Olması Gerekenler (Tah-talı Barajı Koruma Havzası Örneği), iç. **Ekoloji ve Çevre**, C.Gündüz (der), İzmir:Biyologlar Derneği.
- ESA(EUROPEAN SOCIOLOGICAL ASSOCIATION)**
<http://www.valt.helsinki.fi/esa/>
- EVREN, B. (1998) **Earthquake and Social Change:The Case of Dinar**, Ankara;ODTÜ, Master Tezi.
- EYRE,A. (2000) " Do It Once! Do It Right! Do It Internationally! (A Conference Report)", **D&SCRN Electronic Newsletter**, No:3, ss:2-3
- FAHİM, H.M. (1983) **Egyptian Nubians :Resettlement and Years of Cooping**. Salt Lake City: University of Utah Press.
- FEMA** <http://www.fema.gov>
- FISCHER III, H.W. vd. (1996) "Reducing Seismic Vulnerability in Low to Moderate Risk Areas" **Disaster Prevention and Management**, 5(4):5-18

- FİDANER,C. (1995) "Sel Sonrası Bulaşıcı Hastalıklara Dikkat", **Bilim ve Teknik**, 28(337):10
- FINET, J (1992) "Canada" Cree People in Their Region of James Bay, **Geographical Magazine**, LXIV(3):47.
- FORDHAM, M. (1998) " You Must be Careful about Engineers, They Don't Care about the Look of A Thing:Placing Flood Hazard Mitigation in its Socio-Cultural Context", (tebliğ) 14. Dünya Sosyoloji Kongresi, Montreal, Kanada,26 Temmuz-1 Ağustos.
- GDIN** www.state.gov/www/issues/relief
- GENDER AND DISASTER NETWORK** (Anglia Polytechnic University, Cambridge,UK) <http://anglia.ac.uk/geography/geln>.
- GEOFORUM (1993) "Dammed Determined" , **Geographical Magazine**, June, s.29.
- GIDDENS, A.(1989) **Sociology**, UK:Polity Press and Basil Blackwell.
- GOLEC, J.A. (1983) "A Conceptual Approach to the Social Psychological Study of Disaster Recovery", **International Journal of Mass Emergencies and Disasters (IJMED)**, 1(2):255-276.
- GÖKÇE,B. (1993) "Toplum Bilimi ve Çevre", iç., **Toplum ve Çevre**. Y.ERTÜRK (haz) Ankara:Sosyoloji Derneği, ss:13-22
- GRACIE, C. (1992) "A Level Analysis: Hydrology", **Geographical Magazine**, LXIV(6):54.
- GRUBEL, R.M. (1998) "Foreign Assistance for Disasters in Rich Countries, the Case of Great Hanshin Earthquake", (tebliğ) 14. Dünya Sosyoloji Kongresi, Montreal, Kanada,26 Temmuz-1 Ağustos.
- GÜNER, A.İ. (1998) Pre-Event Dam Failure Analyses for Emergency Management, Ankara:ODTÜ, **Master Tezi**.
- HABBITT,D.H. ve ASCE,M. (1993) "Improving Seismic Safety of Dams in California",iç. **Geotechnical Practice in Dam Rehabilitation**, (der.Andersen,L.R),USA(ASCE Conference) American Society of Civil Engineers, s.365-385.
- HANSEL,J. (1991) "The Wildlife of James Bay Territory" (Oxford Scientific Films) **Geographical Magazine**, November,s.21
- HOLZER, T.L. vd. (2000) "Implications for Earthquake Risk Reduction in the United States From the Kocaeli, Turkey, Earthquake of August 17, 1999", **US.Geological Survey Circular 1193**.

<http://128.205.131.100:591/archives/turkey.html>, EQUINET
(Earthquake Information Network)
: <http://greenwood.cr.usgs.gov/pub/circulars/c1193/c1193.pdf>

IJMED (INTERNATIONAL JOURNAL OF MASS EMERGENCIES AND
DISASTERS) www.usc.edu/sppd/ijmed/.

ISA (INTERNATIONAL SOCIOLOGICAL ASSOCIATION)
<http://www.ucm.es/info/isa>.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
<http://www.ibb.gov.tr/ibbtr/168/depzemözel.htm>

İTU-IAHS İstanbul Earthquake Declaration (December.4.1999)
International Conference on the Kocaeli Earthquake,
<http://www.itu.edu.tr>

İZMİR DEPREM SENARYOSU VE DEPREM MASTER PLANI [http://
www.koeri.boun.edu.tr/earthqk/chp7.htm/](http://www.koeri.boun.edu.tr/earthqk/chp7.htm/)

JACKMAN, B. (1989) "Environment: Narmada Valley Project",
Geographical Magazine, June, pp:10-14.

JARRY,D ve JARRY, J. (1997) **Collins Dictionary of Sociology**, İngilte-
re:Harper Collins.

JEKEL, P. (1994) **Columbia**, London: Diamond Books.

KAĞITÇIBAŞI,C. (1983) "Traditional families in Turkey",
IJMED,1(1):145-152.

KARANCI,N.A. ve AKŞİT,B. (2000) "Building Disaster
Communities:Lessons Learned from Past Earthquakes in Turkey and
Suggestions for the Future", **IJMED**, 18(3):403-416.

KASAPOĞLU,A. (2000) "Depremın Sosyo-Kültürel Boyutları", **Sağlık ve
Toplum**,10 (Özel Sayı):5-9

KASAPOĞLU, E. (2000) "Türkiye'de Doğal Afetlerin Neden Olduğu Zarar-
ların En aza İndirgenmesine Yönelik Önlemler, Sorunlar ve Çözüm
Önerileri" **Sağlık ve Toplum**, 10 (Özel Sayı):10-12.

KASAPOĞLU,E. Vd (2000) <http://www.hacettepe.edu>

KATZ,C. ve MONK, J. (der.)(1993) **Full Circles:Geographies of Women
Over The Life Course**, London:Routledge.

KLİNİK PSİKIYATRİ DERGİSİ (2000) cilt:3,ek:3

- KORKMAZ,M. (2000) “17 Ağustos Marmara Depremi Deneyimi Depremın Sakarya’daki Etkileri”, **Sağlık ve Toplum**, 10(Özel Sayı):51-57.
- KÖKÜÖZ,A.N. (1995) “Afetler ve İnsanlar”, **Bilim ve Teknik**, 28(337): 10-11.
- KREPS, G.A. (1989) “Description, Taxonomy, and Explanation in Disaster Research”, **IJMED**, 7(3):277-280.
- KRISCHENBAUM,A.(2000) “Local Authorities Confronting Disasters and Emergencies-A Conference Review”, **The Disaster & Social Crisis Research Network Electronic Newsletter**, No:3, Eylül:3-4
- KULGA, D. ve TURAN, F. (1999) “General Considerations on Dam Safety Evaluations” iç. **Workshop on Benefits of and Concerns about Dams Case Studies**, (der. M.Turfan), Ankara: Nural Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi, s:123-136.
- KUT, G.(1993) “Burning Waters: The Hydropolitics of the Euphrates and Tigris”, **New Perspectives on Turkey**, 9:1-17.
- MAHİN,S.(1997) **U.S-Japan Workshop on Cooperative Research for Mitigation of Urban Earthquake Disasters: Learning from Kobe and Northridge, Recommendations and Resolutions/Workshop Organizing Committee**, 1995. Mavi, Hawaii, Berkeley: Earthquake Engineering Research Center, Univ.of.California.
- MARSHALL, G. (1999) **Sosyoloji Sözlüğü**,(Çev. O. Akınhay, D. Kömür-cü), Ankara:Bilim ve Sanat.
- MORGAN, A.E. (1937) “Sociology in the TVA”, **American Sociological Review**, 2(2): 157-165.
- MORRIS-OSWALD,M. ve SIMONOVIC,S.P. (1997) “Assesment of the Social Impact of Flooding for Use in Flood Management in The Red River Basin” <http://www.ijc.org/boards/rrb/assess.html>
- NAIDU,B.S.K. (1999) “Environmental Concerns of Hydro Projects in India Context:Strategy for Further Development” iç. **Workshop on Benefits of and Concerns about Dams Case Studies**, (der. M.Turfan), Ankara: Nural Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi, ss:15-30.
- NEUGENBAUER, J. Vd. (1997) “Seismic Observations at An Overstep of the Western North Anatolian Fault (Abant-Sapanca Region), Turkey”, **Geologische Rundschau**, 86(1):93-102.

- NIEZEN, R. (1993) "Power and Dignity-the Social Consequences of Hydroelectric Development for the James Bay Cree", **Canadian Review of Sociology and Anthropology**, 30(4):510-529.
- NOWKOWSKI, F. (1993) "Geoforum: Transport:opposition to Hidrovia Project Grows", **Geographical Magazine**, November, s :67.
- OHMAGARİ, K. ve BERKES,F. (1997) "Transmission of Indigeneous Knowledge and Bush Skills Among the Western James Bay Cree Women of Subarctic Canada", **Human Ecology**, 25(2):197-222
- ÖNER, M.,vd. (1979) **Earthquake Response Analyses for Atatürk Dam Embankment**, Ankara:METU, Earthquake Engineering Research Institute.
- ÖZERDEM,A. (2000) "Tiles,Taps and Earthquake Proofing: Lessons for Disaster Management in Turkey", **Environment and Urbanization**, 11(2):177-180.
- PEARCE, H. (1991) "Hydropolitics:The flooding of a Nation"
Geographical Magazine, November s.18-21.
- PERRY, R.W. (1997) "Earthquake Planning for Government Continuity",
Environmental Management, 21 (1) : 89-96.
- PETROPOULOS, N.P. (1988) "Disaster Behaviour Research in Greece: Review and Prospects", **IJMED**, 6(10):169-183.
- PETROPOULOS, N.P. (1994) "Emergency Planning and Social Research in Greece: The Case of Earthquake Predictions" (tebliğ) 13.Dünya Sosyoloji Kongresi, Bielefeld, Almanya, Temmuz18-23.
- PRISCU, R. ve POPOVICI, A. (1980) **Earthquake Engineering for Large Dams**, Romania:Editura Academic.
- RED RIVER BASIN TASK FORCE <http://www.ijc.org/boards/rbtf.html>
- ROSSI, I. (1998) "The Emergency Aid in the Aftermath of the Italian Earthquake of September" 26,1997
<http://www.colorado.edu/hazards/qr/qr108/qr108.html>.
- SAĞLIK VE TOPLUM (2000) Yıl 10, sayı:Özel, Temmuz.
- SEÇİNTİ,E. (2000) "Acı Bir Deney:Adana Depremi Acıklı Bir Deney: Özel Hastanelerin Hüsranı", **Toplum ve Hekim**, Ocak-Şubat,15(1):65-67.
- SİVİL YARDIM <http://www.sivilyardim.org>
- SOSYAL HİZMETLER YÜKSEK OKULU
<http://www.shy.hacettepe.edu.tr/deprenkitap.htm>

SOSYOLOJİ DERNEĞİ (2001) **Sosyoloji Derneği Bülteni**, Ankara, no:10.

STALLINGS, R.A. (1998) "Switzerland's 'Holocaust Assesses' Crisis: its Relevance for a Theory of Social Order and Disaster, (tebliğ) 14. Dünya Sosyoloji Kongresi, Montreal, Kanada,26 Temmuz-1 Ağustos.

STK <http://www.tarihvakfi.org.tr/stk/bm/stk.sempob.htm>

ŞEN, S.(der.)(1993) **Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

ŞİMŞEK,H. (1999) **Deprem Bilgisi**, İstanbul :T.C. Genel Kurmay Başkanlığı.

TANI, S. (2000) "Earthquake Damage to Fill Dams in Japan", **JARQ**, 34(1):39-48.

TEYMUR,N. (1999) **Afetten Öğrenmek**, Ankara:ODTÜ Mimarlık Fakültesi.

TMMOB BÜLTENİ Temmuz 2001 sayı 16,
<http://www.tmmob.org.tr/yayın/bulden/bulden16/bulden16-2.htm>,
<http://www.tmmob.org.tr/010630ydy.htm>

TOPLUM VE HEKİM (2000) Ocak-Şubat, Cilt 15, Sayı:1.

TRAVMA TEDAVİSİ UZMAN EĞİTİMİ
<http://www.shy.hacettepe.edu.tr/depremitap.htm>

TURAGA, U. (2000) "Damming Waters and Wisdom: Protest in the Narmada River Valley", **Technology in Society**, 22:237-253.

TURFAN,M. (der) (1999a) **Workshop on Benefits of and Concerns about Dams-Case Studies-Antalya 1999**, Ankara:Nural Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi.

TURFAN,M. (der) (1999b) **International Symposium on Dam Foundation Problems and Solutions-Antalya 1999**, Ankara:Nural Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi.

TÜBA-DEPREM ARAŞTIRMA KOMİSYONU
<http://www.tuba.gov.tr.15.html>

TÜBİTAK (1996) "Çevrenin Yıkımı Nasıl Başladı", **Bilim ve Teknik**, Haziran 29(343):104-105.

TÜBİTAK-MAM ONLINE [http:// www.mam.net.tr/deprem01.html](http://www.mam.net.tr/deprem01.html), ULUSAL DEPREM KONSEYİ (TUBİTAK Basın Duyurusu)
<http://www.tubitak.gov.tr/udk-ilktop.htm>

TÜRK PSİKIYATRİ DERNEĞİ <http://www.psikiyatri.psikiyatri.org.tr>

TÜRK PSİKOLOJİ BÜLTENİ (1999) Eylül, Sayı 14.

WOOD,K. vd. (1991) "French Guiana" **Geographical Magazine**, ss:17-20.

TÜRK ULUSAL BASININDA HİZBULLAH: BİR İÇERİK ANALİZİ*

Ali Çağlar**

ÖZ

Bu makalenin ana amacı, son yıllarda ulusal bir tehdit olarak kabul edilen Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin haberlerin, ülke düzeyinde yayın yapan günlük ulusal basında nasıl ele alınıp işlendiği konusunda bir içerik analizi yapmaktır. Amaca varmak için, bir ay (01-30/04/2000) boyunca 13 ulusal günlük gazete incelenmiştir. Bu gazeteler, siyasi yelpazelerine ve duruşlarına göre beş ayrı grup, -merkez, İslamcı, sol, sağ ve sosyalist basın- biçiminde sınıflandırılmıştır. Söz konusu gazeteler, Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin haberler, haber başlıkları, kullanılan kavramlar, dil ve söylem ile iletilen mesajlar ve ilgili haber metinlerinin toplam haber hacmine oranı açılarından incelenmiş ve bir karşılaştırma yapılmıştır. Her basın grubunun, konuya karşın kendi siyasi duruşuna paralel bir tavır takındığı ve yayın politikası izlediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Ulusal Basını, Hizbullah, Din Temelli Örgütler, Terör, Terör Örgütleri.

ABSTRACT

The main aim of this paper is to make a content analysis of the Turkish national newspapers on the issue of Hizbullah and other religion based organisations, which were accepted as the main threat to the Turkish political system in recent years. To achieve the aim, 13 national newspapers were investigated during a month time, from 01/04/2000 to 30/04/2000. These newspapers were classified according to their political standing as central, Islamic, left, right and socialist press. They were investigated and compared in terms of their approaches to the issue, the language and message they used, the news titles – subtitles and concepts they issued, and

* Bu çalışmanın basın taraması ve verilerin hazırlanması sürecinde, değerli katkıları olan İsmet Parlak'a teşekkür ederim.

** Hacettepe Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi.

percentages of the news texts in the whole. It is found that the main approach of each press group is determined according to its political standing.

Key Words: Turkish National Press, Hizbullah, Religion Based Organisations, Terror, Terror Organisations.

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın ana amacı, 'Hizbullah Örgütü' ile ilgili ulusal basında yer almış olan haber ve yorumları içerik analizi tekniği ile incelemektir. Diğer bir deyişle, 'Hizbullah Örgütü'ne yönelik operasyonların yoğun bir biçimde yapıldığı günler ve sonrası dönemde, bu olay ve ilgili haberlerin ulusal düzeyde yayın yapan gazetelerde ne şekilde ele alındığı, hangi başlıklarla konunun işlendiği, verilen ve verilmek istenen mesajlar ile ilgili yorumların neler oldukları ile bu konuların nasıl işlendiği ve yorumlandığı, ele alınmış biçimlerinde benzerlik veya farklılıkların olup olmadığı, var ise, bunların neler oldukları konularının incelenmesi amaçlanmıştır. Çünkü, bilindiği üzere, toplumsal yaşamda, televizyonlardan sonra en etkili kitle iletişim aracı olan gazeteler, insanların düşüncelerinin oluşması, kanaatlerinin belirginleşmesi ve hatta bu düşünce ve kanaatlerinin yönlendirilmesi gibi konularda son derece önemli bir etkiye sahiptirler. Gazetelerin bu özelliği ile farklı siyasal yelpazelere yakın yayın politikaları göz önüne alındığında, ilgili çalışmanın önemi kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Bununla birlikte, Hizbullah'ın yanı sıra din temelli diğer örgütler de araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Ancak, asıl çalışma konusunun Hizbullah olayı olduğu göz ardı edilmemelidir.

Amaca varmak için, Hizbullah ile ilgili olayların patlak vermesinden hemen sonra, 01.04.2000 - 30.04.2000 tarihleri arasında kalan bir aylık dönemde Türkiye'de ulusal düzeyde günlük olarak yayınlanan 13 gazete ele alınmış ve konu bu gazeteler üzerinden incelenmiştir. Genellikle içerik analizine dayanan bu çalışmanın verilerinin derlendiği bu gazetelerin, ülkedeki tüm kesim ve siyasal yelpazeleri temsil ediyor olmasına özen gösterilmiş ve şu şekilde bir sınıflama yapılmıştır:

Merkez Basın	: Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Star Gazeteleri,
İslamcı Basın	: Zaman, Yeni Şafak ve Akit Gazeteleri,
Sol Basın	: Cumhuriyet ve Radikal Gazeteleri,
Sağ Basın	: Türkiye ve Ortadoğu Gazeteleri,
Sosyalist Basın	: Evrensel ve Özgür Bakış Gazeteleri.

Çalışma verilerinin derlendiği gazetelerden, Özgür Bakış Gazetesi'nin zaman zaman yayınının durdurulması ve/veya gazete bayilerine düzenli ulaşmamasından dolayı sadece 9 sayısı çalışma kapsamında değerlendirilebilmiştir. 390 olması gereken toplam gazete sayısı, 369 adette kalmış ve çalışma 369 sayı üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Araştırma süresi boyunca Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin haberler, günlük olarak dosyalanmış ve süre sonunda elde edilmiş olan veriler, çalışmanın amacı doğrultusunda analiz edilerek sunulmuştur. Analiz, 'haber başlıkları', 'kullanılan kavramlar', 'haber konuları' ile değerlendirme bölümünde yer verilen, 'haber metninin toplam haber hacmine oranı' ve 'haberde kullanılan resimler' temel alınarak gerçekleştirilmiştir.

Haber başlıkları ile ilgili analizlerde, hem gazete ve hem de basın sınıflaması bazında kullanılan haber başlıkları incelenerek, aynı haberlerin hangi başlıklar altında, hangi kavramlar kullanılarak ve dolayısıyla o habere ne tür bir değer (olumlama ya da olumsuzlama) atfedilerek okuyucuya iletiildiği; Hizbullah ile ilgili olarak gazete ve basın gruplarının, gazete sayfalarında hangi konulara daha fazla yer verdikleri; aynı grupta yer alan gazeteler arasında ve farklı gruplar arasında benzerlikler ve farklılıklar olup olmadığı konuları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Gazetelerin kullandıkları kavramların analizinde ise daha çok gazetelerin kullandıkları dil konusuna ağırlık verilmiştir. Araştırma kapsamındaki tüm gazetelerde Hizbullah ve diğer din temelli örgütler konusunda çıkan bütün haber ve yorum yazıları, ana başlıklar, alt-ara başlıklar, haber metni ve resim altı yazılar da dahil, en sık kullanılan ya da tekrar edilen kavramlar tespit edilmiş ve ilgili tablolarda sunularak analiz edilmiştir.

Çalışmada üzerinde durulmuş olan bir üçüncü konu ise gazetelerin Hizbullah ve diğer din temelli örgütlerle ilgili olarak hangi konularda daha çok haber yapıp bilgi aktardığı, bu haberleri aktarma biçimleri, haber metninin toplam haber hacmine oranı ile fotoğraf-resim görüntülerinin kullanılma şekli ve sıklığından oluşmaktadır. Ulaşılan veri/bulgulardan hareketle, basın grupları arasında çalışma konusu ile ilgili haber aktarma konusundaki benzerlik ve farklılıklar, haberleri aktarmadaki eğilimler ve bu eğilimlerin nedenlerine ilişkin bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

1.1. Kavramsal Çerçeve

Bilindiği üzere, bir gazetede, belli bir olay ya da konuda hazırlanacak olan haberde nelerin yer alacağı ya da olayın/konunun hangi kısımlarının hangi sayfada basılacağı, kullanılacak dil ve üslup, haberin ne kadar yer

kaplayacağı, o haberin ilgili gazete için taşıdığı öneme bağlıdır. Belli bir tiraj ya da okuyucu kitlesine sahip olmak için gazeteler, resmi söylem, iş-ekonomi çevreleri, belirli bir siyasal çizgi ve partiye yakın olmak, belirli bir düşünce sisteminin egemen kılınması gibi kaygılardan hareketle, kendilerine uygun, amaçlarına yönelik politika ve stratejiler geliştirirler. Bununla birlikte, kendi ekonomik ve siyasal gereksinimleri, devamlılıklarını sürdürmek için kar ve reklam gelirlerini artırmak, belirli bir politik yaklaşımı destekleyerek, siyasilere yakın olmak ve onların desteklerine mazhar olmak gibi amaçlara da sahiptirler. Diğer taraftan gazeteler, pek çok toplumsal kurumda olduğu gibi, sınırlı kaynaklar çerçevesinde kendi işlevlerini nesnel ve yeterli bir şekilde yerine getirmeleri konusunda sınırlılıklara da sahiptirler (Negrine, 1991:137). Dolayısıyla, geliştirdikleri strateji çerçevesinde kamuoyu yaratan, belli düşünce ve ideolojik yapıları okuyucusuna egemen kılmaya çalışan gazeteler, bir taraftan bu sınırlamaların baskısı altında kalırlarken, diğer taraftan da olay ve durumları kamuoyuna nasıl sunacakları/kamusallaştıracakları konusunda da belirlenmiş ilkelere sahip olmak zorundadırlar. Buradan hareketle bir gazete, toplumsal yaşam içerisinde meydana gelen olaylar arasından, 'önemli ya da genel tarafından paylaşılır olanı' -olduğunu düşündüğünü- haber, yorum, değerlendirme konusu yapar ve kendi okuyucu kitlesine aktarır (Kılıçbay, 1993:21). Bu konuyu Habermas (1999:315), "malzeme (haber konusunun) seçiminin köşe yazısından daha önemli hale geldiği ya da haberlerin işlenmesi ve değerlendirilmesinin, düzeltilip basıma hazır hale getirilmesinin, bir çizginin etkili bir yazarlıkla izlenmesinden daha acil bir hale geldiği" biçiminde ifade etmektedir. Yine Habermas'ın deyimi ile gazeteler günümüzde, bireysel ya da kolektif olarak belirli özel çıkarların baskısına açık hale gelmişlerdir. Ortaya çıkış dönemlerine bakıldığında, bir kamusal topluluk olarak bir araya gelen özel şahısların akıl yürütme faaliyetlerini salt aktarıp güçlendirebilirken, şimdi bu faaliyet tersine, kitle iletişim araçlarınınca belirlenmektedir (1999:319). Mevcudu, olduğu gibi aktarmaktan ziyade, kamuoyu nezdinde yaratılması istenen etkiyi yaratacak biçimde aktarma söz konusu olmaktadır. Tabii ki bu durum belirli oranlarda istenen sonuç ve etkileri yaratırken, aynı zamanda aynı miktarda olmasa bile, bir takım istenmeyen etki ve sonuçlara da yol açabilmektedir. Örneğin, terör ile ilgili bir haber resmi söylem ya da genel çıkar tezi ile olumsuzlanarak kamuya iletilirken, diğer taraftan ilgili terör örgütüne bir anlamda resmiyet-kimlik kazandırılmakta ve o örgüte sempatisi olanlar arasında aynı zamanda, örgüt açısından bir siyasal kredi yaratılmış olmaktadır. O örgüte, amaçlanmamış olmasına karşın, taraftarlarının nezdinde bir saygınlık, meşruluk da kazandırılmış olmaktadır.

Sosyal bilimsel medya teorisi (social scientific media theory) kamu iletişiminin nasıl çalıştığına ilişkin açıklamasında medyanın üç ana fonksiyonundan bahseder: Toplumlarda iktidar uygulama, sosyal bütünleşme ve toplumsal değişme (McQuail, 1990:57). Reeves'e (1993:34) göre ise medya belli başlı egemen değerleri, ideolojileri, mitleri, imajları vb. aktarma ve yayma fonksiyonuna sahiptir. Dolayısıyla medya ve diğer ideolojik kurumların genel olarak mevcut iktidarın algılama ve çıkarlarını yansıtmaya, doğal olarak beklenir (Chomsky, 1993:23). Bir anlamda medyanın bu fonksiyonları göz önüne alınarak insanların aynılaştırıldığını, Marcuse'nin (1997) deyişi ile "tek boyutlu" hale getirildiğini söylemek de olanaklıdır. Kültürel değer üretimi, "kültür sanayii" (Horkheimer ve Adorno, 1996:1-62) yoluyla, bir toplumsal yapı/sistem yaratılmış olmaktadır.

Tüm bunların ışığında güdümlü kanaat oluşturan (Habermas, 1999:329-330) ve çıkar grubu niteliğine sahip olan gazetelerin, kamuoyu üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahip oldukları ileri sürülebilir. Kamu yararını gözettiklerini ve bu doğrultuda bir yayın politikasına sahip olduklarını iddia etmelerine karşın, gazeteler kendilerini hiçbir zaman kamunun denetimine sunma veya açma yanlısı olmamakta ve ellerinden geldiğince kendi temel politika ve stratejileri doğrultusunda kamuoyunu yönlendirmeye çalışmaktadırlar. Gazetelerin resmi ya da muhalif söylem doğrultusundaki yayınları, oluşturulan toplumsal gücün siyasal bir güce dönüşmesini de sağlayacak niteliktedir. Böylece, güdüm altındaki kamu alanı, kamusal kanaatler yerine alkışa amade bir ruh halinin, bir kanaat ikliminin hakimiyetine girer (Habermas, 1999:359). Buradan hareketle bir olay, durum, düşünce ya da kişiliğin kitle iletişim araçları, özellikle de gazeteler, tarafından kamuya sunulması, oluşturulması amaçlanan imaj konusunda son derece etkili olacaktır. Daha çok ulusal, milli, dinsel ve duygusal motifler kullanılarak yapılan sunumlarda ise bu etki daha güçlü olabilmektedir. Örneğin, Hizbullah olayında, 'Hizbul-Kasap', 'Hizbul-Vahşet' kavramları, şeriat rejimine kendisini muhalif olarak nitelendiren kesimlerce çok daha kolay benimsenirken, karşıt, şeriat rejimine sempatisi olan kesimlerce de 'Hizbullah diye bir şey yoktur, bu derin devletin kendisidir' biçimindeki yargıların tercih edildiği görülmüştür. Aynı şekilde, Abdullah Öcalan'a 'bölücü başı', 'bebek katili' denilmesi, Türk milliyetçisi kesim ile şehit aileleri tarafından daha çok kabul görünürken, buna karşın 'başkan Apo', 'genel başkan Öcalan' gibi ifadeler ise PKK taraftarlarınca daha kolay benimsenebilmektedir. Dolayısıyla, bir anlamda sunulan haberlerde halkı bilgilendirmenin ötesinde yaratılması amaçlanan belirli düşünce ve imajlar doğrultusunda bir haber iletme işlevi söz konusudur.

Yaratılması amaçlanan imaj ve düşüncelerde, kamuoyu yaratmada ateşleyici etkiye sahip olan en önemli araç kullanılan dil ve söylemdir. Doğaldır ki, ortak bir dil kullanan insanlar bir süre sonra benzer biçimde düşünmeye ve olayları benzer kavramlarla tanımlama ve açıklama yoluna gideceklerdir. Bu durum, daha çok dilin bireyi toplumsallaştırma gücünün bir ürünüdür denebilir. Bu nedenle, terör örgütleri ve terör olaylarıyla ilgili olarak kullanılan dil ve söylem, ilgili örgüt ve olay hakkında olumlu ya da olumsuz bir düşünce, kanaat ve imaj yaratmış olur. Ayrıca kullanılan dil, söylem ve sık sık gazetelerde işlenen konu, o konunun kamusal olduğuna dair de bir yanılsamaya yol açabilir. Diğer bir deyişle, bir olay, kişi ya da konuyla ilgili olarak lehte veyaaleyhte kamuoyu yaratma amacıyla o olay, kişi ya da konunun sıklıkla dile getirilmesi kadar, haber metninde kullanılan dil, söylem ile o olay, kişi ya da konuya yüklenen anlamlar da yaratılmak istenen etki ve imajda son derece önemlidir.

Kitle iletişim araçları, özellikle de görsel ve yazılı basın, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal açıdan kamuoyu yaratma-oluşturma hedefi doğrultusunda okuyucu kitlesini, kendi ürettiği ya da temsil ettiği ideoloji doğrultusunda 'bütünleştirmeye' çalışır. Diğer bir deyişle, yaşananlar hakkında okuyucusunu aydınlatma, bilgilendirme işlevi altında gizli bir yönlendirme faaliyetinde de bulunarak, Habermas'ın (1999:359-360) deyimi ile, bir 'manipülasyon' gerçekleştirir. Bu bütünleştirilmiş olan okuyucu kitlesi ise, farklı siyasal çizgilerde yer alan gazeteler tarafından, yaratılması hedeflenen kamuoyu ya da ideoloji doğrultusunda teşvik edilmektedir. Bu kitle bir süre sonra, kendisine iletilen düşünceleri, kendi ideolojisi, yaşam tarzı ve gelecekteki hedeflerine uygun ifadeler olarak algılamakta ve o gazete veya basın grubunun kendi düşüncelerini yansıttığına dair bir yanılsama içine düşebilmektedir. Okuyucu böylece, okuduğu gazete ile aynı zamanda bir kimlik de kazanmış olmaktadır denebilir. Çünkü kitle iletişim araçları, tıpkı siyasal partiler gibi, bir kanaat, düşünce, tercih, tutum ve tavır oluşturmada son derece fonksiyoneldirler. Ancak kitle iletişim araçları, genel kamunun değil belirli çevre ve şirketlerin, dolayısıyla onların yöneticilerinin elinde ve denetiminde oldukları için, bu kişiler de belirledikleri çıkarlar (resmi-ulusal çıkarlar, bir siyasal parti ya da görüşün çıkarları, bir cemaatin çıkarları, bir kurum ya da şirketin çıkarları) doğrultusunda, sahibi oldukları ya da kontrol ettikleri kitle iletişim araçlarını kullanırlar. Bu çıkarlar aynı zamanda, iletişim politikalarının da temel belirleyicisidirler. Haliyle, şeyhinin her söylediğini onaylayan mürit örneği, basın da temsil ettiği siyasal-ideolojik, kültürel, sosyal ve ekonomik görüşleri onaylayan ve bunu kamuya da onaylatmak isteyen bir araç konumundadır denebilir. Bu anlamda basın, haber iletme, bilgilendirme işlevinin ötesinde, yapay bir kamuoyu oluşturma ya da yaşan-

miş bir olayı abartma, çarpıtma veya yok sayma aracına da dönüşebilmektedir. Bu nedenle, haber olarak gazete sayfalarına ya da televizyon ekranlarına taşınan her olay kamusal niteliği taşımayabilir. Çünkü Habermas'ın (1999:364) deyişiyle iki önemli koşul yerine getirilmemektedir: İlki, informel kanaatler belirgin olaylara dair bilinçli tartışma süreçleri içerisinde rasyonel biçimde oluşmamaktadır. İkincisi, belli bir olayla ilgili kamusal olarak yürütülen tartışmalar, konuşmalar, görüşler lehte ya daaleyhteki kanıtlarıyla belli bir tartışma ortamı içinde oluşmamaktadır. Örneğin, Hizbullah mezarlarının kazılması, yapılan tatbikatlar birer film şeridi gibi ekranlarda akmakta ve gazetelerde yayınlanan yazı ve haberler ise dramatize edilerek senaryolar biçimine sokulmaktadır. Olayı, neden ve sonuçları çerçevesinde, kanıtları ile birlikte bir tartışma zemini içinde sunmak pek rastlanılan bir durum olmamaktadır.

Terör örgütlerinin örgüt yapıları, eylemleri, yakalanan sanıklar, isnat edilen suçlar vb. konular kamusal, kamuyu bilgilendirme ve haber verme adına yansıtılmaktadır. Ancak Hizbullah konusunda da yaşatıldığı gibi, kazılan mezarların, bazı camilerin altında bulunan sığınak ya da sorgu odalarının, sanıklara kar maskeli olarak yaptırılan tatbikatların görüntü ve fotoğrafları, gazetelerde çoğu kez habere ilişkin metin ve bu metinlerdeki tartışma noktalarından çok daha fazla yer kaplamıştır. Dolayısıyla haber olarak sunulan şey, çoğunlukla görüntü olmuş ve 'olay hakkında bilgilendirme'den ziyade, 'olaydan haberdar etme' işlevi yerine getirilmiştir. Bu durum ise, metni desteklemek ve olayı daha dramatik hale getirmek, olayın zihinlerde canlandırılmasını sağlamak suretiyle oluşturulmaya çalışılan kamuoyunun/ideolojinin (teröre karşı resmi söylemi desteklemek, etnik farklılık temeline dayalı ayrılıkçı örgütleri, aynı etnik milliyetçi duyguları geliştirecek şekilde ılımlı, mağdur ya da masum göstermek, din temelli teröre terör sınıflaması içinde yer vermeyerek, laik rejimin baskıcı yapısı konusunu vurgulamak vb.) pekiştirilmesinden başka bir amaç taşımamaktadır. Dolayısıyla her gazete olayı, kamu adına ve kamu için söylemiyle kendi bakış açısı, temel amaçları ve ideolojisi doğrultusunda kamuya sunma yoluna gitmektedir. İşte bu çalışmanın temel amacı bu noktada düşünülmektedir. Diğer bir deyişle, bir kamu hizmeti yaptıkları iddiasıyla ulusal düzeyde yayın yapan farklı yelpazelerdeki gazetelerin aynı olay-konu hakkında yaptıkları haberler, kullandıkları kavramlar, vermeye çalıştıkları mesajlar ile konuyu ele alış biçimleri, bu çalışmada, karşılaştırmalı bir biçimde incelenerek benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Şimdi de sırasıyla her basın grubunun konuya ilişkin verilerine yer verilecektir.

2. ÇALIŞMANIN BULGULARI

2.1. Merkez Basın ve Hizbullah Olayı

Daha önce de belirtildiği üzere bu grupta, Sabah, Hürriyet, Star ve Milliyet Gazeteleri ele alınmış ve incelenmiştir. Aşağıda sırasıyla her gazetenin, belirtilen kriterler bazında Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin haber, haber başlıkları, haber konuları ve ilgili kavramları nasıl ele aldıkları konusu işlenmiştir.

2.1.1. Sabah Gazetesi

Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere, Sabah Gazetesi'nin haber başlıkları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, haber başlıklarının, haber iletme işlevinin ilerisinde bir 'mesaj aktarma'ya yönelik oldukları tespit edilmiştir: Örneğin, "Kanlı Baskından Bu Kez VASAT Çıktı", "Hizbullah'ın Şifresi Çözüldü", "Sıra Ölüm Tarlalarında", "Bu Öldürmüş Bu da Gömmüş", "Cellat ve Mezarıcı". Haber başlıklarına bakıldığında gazetenin, ilgili olayları, olumsuz bir değer yükleyerek, aktardığı görülmektedir. Bu olumsuzlama, 'kanlı baskın', '..şifresi çözüldü', 'ölüm tarlaları', 'cellat ve mezarıcı' gibi sıfatlarla yapılmıştır. Gazetenin haber başlıklarında kullandığı bu üslup ve kavramlar, Hizbullah Örgütü'nün oldukça tehlikeli olduğunu, çünkü çok sayıda insanı -kendi taraftarları da dahil- acımasızca öldürdüğünü, ancak sonuçta emniyet güçlerince bu örgütün üzerine gidilerek, başarılı sonuçlar alındığını ve terör örgütlerinin, rejimi değiştirmeye güçlerinin yetmeyeceği ve devletin güçlü olduğu mesajını, 'şifresi çözüldü', 'sıra ölüm tarlalarında' gibi deyimlerle, üstü kapalı bir biçimde de olsa okuyucuya vermektedir. Dolayısıyla gazete, haber iletme işlevinde kendini, olayın taraflarından birine -devlete- daha yakın görmekte ve göstermektedir. Kullanılan kavramlardan hareketle gazetenin, öznel değerleri haber başlıklarına yansıttığı söylenebilir. Ayrıca gazetede, din temelli terör örgütlerine, özellikle de Hizbullah'a ilişkin daha fazla sayıda haber başlığı (16 adet) olduğu görülmektedir ki, bu durum gazetenin, Türkiye'nin terör konusundaki öncelikli hedefinin Hizbullah ve diğer din temelli örgütlerle mücadele etmesi gerektiğine inanmasından kaynaklanıyor denebilir. Bununla birlikte, araştırma süresi boyunca bu gazetede Hizbullah ile ilgili hiç bir haberin, ilk sayfada yer almadığı da tespit edilmiştir.

Bu haberlerin aktarılma biçimine bakıldığında ise, haberlerin tamamının, 'olayı olduğu gibi aktarma', hatta bazen adeta bir 'film gibi aktarma' şeklinde olduğu görülmüştür. Operasyonlarda ele geçirilen silah ve mühimmatın, örgüt üyelerinin isimlerine, ölü ve yaralı ele geçirilen militanların sayısı ve isimlerine, olayın nasıl gerçekleştiğine ilişkin yapılan tabrikatlarda

sanıklara giydirilen kar maskelerine kadar ayrıntılara detaylı bir biçimde yer verilmiştir. Hatta bazı haberler, zaman zaman çizgi roman tarzında işlenerek okuyucuya aktarılmıştır denebilir.

Tablo* 1 : Sabah Gazetesi'nin, Tarih ve Haberin Yer Aldığı Sayfa Numaralarına Göre Haber Başlıkları

SABAH GAZETESİ		
Tarih	Başlık	Sayfa No
1/4/00	- 2. Hizbullah Operasyonu - Birecik'te Çatışma: Bir Komiser Şehit	25 (Gündem Sayfası)
2/4/00	- Kanlı Baskından Bu Kez VASAT çıktı - DERS: Beden Eğitimi, KONU: Bomba Yapımı - Diyarbakır'da 2 Operasyon Daha: Terör Örgütü Değil, Kaçakçılık Şebekesi	32 (Günün İçinden)
3/4/00	- Hizbullah'ın Şifresi Çözüldü	25 (Gündem)
4/4/00	- Sıra Ölüm Tarlalarında - Tantan Hedef Gösterdi	4 (Günün İçinden) 23 (Gündem)
5/4/00	- Bu Öldürmüş ... Bu da Gömmüş ... - Cellat ve Mezarçı	28 (Gündem)
8/4/00	-VASAT'ı Beğenmemişler - 3 Hizbullahçının İdamı İsteniyor	25 (Gündem)
11/4/00	- Cihat Örgütü'nün Lideri Belirlendi	25 (Gündem)
14/4/00	- Tufancılar "Kıyamet Günü" Yargılancak	29 (Gündem)
18/4/00	- MİRZABEYOĞLU ŞAŞIRTTI: Mahkemede Pasta Sohbeti	21 (Gündem)
20/4/00	- VASAT'çılara 230 Yıl Hapis	21 (Gündem)
24/4/00	- Başbakanlıkta Hizbullah Şoku	3

* 'Başlık' sütunu altındaki ifadeler, konuyla ilgili haber ve yorumların başlıklarını göstermekte olup, koyu (bold) karakterle yazılmış olan başlıklar, haberin gazetenin birinci sayfasında verilmiş olduğunu göstermektedir. 'Sayfa No' sütunu altında verilen bilgilerden rakamlar, ilgili gazetenin sayfa numarasını, parantez içinde verilenler ise gazetenin konuyla ilgili haberinin yer aldığı gazete sayfasının adını temsil etmektedir.

Sabah Gazetesi'nin kullandığı ilgili kavramlar ve sıklık derecelerine bakıldığında şu sonuçlar elde edilmiştir: Hizbullah 41, Cihat-Vasat-Ceyşullah-AFİD 15, Hizbul Kasap 1, Silvan Kasabı 1, Cellat-Mezarcı 2, Domuz Bağı 3, Ebced 8, Hizbullah Terör Örgütü 4, Hizbullahçı 2, İBDA-C 5, İrticai 7, Kafaya Kurşun Sıkma 2, Militan 6, Kanlı Baskın 1, Kanlı Terör Örgütü Hizbullah 4, Radikal Dinci Gruplar 2, Örgüt Lideri 4, Tufancılar 6. Aynı gazetenin Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin olarak işlediği konulara bakıldığında ise şu sonuçlar elde edilmiştir: Hizbullah 9, Vasat-Cihat 6, İBDA-C 1.

İletilen haberlerdeki mesajlara bakıldığında daha çok, “Hizbul-Kasap” ya da “Silvan Kasabı”, “Cellat/Mezarcı”, “Ölüm Tarlası”, “Ölüm Evi, Sorgu Evi, Mezarev”, “Can Vermek”, “Dehşete Düşmek”, “Domuz Bağı”, “Göz Yaşları Sel Oldu, Yüreklere Dağladı, Fenalık Geçirdi”, “Kafasına Kurşun Sıkma” gibi okuyucuyu psikolojik yönden etkileyen ve duygularını harekete geçiren kavramların kullanıldığı görülmüştür. Bu biçimde sunmanın, basının özellikle duygu-yüklü durumları seçerek haberlerin, yaşanan gerçekliği dramatik bir yapı içinde yeniden üretmesinden (Akdoğan, 1995:81) kaynaklanıyor olduğunu söylemek olanaklıdır. Bu arada gazete, hakkında haber yaptığı örgütlerin sorumlu ve yöneticilerinden söz ederken hep “sözde ...” deyimini kullanmaya özen göstermiştir. Ki bu ifade, bilindiği üzere, resmi söylemin kullandığı bir ifadedir.

2.1.2. Hürriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi'nin terör ile ilgili haber başlıklarına genel olarak bakıldığında, özellikle din temelli örgütlerle ayrılıkçı örgütlere ilişkin haberlere sayısal olarak aynı oranda yer verdiği tespit edilmiştir. Kullanılan dil ve üslup konusunda ise Sabah Gazetesi'ne göre daha ılımlı başlıklar kullanılmıştır denebilir. Diğer bir deyişle, Hürriyet Gazetesi Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin daha çok şu haber başlıklarını kullanmıştır: “Hizbullah Öldürdü Parayı Türkiye Verdi”, “Maaşların % 10'u Hizbullah'a”, “Hizbullahçı Hakim Operasyonu”. Bu başlıklarla gazete, Hizbullah'ın özellikle devlet kademelerinde-bürokraside örgütlenip, yıkmaya çalıştığı devletten beslendiği, maaş aldığı noktasına dikkat çekme yoluna gitmiştir. Ayrıca gazete, Fazilet Partisi (FP) ile Hizbullah arasında da bir bağlantı olduğuna işaret ederek bu inancını, “Hizbullah İddianamesi FP'yi Kapatma Delili” ve “Hizbullahçı FP'liye 15 Yıl İstendi” gibi başlıklarla dile getirmiştir.

Tablo 2: Hürriyet Gazetesi'nin, Tarih ve Haberin Yer Aldığı Sayfa Numaralarına Göre Haber Başlıkları

Tarih	Başlık	Sayfa No
6/4/00	- Hizbullah Öldürdü Parayı Türkiye Verdi	25
9/4/00	- Hizbullah İddianamesi FP'yi Kapatma Delili - Maaşların % 10'u Hizbullah'a	23 (Gündem)
11/4/00	- Hizbullah Davasında Sürpriz Sanık	19 (Gündem)
15/4/00	- Hizbullahçı FP'liye 15 Yıl İstendi	7 (Gündem)
23/4/00	- Hizbullahçı Hakim Operasyonu	25 (Gündem)
28/4/00	-Velioğlu, Hizbullah'ı 'Chat'ten Yönetmiş	7 (Gündem)

Tabloda verilen bilgilere bakıldığında, Hizbullah ile ilgili haberlerin Hürriyet Gazetesi'nde, aynı gruptaki diğer gazetelere göre, daha az sayıda yer aldığı tespit edilmiştir. İlgili başlıklarda dikkati en fazla çeken konu, bazı FP'lilerin Hizbullah ile ilişkisinin saptanmış olmasına, ancak FP'nin parti olarak Hizbullah'a destek verdiği yönünde her hangi somut bir bilgi ve/veya delil olmamasına karşın gazetenin, başlıkları ile FP'ni toptan zan altında bırakacak nitelikte mesaj içeren –örneğin, 'Hizbullah İddianamesi FP'yi Kapatma Delili- bir dil kullanmış olmasıdır. Ayrıca, içeriğiyle de önemli mesajlar ileten bir diğer başlık ise 'Hizbullah Öldürdü Parayı Türkiye Verdi'dir. Bu başlık ile, Hizbullah tarafından öldürülmüş olan bazı kişilerin, devlet tarafından öldürüldü, suçlaması ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açılan davalar sonucu Türkiye'nin tazminat ödemeye mahkum edilmiş olması konusuna dikkat çekilmek istenmiştir.

Hürriyet Gazetesi de Sabah Gazetesi gibi, Hizbullah ile ilgili hiç bir ana başlık ve haberi ilk sayfadan vermemiştir. Bununla birlikte, Hürriyet Gazetesi'nin kullandığı ilgili kavramlar ve sıklık derecelerine bakıldığında şu sonuçlar elde edilmiştir: Hizbullah 37, Hizbullah Terör Örgütü 4, Hizbullahçı 2, İBDA-C 2, İrticai 4, Militan 4, Ölüm Evi/Sorgu Evi/Mezarev 1, Terörist 8, Örgüt Lideri 2, Terör Örgütü 4. Aynı gazetenin Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin olarak işlediği konulara bakıldığında ise şu sonuçlar elde edilmiştir: Hizbullah 6, İBDA-C 1. Gazete mesajlarında, Sabah Gazetesi'ne oranla, verdiği haberlerde daha az oranda olumsuz değer atfedilen kavramlar kullanmıştır. En çok vurgulanan ifadeler, "Sözde ...", "Ölüm Evi" ve "Sorgu Evi" olmuştur.

2.1.3. Star Gazetesi

Star Gazetesi, kendi grubundaki diğer gazetelerden farklı olarak Hizbullah ve diğer din temelli terör ile ilgili iki haberi ilk sayfadan vermiştir. Bu haber başlıklarından biri Hizbullah, diğeri ise İBDA-C ile ilgilidir. Yine Star Gazetesi'nin haber başlıklarında 'şehit' kavramı da iki yerde kullanılmıştır. Bu kavram ile gazetenin, terörle mücadeleye ve özellikle de bu mücadelede hayatını kaybetmiş olan görevlilere bir 'kutsallık' atfettiğini söylemek olanaklıdır. Burada, hem halka ve hem de ilgili güvenlik görevlilerine terörle mücadelenin vatan uğruna yapılan bir mücadele olduğu mesajı verilmek istenmiştir. Bu mesajın, aynı zamanda, taraflardan birine 'kutsallık' atfettiğine göre doğal olarak karşı tarafa ise bir 'kötülük', 'şeytanilik', 'vatan karşı olma' gibi bir anlam yüklediği de söylenebilir.

Tablo 3: Star Gazetesi'nin, Tarih ve Haberin Yer Aldığı Sayfa Numaralarına Göre Haber Başlıkları

STAR GAZETESİ		
Tarih	Başlık	Sayfa No
1/4/00	- Hizbullah Polisi Şehit Etti	1
2/4/00	- Hizbullah - Şehide Gözyaşı	11
4/4/00	- Hizbul-Vahşet: Tarladan 5 Ceset Çıktı - Hizbullah Operasyonu Niçin Kesildi (Derin Yorum-Saygı Öztürk)	17
7/4/00	- Hizbullah: 10 Militan Tutuklandı	4
8/4/00	- Hizbullah: 632 Militan Pişman	5
13/4/00	- İBDA-C'nin Ölüm Listesi - ÖLÜM LİSTESİ (yukarıdaki haberin devamı)	1 13
12/4/00	- PAPA Z REHİN ALACA KTIK	5
28/4/00	- Teröre Uluslararası Darbe Geliyor (Derin Yorum-Saygı Öztürk)	18
29/4/00	- Hizbul-Doktor	12

Gazete, kullandığı anlamlandırmaları, negatif vurgularla, -örneğin, "Hizbul-Vahşet" ve "Hizbul-Doktor"- öne çıkarma yoluna gitmiştir. 'Doktor' kelimesi ile de, özellikle devlet görevlileri arasında Hizbullahçıların bulunduğu konusuna dikkat çekilmek istenmiştir. Din temelli terör ve terör örgütlerinin ne kadar acımasız olduklarını belirtmek için de, "Hizbul-Vahşet", "...Polis Şehit Etti" ile "İBDA-C'nin Ölüm Listesi" gibi başlıklar kullanılarak, ilgili mesaj okuyucuya aktarılmak istenmiştir. Bununla birlikte

gazetenin, olayları, kullandığı dil ile bir nevi yeniden yaratarak okuyucusuna sunduğu da söylenebilir. Sabah ve Hürriyet gazetelerinden farklı olarak, yine Star Gazetesi'nde aynı kişi konuyu iki kez kendi köşe yazısında ele almıştır.

Star Gazetesi'nin kullandığı ilgili kavramlar ve sıklık derecelerine bakıldığında şu sonuçlar elde edilmiştir: Hizbullah 15, Hizbul-Vahşet-Vahşet Örgütü 2, Hücre Evi 3, İBDA-C 3, İrticai 1, Militan 4, Terörist 2, Vasat/Cihat/Ceyşullah/AFİD 1. Aynı gazetenin Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin olarak işlediği konulara bakıldığında ise şu sonuçlar elde edilmiştir: Hizbullah 7, İBDA-C 1, Vasat/Cihat 1. Mesajlarında, olumsuz değer atfeden kavramlar kullanmaya özen gösteren gazete, en çok "Hizbul-Vahşet", "Vahşet Örgütü" gibi korku ve dehşet çağrıştıran ifadelerle, "Göz Yaşı Sel Oldu, Yüreklere Dağladı" gibi okuyucunun psikolojik dünyasına hitap eden duygu yoğunluklu ifadeler kullanmıştır.

2.1.4. Milliyet Gazetesi

Elde edilen verilere bakıldığında, Milliyet Gazetesi, kendi grubundaki diğer gazetelerden daha fazla sayı ve miktarda Hizbullah ve din temelli terör konusuna yer vermiştir denebilir. Yine, terörle ilgili tüm haberler bir arada değerlendirildiğinde din temelli örgütlerle ilgili haber ve haber başlıklarının diğer terör ve örgüt haberlerinden sayıca daha fazla oldukları da görülmüştür. Haberlerin, başlıklar itibariyle okuyucuya iletilmesinde kullanılan bazı kavramlarla gazete, her tür teröre olduğu gibi din temelli teröre de karşı olduğunu ve işlenen cinayetlerin insanlık dışı yanını, mesaj olarak okuyucusuna iletme amaçlamıştır.

Tabloda da görüleceği üzere gazete, özellikle, "Hizbul-Kasap", "Silvan Kasabı", "Ölüm Tarlaları", "Batman Kasabı", "Cesetleri Ambalajladık", "Terör Birecik'te Hortladı" gibi başlıklarla, Hizbullah'ı topyekün reddettiği, terörün karşısında olduğu ve din kisvesi altında, din temelli terörün ne kadar acımasız eylemler gerçekleştirdiği konularını vurgulayarak, bunları okuyucusuna mesaj olarak iletme yoluna gitmiştir. Yine Hizbullah'ın dini referans alma ve Allah'ın askerleri oldukları şeklindeki iddialarına karşı gazete, "Cami Altında Sığınak" ve "Allah Yardımı Kesti" gibi başlıklarla, inanılan ve yapılanların yanlış olduğuna dikkat çekmektedir. Hizbullah'ın devlet içine sızdığı, aynı gruptaki diğer gazetelerde ele alınan üsluba benzer bir şekilde, "Hizbullah Hala Devlette" başlığı ile verilmiştir.

İBDA-C lideri Mirzabeyoğlu'nun yargılandığına dair haberin başlığına, Mirzabeyoğlu'nun mahkemedeki savunmasından, "rejim yıkılırsa memnun olurum" ifadesini koymakla gazetenin, İBDA-C ile ilgili mahkeme sürecini okuyucusuna iletmekten çok, İBDA-C'nin asıl amacını kitleye sunmak gibi

bir amaç taşıdığı söylenebilir. Aynı şekilde Anadolu Federal İslam Devleti (AFİD) ile ilgili olarak verilen, “Anıtkabir Bombacılarına 18 Yıl Hapis” başlığı ile de, okuyucuya ‘Anıtkabir’, ‘Atatürk’ ve nihayetinde ‘rejime yönelik eylemler’ hatırlatılmaktadır. Buradaki temel amacın, özellikle toplumun duyarlı olduğu ‘Atatürk’ ve ‘Anıtkabir’ konuları kullanılarak, ilgili terör örgütünün ne kadar tehlikeli olduğuna dikkat çekmek olduğu söylenebilir. Laik, demokratik ve Atatürkçü bir rejimden yana olan gazetenin, okuyucusunu bu konuda daha duyarlı yapma, uyanık tutma kaygısı güttüğü ve onlarda bu ve benzeri örgütlere nefret duymayı sağlayacak bir stratejiyi benimsediği söylenebilir.

Tablo 4: Milliyet Gazetesi’nin, Tarih ve Haberin Yer Aldığı Sayfa Numaralarına Göre Haber Başlıkları

MİLLİYET GAZETESİ		
Tarih	Başlık	Sayfa No
1/4/00	- Hizbullah’ın PKK ile Bağı Yok	19 (Haber)
2/4/00	- Hizbul-Kasap Yakalandı: 2 Yılda 12 Kişiyi Katletmiş - Polis Katilleri Vasatçı	16 (Haber)
3/4/00	- Silvan Kasabı Pişman Oldu	14 (Haber)
4/4/00	- Ölüm Tarlasında 5 Ceset	13 (Haber)
5/4/00	- Cihat Örgütü Ortaya Çıkartıldı - Çete, Hizbullah’ı Örnek Aldı - Ölüm Tarlasındaki Cesetler Teşhis Edildi	15 (Haber) 15 (Haber) 16 (Haber)
6/4/00	- Almanya’da 41bin Aşırı Türk Var: Milli Görüş, Kaplan- cılar ve PKK	20 (E. Bakış)
8/4/00	- Hizbullah İddianamesi Hazır: DGM 3 İdam İstedi - Cami Altında Sığınak - 632 Kişiden İtirafçılık Başvurusu: Hizbullah’ın Dili Çözüldü	14 (Haber)
9/4/00	- Hizbullah Hala Devlette	19 (Haber)
11/4/00	- Taliban’ın Kuyruğu Kesildi	13 (Haber)
12/4/00	- Stratejik Bakış (Objektif – Taha Akyol) - Hizbullah: Allah Yardımı Kesti - Anıtkabir Bombacılarına 18 Yıl Hapis	17 14 (Haber) 14 (Haber)
18/4/00	- İddiaları Reddeden Mirzabeyoğlu: Rejim Yıkılırsa Mem- nun Olurum	3
22/4/00	- Dörtbin Hizbullahçı Aramıyor (Tunca Bengin) - Terör Birecik’te Hortladı (Tunca Bengin)	23 (Halkın Sesi)
28/4/00	- Hizbullah’tan İlham Aldılar	3
30/4/00	- Örgütte “Batman Kasabı” Olarak Tanınan Hizbullahçı Mahmut Demir: “Cesetleri Ambalajladık”	14 (Haber)

Milliyet Gazetesi'nin kullandığı ilgili kavramlar ve sıklık derecelerine bakıldığında şu sonuçlar elde edilmiştir: Hizbullah 54, Hizbul-Kasap/Silvan Kasabı 3, Hizbul-Vahşet 1, Hizbullah Terör Örgütü 1, Hücre Evi 5, İBDA-C 5, İrticai 7, Kafaya Kurşun Sıkma 1, Kanlı Terör Örgütü Hizbullah 1, Militan 13, Ölüm Tarlası/Toplu Mezar 3, Ölüm Makinası 1, Terörist 9, Terörizm 7, Tetikçi 1, Vasat/Cihat/Ceyşullah/AFİD 8. Aynı gazetenin Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin olarak işlediği konulara bakıldığında ise şu sonuçlar elde edilmiştir: Hizbullah 13, Vasat/Cihat 3, İBDA-C 1. Milliyet Gazetesi, kendi grubundaki diğer gazetelere oranla, Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin olarak gerek kullandığı haber başlık ve kavram sayısı ve gerekse de işlediği konular itibariyle, konuya en fazla eğilen gazete olmuştur. Mesajlarında, okuyucu zihninde özellikle, Hizbullah'ın işlediği cinayetleri çağrıştırmaya amaçlı, "Kafaya Kurşun Sıkma", "Ölüm Tarlası" ve "Ölüm Makinası" gibi ifadeleri sıklıkla kullanma yoluna gitmiştir. Kendi grubundaki gazeteler gibi, daha çok resmi söylem kavramı olarak kullanılan "Sözde ..." ifadesinin, bu gazete tarafından da kullanıldığı tespit edilmiştir.

2.2. İslamcı Basın ve Hizbullah Olayı

Bu grupta çalışma kapsamına, yayın ve söylemleri ile daha çok İslami bir çizgi izleyen Zaman, Yeni Şafak ve Akit Gazeteleri alınmış ve incelenmiştir. Milli Gazete, bir siyasal partinin yayın organı niteliğinde olduğu için dışarıda tutulmuştur. Aşağıda sırasıyla her gazetenin, belirtilen kriterler bazında Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin haber, haber başlıkları, haber konuları ve kavramları nasıl ele aldıkları konusu tartışılmıştır.

2.2.1. Zaman Gazetesi

Zaman Gazetesi, kendi içinde bir bütün olarak değerlendirildiğinde, haber başlıkları bazında vurgunun, din temelli terör örgütlerinden ziyade daha çok ayrılıkçı örgütlere, özellikle de PKK'ya, yönelik olarak yapıldığı tespit edilmiştir. Aslında bu durum, bu gruptaki diğer gazeteler olan Yeni Şafak ve Akit için de geçerlidir. Gazete, araştırma süresi (1-30 Nisan 2000) boyunca, din temelli terör örgütleri ve özellikle de Hizbullah örgütü ile ilgili mezar evler, çatışmalar, itiraf ve itirafçılar, operasyonlar, hücre evleri ile cephanelikler-çeşitli silahlar konusunda sayısız gelişmeler olmasına, yaşanmasına karşın bu konuya, haber başlıklarında, aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere, minimum düzeyde yer vermiştir. Bu tür bir uygulama, özellikle terör gibi tüm ülke ve toplumu ilgilendiren bir konuda yaşanan olay ve gelişmelerin ortaya çıkmasının o olay ve gelişmelerin gazete sayfalarına haber olarak

aktarılması için tek başına yeterli bir gerekçe olmadığını, o olay ve gelişmelerin haber niteliği taşıdığına dair gazete tarafından yapılan değerlendirmenin, çok daha önemli olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Böyle bir yaklaşımı İrvan (1996:735) şu düşüncelerle açıklamaktadır: “Kamu gündeminin oluşturulmasında en önemli gücü ellerinde bulunduran medya kuruluşlarının diledikleri konuyu, diledikleri şekilde gündeme getirebilmesine, bazı sorunların da medyada yer almadığı için sorun olarak algılanmamasına neden olmaktadır”.

Zaman Gazetesi’nde PKK ve diğer sol örgütlere ilişkin toplam 13 haber başlığı tespit edilmiş olmasına karşın, din temelli Hizbullah, Vasat ve Cihat gibi örgütlere ilişkin ancak 5 başlık tespit edilebilmiştir. Özellikle 1-30 Nisan 2000 tarihleri arasında başta Hizbullah olmak üzere tüm din temelli örgütlere yönelik pek çok operasyon yapılmış ve önemli sonuçlara varılmış olmasına rağmen, konu ile ilgili hiç bir haber ya da başlık ilk sayfadan verilmemiştir. Aksine, ilk sayfada, sol örgütlere ilişkin 3 haberin verildiği tespit edilmiştir: Gazetenin yayın politikasının, ‘dini kendine referans alan bir örgüt teröre başvurmaz, insan öldürmez’ biçiminde bir önyargı taşıdığı ve bu nedenle din temelli terör ve terör örgütlerine ilişkin haberlere, bu gazete tarafından oldukça az yer verildiği düşünülmektedir. Ayrıca gazetenin, başlık ve haberlerinde, dinin sadece Hizbullah ve diğer din temelli örgütler tarafından kullanılmadığını, PKK’nın da dini kullandığı konusunu özellikle vurgulayarak, bu sayede din temelli terör örgütleri üzerinde yoğunlaşmış olan kamuoyu baskısını ve tepkisini azaltma amacı taşıdığı da söylenebilir.

Tablo 5: Zaman Gazetesi’nin, Tarih ve Haberin Yer Aldığı Sayfa Numaralarına Göre Haber Başlıkları

ZAMAN GAZETESİ		
Tarih	Başlık	Sayfa No
2/4/00	- Hizbulvahşet, 12 Cinayeti Aydınlattı	6 (Haberler)
4/4/00	- 6 Ceset Daha Çıkartıldı	6 (Haberler)
5/4/00	- Emniyetten Örgüt Operasyonu	16 (Ankara)
8/4/00	- Vasat’çılar Örgütleniyor	5 (Yazılar)
13/4/00	- Hizbul-İtiraf	6 (Haberler)

Gazetede Hizbullah ile direkt bağlantılı olarak, ‘Hizbul-Vahşet’ ve ‘Hizbul-İtiraf’ başlıkları yer almıştır. Yaşanmış ve ortaya çıkarılmış olayın boyutlarının insanlık dışı ve hemen hemen tüm kamuoyu tarafından büyük bir nefretle karşılanmış olması nedeniyle gazete, örgütün eylemlerini ‘vahşet’ olarak nitelendirmesine rağmen; ‘Hizbul-İtiraf’ başlığı ile örgütün çö-

kertilmesine yol açacak bu konudan pek de hoşnut olmadığı izlenimini verme yoluna gitmiştir. Sonuç olarak gazetenin, din temelli terör eylemlerinin halk arasında doğrudan İslam'a yönelik bir tepki yaratması endişesiyle, bu örgütlere ilişkin haberlere olanaklı olduğu kadar yer vermeme, bunun yerine dikkati özellikle ayrılıkçı ve sol örgütlere kaydırma biçiminde bir yayın politika ve stratejisi izlediği söylenebilir.

Zaman Gazetesi'nin konuyla ilgili olarak en sık kullandığı kavram ve ifadeler şu şekilde verilebilir: Hizbul-Vahşet 1, Hizbullah 12, Hizbullah Terör Örgütü 7, Hücre Evi 4, İrticai 3, Kafaya Kurşun Sıkma 2, Terörist 11, Terör Örgütü 21, Terörizm 9, Vasat/Cihat/Ceyşullah/AFİD 12. Bununla birlikte, terör ve terör örgütleri ile ilgili olarak sıklıkla kullandığı kavramlar daha çok PKK ve diğer sol örgütlere ilişkin olmuştur. Bu örgütlere ilişkin olumsuzlama daha belirgin bir biçimdedir. Bununla birlikte, İslamcı basın kategorisinde ele alınmış olan Yeni Şafak ve Akit gazetelerine oranla Zaman Gazetesi, daha fazla sayıda Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin kavram ve ifadeler kullanmıştır. İlgili örgüt ve eylemlere çok olumsuz değerler atfetmemeye dikkat eden gazete, örneğin Akit Gazetesi'nin tersine, devlet ve kurumlarına ilişkin daha ılımlı mesajlar kullanmaya özen göstermiştir denebilir. Yine gazete sayfalarında, Hizbullah ile ilgili 3, diğer din temelli örgütlere ilişkin 2 tane haberi konu olarak işlemiştir. Haberlerinde mesaj iletme biçimi ile içeriğine bakıldığında, iletilen haberlerin büyük çoğunluğunun konuyla ilgili olarak doğrudan bilgi aktarma, konuyla ilgili pek çok isim verme, ele geçen silah ve mühimmat ile diğer ilgili bilgileri sayılarla sunma yolunu tercih ettiği görülmüştür.

2.2.2. Yeni Şafak Gazetesi

Bu gazetenin Zaman Gazetesi'ne oldukça yakın bir tavır ve üsluba sahip olduğunu söylemek olanaklıdır. Çalışma süresince yayınlanan nüshalarda, özellikle PKK ve diğer sol örgütlere ilişkin toplam 13 haber başlığı yer almış olmasına karşın, Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin ancak 4 haber başlığı yer almış ve bunların hiç biri ilk sayfadan verilmemiştir. Zaman Gazetesi gibi, merkezde yer alan basın organlarının aksine, din temelli örgütlere olumsuz değer yükleyecek kavramların kullanılmamasına özen gösterdiği görülmüştür.

Başlıklar itibariyle, olumsuzluk atfedilerek kullanılan tek sözcük, '... katletmek' (15/4/2000) olmuştur. Bu sözcük ise, DGM Savcılığı'nın ifadesinde yer aldığı için ilgili haberde kullanılmıştır. Bunun dışında, ilgili örgüt(ler) tarafından cinayetler işlendiğine, işkencelerle insanlar öldürüldüğüne, sığınaklara, cephanelere, hücre evlere, çatışmalara, polis öldürmelere,

dinin kullanılmasına, Hizbullah militanlarının devlet içine sızdığına ve bürokraside çalışarak yıkmak istedikleri devletten maaş aldıklarına yönelik olumsuz değer yükleyecek hiç bir haber başlığına ve dolayısıyla habere yer vermemiştir. Yaptığı sınırlı sayıda haberde, bu yönde bir mesaj vermeye özen gösterdiği söylenebilir.

Tablo 6: Yeni Şafak Gazetesi'nin, Tarih ve Haberin Yer Aldığı Sayfa Numaralarına Göre Haber Başlıkları

YENİ ŞAFAK GAZETESİ		
Tarih	Başlık	Sayfa No
7/4/00	- 10 Hizbullahçı Tutuklandı	3
15/4/00	- Terör Uzmanı Savcılar PKK ve Hizbullahı Değerlendirdi: Hizbullah Haraç Vermeyeni Katletti	11
18/4/00	- Mirzabeyoğlu: İBDA-C ile İlgim Yok	9 (Politika)
27/4/00	- Hizbullah'a 6 Gözaltı	13 (Gündem)

Yeni Şafak Gazetesi'nin konuyla ilgili olarak en sık kullandığı kavram ve ifadeler şu şekilde verilebilir: Hizbullah 15, Hizbullahçı Örgüt Üyesi 3, Hizbullah Lideri 1, İBDA-C 5, Vahşet/Katliam 2. Bununla birlikte, kendi grubundaki diğer gazeteler gibi, terör ve terör örgütleri ile ilgili olarak sıklıkla kullandığı kavramlar daha çok PKK ve diğer sol örgütlere ilişkin olmuştur. Aynı şekilde bu örgütlere ilişkin olumsuzlama daha belirgin bir biçimdedir. Bununla birlikte, İslamcı basın kategorisinde ele alınmış olan gazetelerden Zaman ile Akit arasında bir yerde, bir strateji ve politika izlediği söylenebilir. Oran ve sayı olarak Zaman Gazetesi'nden daha az sayıda Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin kavram ve ifadeler kullanmıştır. İlgili örgüt ve eylemlere çok olumsuz değerler atfetmemeye dikkat eden gazetesinin, devlet ve kurumlarına ilişkin pek ılımlı sayılamayacak nitelikte mesajlar kullandığı söylenebilir. Yine gazete, sayfalarında, Hizbullah ile ilgili 3, diğer din temelli örgütlerden İBDA-C ile ilgili 1 haberi, konu olarak işlemiştir. Ancak konu olarak işlenen haberlerin genelde kısa olmasına dikkat edildiği tespit edilmiştir. Haberlerinde mesaj iletme biçimi ile içeriğine bakıldığında, iletilen haberlerin büyük çoğunluğunun, konuyla ilgili olarak derine inmeden bilgi aktarma, yapılan operasyonları zaman zaman müslümanlara eziyet olarak değerlendirme ile terör ve din/İslam arasında bir bağlantı kurulamayacağına yönelik mesajlar verme amacına yönelik olduğu söylenebilir.

2.2.3. Akit Gazetesi

Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin haber başlıkları itibariyle, haber iletmede nesnel olma ilkesine en az uyan, yaşanan olayları, öznel niteliklerle haberlere en çok taşıyan gazete, Akit Gazetesi olmuştur denebilir. Bir taraftan, PKK ve diğer sol örgütlere yönelik olumsuz değer atfeden haberleri, gündemdeki terör olayları ile sayısal açıdan karşılaştırılamayacak kadar fazlasıyla ele alırken, Hizbullah ve din temelli örgütlere olanaklı olduğu kadar olumsuz değer atfetmeyen nitelikte haberler vermeye özen göstermiştir. Örneğin, araştırma süresince gazete, PKK ve diğer sol örgütlere ilişkin 11 haber başlığına yer vermişken, Hizbullah ve diğer din temelli örgütlerle ilgili olarak sadece 6 haber başlığına yer vermiştir. Özellikle verilen haber ve haber başlıklarında, Zaman Gazetesi'nde olduğu gibi, dinin PKK tarafından kullanıldığı noktasını vurgularken, dinin Hizbullah ve diğer din temelli örgütlerce kullanıldığına dair kamuoyunda oluşan kanaatin yok edilmesi hedefinin gözetildiği söylenebilir.

Tablo 7: Akit Gazetesi'nin, Tarih ve Haberin Yer Aldığı Sayfa Numaralarına Göre Haber Başlıkları

AKİT GAZETESİ		
Tarih	Başlık	Sayfa No
3/4/00	- Velioglu'nun Evinde Patlama (Kısaca)	10
4/4/00	- Adıyaman'da 5 İmam Tutuklandı (Kısaca) - Diyarbakır'da 6 Ceset Çıkartıldı (Kısaca)	3
10/4/00	- VAAZ KASETİ Yüzünden Başına Gelmedik Kalmadı	5
12/4/00	- Hayali Suça Ceza Yağdı	11
18/4/00	- İBDA Bir Fikirdir	11

Gazetede, din temelli örgütlere ilişkin verilen toplam 6 haber başlığının sadece 3'ünde 'kısaca' başlığı altında yaklaşık 30 cm²'lik bir alanda açıklama verilme yoluna gidilmiştir. Vasat Örgütü'ne yönelik operasyonları, "Adıyaman'da 5 İmam Tutuklandı"; AFİD üyelerine verilen cezayı "Hayali Suça Ceza Yağdı"; aracında Timurtaş Uçar'ın video kaseti ile Ahmet Cübbeli'nin vaaz kaseti bulunan Türk asıllı Alman vatandaşının göz altına alınmasını da "VAAZ KASETİ Yüzünden Başına Gelmedik Kalmadı" başlığıyla okuyucularına iletmiştir. Diğer bir deyişle gazete, gerçekleştirilen operasyonlar ile verilen mahkeme kararlarını terör ile bağlantılandırmaktan

ziyade, müslüman kesime yönelik baskılar ve sindirme politikaların mesajlarıyla okuyucularına aktarma yoluna gitmiştir. Gazetenin bu tutumuyla haberlerinde, bir anlamda, laik devletin müslüman anti-laik kesime baskı yapıyor olduğu mesajlarını da işlediğini söylemek olanaklıdır. Bununla birlikte, İBDA-C lideri Mirzabeyoğlu'nun duruşmasına ilişkin haberi de "İBDA Bir Fikirdir" başlığı ile sunan gazetenin, haber iletmekten çok siyasal amaçlı mesaj iletme işlevini üstlendiği görülmüştür. Ayrıca, terör örgütü olarak anılan İBDA-C yerine İBDA'yı kullanması ve onun bir fikir olduğunu işlemesi, gazetenin bu örgütü terör örgütü olarak kabullenmediği sonucunu da ortaya çıkarmaktadır. Çünkü 'C' harfi, örgütün silahlı direniş ya da silahlı mücadele kanadını çağrıştırmaktadır. Bu harf kullanılmayarak, örgüte bir fikir kimliği verilmektedir. Aynı gazete, diğer taraftan sol örgütler söz konusu olduğunda, örneğin DHKP-C, 'C' harfini kullanmaya özen göstermiştir.

Gazete, terör ile ilgili hiç bir haberi, bazı merkezdeki gazeteler ile kendi grubundaki diğer gazeteler gibi, birinci sayfadan vermemiştir. Hizbullah Örgütü ile ilgili haber başlıklarında, 'ceset' kavramı dışında, olumsuzluk çağrıştıracak herhangi bir kavram kullanmamaya da özen göstermiştir.

Akit Gazetesi'nin konuyla ilgili olarak en sık kullandığı kavram ve ifadeler şu şekilde verilebilir: Hizbullah 3, Hizbul-İtiraf 1, İBDA/İBDA-C 10, Terörizm 4, Vasat/AFİD 4. Çalışma kapsamında incelenmiş olan tüm gazeteler bir arada değerlendirildiğinde Akit, Hizbullah ve diğer din temelli örgütler hakkında en az sayıda haber ve haber başlığına yer vermiş olmakla birlikte bu örgütlere olanaklı olduğu kadar olumsuz değer atfetmemeye özen göstermiştir. Bununla birlikte, kendi grubundaki diğer gazeteler gibi, terör ve terör örgütleri ile ilgili olarak sıklıkla kullandığı kavramlar daha çok PKK ve diğer sol örgütlere ilişkin olmuştur. Aynı şekilde bu örgütlere ilişkin olumsuzlama daha belirgin bir biçimdedir. İslamcı basın kategorisinde ele alınmış olan gazeteler arasında, devlet, rejim ve kurumlarına karşı en sert eleştirileri kaleme alan gazete olarak nitelenebilir. Yine, oran ve sayı olarak diğer gazetelerden, daha az sayıda Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin kavram ve ifadeler kullanmıştır. Sayfalarında, Hizbullah ile ilgili 2, Vasat/Cihat 1, İBDA-C 1 ve AFİD Vaaz kaseti ile ilgili 2 haberi, konu olarak işlemiştir. Ancak konu olarak işlenen haberlerin genelde bilgi aktarma amacı taşıyan kısa haberler olmasına dikkat edildiği görülmüştür. Haberlerinde mesaj iletme biçimi ile içeriğine bakıldığında, iletilen haberlerin büyük çoğunluğunun, konuyla ilgili olarak derine inmeden bilgi aktarma, yapılan operasyonları zaman zaman müslümanlara eziyet olarak değerlendirme ile terör ve din/İslam arasında bir bağlantı kurulamayacağına yönelik mesajlar verme amacına yönelik olduğu söylenebilir. Gazete sürekli, Hizbullah ve diğer din

temelli örgütlere ilişkin olarak taraflı bir strateji izlemiş ve okuyucusunu etkileyerek bir kamuoyu yaratma kaygısı gütmüştür denebilir.

2.3. Sol Basın ve Hizbullah Olayı

Bu grupta, yayın ve söylemleri ile daha çok merkez sol bir çizgi izleyen Cumhuriyet ve Radikal Gazeteleri ele alınmış ve incelenmiştir. Aşağıda sırasıyla bu gazetelerin, belirtilen kriterler bazında Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin haber, haber başlıkları, haber konuları ve ilgili kavramları nasıl ele aldıkları konusu değerlendirilmiştir.

2.3.1. Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi'nin terör ve terör örgütleri ile ilgili olarak verdiği haber başlıkları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, din temelli örgütlere ilişkin haber başlıklarının sayıca daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Özellikle Hizbullah Örgütü ile ilgili haber başlıklarına bakıldığında, -“Hizbullah Vahşeti Bitmiyor”, “Allah Bizi Terk Etti”, “Yargıç Şeriatçı Sanıklara Ay'a Gitmelerini Önerdi”, “Amaç İslam Hilafet Devleti”, “Hizbullahçılar Fahri İmamlık Yapıyor”, “Hizbullah'ı Şeyhler Yönetiyor”- bu örgütün bir taraftan din/İslam ile ilişkisinin kurulmaya, diğer taraftan da bu örgütün acımasızlıklarının gösterilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle, “Hizbullah'ı Şeyhler Yönetiyor” başlığı ile, sanki tüm şeyhlerin bu işi yapıyor oldukları biçiminde üstü kapalı bir mesaj verilmiştir. Aynı şekilde, “Hizbullahçılar Fahri İmamlık Yapıyor” başlığının da, bir anlamda tüm imamları kısmen de olsa zan altında bırakacak nitelikte olduğu denebilir. Çünkü asıl konu, bazı şeyhlerin Hizbullahçı olmaları ile bazı Hizbullah üyesi militanların imamlık yapıyor olmalarından ibarettir. Başlıklar bu şekilde belirlendiğinde, iletilmek istenen mesajın niteliği değişmiş olmaktadır. Bu ise, ilgili gazetenin, konuyu nasıl algıladığı ya da olayı hangi boyutuyla haber yaptığına ilişkin tercihleriyle yakından ilişkilidir.

Tablo 8: Cumhuriyet Gazetesi'nin, Tarih ve Haberin Yer Aldığı Sayfa Numaralarına Göre Haber Başlıkları

CUMHURİYET GAZETESİ		
Tarih	Başlık	Sayfa No
1/4/00	- Hizbul-Tahrir'in Hedefi Türkiye	4 (Haberler)
2/4/00	- Baskında Bir Polis Şehit Oldu - 9 Hizbullah Üyesine Dava - 12 Kişinin Katili 28 Hizbullahçı Yakalandı	5 (Haberler) 4 (Haberler) 4 (Haberler)
4/4/00	- Hizbullahçı Vahşeti Bitmiyor: Sorgu Merkezinde 6 Ceset - Beykoz Baskını Anlattılar: "Çatışmaya Bizi Veliöğlu Zorladı"	1-4 1-4
7/4/00	- Arıca'nın İdamı İsteniyor: Hizbullah Sorgucusu İtirafçı Olmak İstedi	3 (Haberler)
8/4/00	- DGM'den 3 Samiye İdam İstemi: Hizbullah'ta Yeni Örgüt Hazırlığı	4 (Haberler)
9/4/00	- Savcı İddianameyi Hazırladı: "Hizbullah Devletin İçinde": Örgüt, Devletten Ayıklanamadı	1-4
11/4/00	- Hizbullah'ı Şeyhler Yönetiyor - 17 Kişi Yakalandı: Suriyeli Şeriatçı Aranıyor	3 (Haberler) 1
12/4/00	- Ortak Güvenlik Komitesi: Türkiye'den İran'a Terör Uyarısı - Allah Bizi Terk Etti - Amaç İslam Hilafet Devleti	7 (Haberler) 4 (Haberler) 4 (Haberler)
14/4/00	-Tekfircilerin Davası Sürüyor:Yargıç, Şeriatçı Sanıklara Ay'a Gitmelerini Önerdi	4 (Haberler)
15/4/00	- Vasat Davası	4 (Haberler)
16/4/00	- Diyarbakır: 13 Hizbullahçı Yakalandı	4 (Haberler)
17/4/00	- Diyarbakır'da Bir Pazar Sabahı (Sıfır Noktası - Oral Çatışlar)	4
18/4/00	- Emniyet Genel Müdürü Genç: "Terörü Geçim Kaynağı Olarak Görüyorlar" - 7 Hizbullahçı Yakalandı	4 (Haberler) 5 (Haberler)
19/4/00	- Diyarbakır'da Hizbullah Davası	3 (Haberler)
20/4/00	- Hizbullah'ın Sabıka Oyunu	4 (Haberler)
22/4/00	- Diyarbakır'da Hizbullah Operasyonu	4 (Haberler)
28/4/00	- Gündem Hizbullah - Hizbullahçılar Fahri İmamlık Yapıyor	4 (Haberler) 4 (Haberler)
29/4/00	- 26 Hizbullahçı Gözaltında	4 (Haberler)

Cumhuriyet Gazetesi'nin kullandığı ilgili kavramlar ve sıklık derecelerine bakıldığında şu sonuçlar elde edilmiştir: Hizbullah 93, Hizbullah Lideri 4, Hizbul-Tahrir 13, Hücre Evi 3, İBDA-C 1, Militan 8, Örgüt Evi 4, Yasadışı Örgüt Üyesi 13, Şeriatçı Cani/Kanlı Terör Örgütü 13, Şeriatçı Terörist 5, Tekfir 2, Terörist 16, Terör Örgütü 1, Terörizm 14, Vasat/Cihat/Ceyhşullah/AFİD 15. Aynı gazetenin Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin olarak işlediği konulara bakıldığında ise şu sonuçlar elde edilmiştir: Hizbullah 20, Vasat/Cihat 2, AFİD Vaaz Kaseti 1, Hizbul-Tahrir/Ceyhşullah 2, Tekfir 1. Gazete, diğer gazetelere oranla, Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin gerek kullandığı haber başlık ve kavram sayısı ve gerekse de işlediği konular itibarıyla, konuya en fazla eğilen gazetelerden biri olmuştur. Mesajlarında, okuyucu zihninde özellikle, Hizbullah ve diğer din temelli örgütlerin acımasızlığı, rejim ve Atatürk'e düşmanlığı, bunların bürokrasideki uzantıları ile ne kadar tehlikeli oldukları konularında etki bırakarak, kamuoyu yaratma kaygısı taşıdığı söylenebilir. İletilen haber ve haber başlıkları ile işlenen konuların içeriğine bakıldığında, bu örgütlere olumsuz bir değer atfedildiği görülmüştür. Ancak gazete bu yaklaşımını, terörist olarak kabul ettiği diğer örgütlere -özellikle PKK- karşı da sürdürmüştür. Bir anlamda merkezde yer alan gazeteler gibi devlet ve rejime taraf bir politika izlemiştir. Ancak bununla birlikte, devlet içinde örgütlenmiş olan uzantılar konusuna da dikkat çeken bir yaklaşım içerisindedir denebilir.

2.3.2. Radikal Gazetesi

Radikal Gazetesi'nin terör ve terör örgütleriyle ilgili haber başlıkları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, din temelli örgütlere ilişkin haber başlığı sayısı 16, diğer örgütlere ilişkin haber başlığı sayısı ise 21 olarak tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle gazetede, din temelli örgütlere ilişkin haber başlığı sayısı diğerlerine oranla daha az sayıdadır. Bununla birlikte gazete, sadece Hizbullah ile ilgili olan bir haberi, "Diyarbakır'da Mezarköy Kazısı", ilk sayfada; diğer terör ve terör örgütleriyle ilgili olan haber başlıklarına ise hep iç sayfalarda yer vermiştir.

Radikal Gazetesi'nin, Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin haber başlıklarına bakıldığında genel olarak olumsuzlama biçiminde bir anlamın yüklendiği söylenebilir. Örneğin, "Sincan Müftüsüne Hizbullah Sorgusu", "Hizbullah Darbe Üstüne Darbe Aldı", "Dehşetin Adı ...", "Şeriatçı Bir Örgüt Daha", "Cami Altından Sorgu Odası Çıktı", "Mirzabeyoğlu Çarketti", "İBDA-C'nin Ankara Bombaları". Gazete, bu eylem ve örgütleri rejim ve geleceği ile ilintilendirerek onlara olumsuz, bir değer atfetmiştir

denebilir. İlişkiyi, ‘operasyonlar ve din’ arasında değil, ‘din ve terör’ arasında kurmaya çalışmıştır. Diğer bir deyişle, Radikal Gazetesi haber başlıklarını, Akit’te olduğu gibi, ‘devletin dine yönelik baskı yaptığı’ mesajını iletmek yönünde değil, ‘din temelli örgütlerin dini kullandığı’ mesajını iletmek üzere oluşturmuştur. Özellikle, ‘müftü’, ‘cami’ ve ‘şeriat’ gibi kavramlara haber başlıklarında yer verilmiş olmasının bu amaca yönelik olduğu söylenebilir. Bu söylemi ile Radikal Gazetesi’nin Cumhuriyet Gazetesi ile bir paralellik içinde olduğunu söylemek olanaklıdır. Bununla birlikte gazetenin, ‘dehşetin adı’, ‘darbe üstüne darbe’, ‘çark etmek’, ‘Ankara bombaları’, ‘işkence görmek’ ve ‘sorgu odası’ gibi Cumhuriyet Gazetesi’nin pek fazla kullanmadığı, ancak merkezde yer alan gazetelerin sıkça kullandığı olumsuz değer atfedici kavram ve ifadelere yer verdiği görülmüştür.

Tablo 9: Radikal Gazetesi’nin, Tarih ve Haberin Yer Aldığı Sayfa Numaralarına Göre Haber Başlıkları

RADİKAL GAZETESİ		
Tarih	Başlık	Sayfa No
1/4/00	- Sincan Müftüsüne Hizbullah Sorgusu	8 (Türkiye)
2/4/00	- Hizbullah, Darbe Üstüne Darbe Aldı	11 (Türkiye)
4/4/00	- Diyarbakır’da Mezarköy Kazısı: Dehşetin Adı Pembeviran - İBDA-C’nin Ankara Bombaları	1-8(Türkiye) 8 (Türkiye)
5/4/00	- Şeriatçı Bir Örgüt Daha - Beş Ceset Teşhis Edildi	9 (Türkiye) 9 (Türkiye)
8/4/00	- Cami Altında Sorgu Odası Çıktı - Hizbullahçılara İdam İstemi	8 (Türkiye) 8 (Türkiye)
9/4/00	- Hala Korkuyorlar (Hizbullah ve Kurbanları 1 - Ahmet Şık)	18
10/4/00	-İşkence Görmek Ölümden de Beter (Hizbullah ve Kurbanları 2 - Ahmet Şık)	17
11/4/00	- Hizbullahçılara İdam İstemi	8 (Türkiye)
12/4/00	- Kaplıncılara 169 Yıl	8 (Türkiye)
13/4/00	- Ceyşullah Davasında Bir Sanığa Müebbet	7 (Türkiye)
18/4/00	- Mirzabeyoğlu Çark Etti	8 (Türkiye)
22/4/00	- 2 Hizbullahçı Hakkında İdam İstendi	8 (Türkiye)
29/4/00	- Hizbullah Toparlanıyor	8 (Türkiye)

Gazete, Hizbullah ile ilgili haberlerinde dikkati, özellikle Hizbullah'ın gerçek yüzünü gösterme noktasına çekerek bu doğrultuda bir kaygıya sahip olduğu izlenimini vermiştir. Bu çabasını, özellikle iki bölümlük dizi halinde yayınlanan, "Hizbullah ve Kurbanları" başlıklı yazılarda, "Hala Korkuyorlar" ve "İşkence Görmek Ölümden de Beter" alt başlıklarıyla sunmuş olup, bizzat Hizbullah tarafından işkence görmüş olan, yaralanan ya da bazı aile üyelerini, Hizbullah terörü nedeniyle kaybetmiş olan insanların başlarından geçen olaylara ağırlık vermiştir. Ancak bu yazı dizisi, doğrudan olayları anlatıp bilgi vermenin ötesinde, ilgili kişilerin anlattığı gerçek yaşam deneyimlerini, dramatize edilmiş bir oyun senaryosu tarzı ile edebi bir nitelik kazandırarak okuyucuya sunmuştur. Bundaki temel amacın, Hizbullah'ın ne kadar tehlikeli ve acımasız bir örgüt olduğunu anlatmak olduğu söylenebilir. Çünkü dramatize edilerek sunulan olayı, okuyucu sanki kendisi yaşamış gibi algılayabilmekte ve bu durum ise okuyucu üzerinde önemli bir etki bırakabilmektedir. Bu konuda bir anlamda, okuyucunun iç dünyasına ulaşma çabaları söz konusudur denebilir.

Radikal Gazetesi'nin kullandığı ilgili kavramlar ve sıklık derecelerine bakıldığında şu sonuçlar elde edilmiştir: Hizbullah 62, Hizbul-Kasap 1, Hizbul-Vahşet 1, Hizbullah Mezarlığı 1, Hücre Evi 2, Hizbul-Kontra 1, İBDA-C 6, İrticai 1, Kafaya Kurşun Sıkma 1, Komutan 3, Militan 8, Ölüm Tarlası/Toplu Mezar 9, Örgüt Lideri 1, Örgüt Üyesi 3, Sözde... 1, Terörist 15, Terör Mağduru/ Kurban 5, Terör Suçlusu 3, Terör Örgütü 1, Vasat/Cihat/Ceyhullah/AFİD 7, Vahşet 6. Aynı gazetenin Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin olarak işlediği konulara bakıldığında ise şu sonuçlar elde edilmiştir: Hizbullah 12, Vasat/Cihat 1, İBDA-C 2, AFİD Vaaz Kaseti 1, Hizbul-Tahrir 1.

Radikal Gazetesi de, diğer gazetelere oranla, Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin gerek kullandığı haber başlık ve kavram sayısı ve gerekse de işlediği konular itibariyle, konuya daha fazla eğilen bir diğer gazete olmuştur. Mesajlarında, okuyucu zihninde özellikle, Hizbullah'ın işlediği cinayetleri çağrıştıрма amaçlı, "Kafaya Kurşun Sıkma", "Ölüm Tarlası" ve "Toplu Mezar", "Vahşet", "Terör Mağduru" gibi ifadeleri sıklıkla kullanma yoluna gitmiştir. Cumhuriyet Gazetesi'nde de olduğu gibi mesajlarında, Hizbullah ve diğer din temelli örgütlerin acımasızlığı, rejim ve Atatürk'e düşmanlığı, bunların bürokrasideki uzantıları ile ne kadar tehlikeli oldukları konularında etki bırakarak, kamuoyu yaratma kaygısı taşıdığı söylenebilir. İletilen haber ve haber başlıkları ile işlenen konuların içeriğine bakıldığında, bu örgütlere olumsuz bir değer atfedildiği görülmüştür. Aynı yaklaşımı diğer terör örgütleri içinde benimsemiş olan gazete, haberlerinde bir anlamda terörün her türüne bir karşı duruş içindedir denebilir. Daha çok resmi söylem

kavramı olarak kabul edilen “Sözde ...” kavramı, bu gazete tarafından da kullanılmıştır. Bir anlamda merkezde yer alan gazeteler gibi devlet ve rejime taraf bir politika izlediği görülmüştür. Ancak bununla birlikte, devlet içinde örgütlenmiş olan uzantılar konusuna da dikkat çeken bir yaklaşım benimsemiştir.

2.4. Sağ Basın ve Hizbullah Olayı

Bu grupta, yayın ve söylemleri ile daha çok merkez sağ bir çizgi izleyen Türkiye ve Ortadoğu Gazeteleri ele alınmış ve incelenmiştir. Aşağıda sırasıyla her gazetenin, belirtilen kriterler bazında Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin haber, haber başlıkları, haber konuları ve ilgili kavramları nasıl ele aldıkları konusu verilmiştir.

2.4.1. Türkiye Gazetesi

Türkiye Gazetesi’nin terör ve terör örgütleriyle ilgili haber başlıkları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, çalışma süresi olan bir aylık dönemde özellikle Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin çok sayıda gelişme yaşanmış olmasına rağmen ağırlığın, PKK ve diğer sol örgütlere ilişkin başlıklarda (25 adet) olduğu, din temelli örgütlere ilişkin haber başlıklarının sayıca çok daha az (13 adet) olduğu tespit edilmiştir.

Haberlerinde özellikle PKK ile ilgili başlık, yorum ve değerlendirmelere yer veren gazete, Hizbullah ile ilgili olarak sadece bir kez ilk sayfadan bir haber başlığı vermiştir. Bu başlık, haberin içerdeki sayfada olduğunu gösteren çok kısa ve haber başlığıyla beraber toplam 16 kelimedenden oluşmuştur. “Velioğlu’nun Evinde Patlama” başlığı ile verilen haberde dikkat, özellikle patlamada lider Velioğlu’nun yeğeninin yaralanmış olmasına çekilmek istenmiştir. Bunun yanı sıra, kullanılan haber başlıklarında bir kez hariç, - Hizbullah’ın Ölüm Tarlası- olumsuz değer atfetme yoluna, başlıklardan da anlaşılacağı üzere, pek gidilmediğini söylemek olanaklıdır. Gazete Hizbullah ve diğer din temelli örgütlerle ilişkili olarak daha çok şu haber başlıklarını kullanmıştır: “Velioğlu’nun Evinde Patlama”, “Şimdi de Cihat Çıktı”, “Vasat’a Ağır Darbe”, “Mardin’de 4 Hizbullahçı Yakalandı”, “Cihat’a Darbe”, “Fidyeci Örgüte Ceza Yağdı”, “İBDA-C, Örgüt Değildir”, “Hizbullah’a Aman Yok”, “2 Hizbullah Üyesi Daha Tutuklandı”, “Hizbullah Davasında 34 Tutuklama”, “6 Hizbullahçı Yakalandı”.

Başlıklara bakıldığında esas amacın yaşanan olayları aktarmak, bilgi vermek olduğu, bu örgütlere ilişkin olumsuzlama yoluna gitmekten kaçınıldığı, İBDA-C’nin alıntı biçiminde de olsa, bir örgüt olmadığı biçiminde işlendiği görülmüştür. Oysa PKK ve diğer sol örgütlere ilişkin haberlerde

resmi dil ve söylemi sıklıkla kullandığı tespit edilmiştir. Örneğin PKK lideri için 'bölücübaşı' kavramı kullanılırken, Hizbullah lideri için 'lider ve elebaşı' kavramları kullanılmıştır. "Cezaevlerinde PKK Gerginliği" biçiminde vermiş olduğu başlıkta ise çok kısa olarak, İBDA-C militanlarının da F tipi cezaevlerini protesto etmek için açlık grevlerine gideceği konusu işlenmiştir. Türkiye Gazetesi'nin Ortadoğu gazetesine oranla Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin daha ılımlı bir dil ve söylem kullandığını söylemek olanaklıdır. Bununla birlikte gazetenin haber içeriklerinde, mezar tarlalarından ve çıkarılan cesetlerden zaman zaman bahsettiği görülmüştür. Ancak bunların da bilgi aktarmaktan ibaret olduğu ve herhangi bir ilave değerlendirme ve yoruma gidilmediği tespit edilmiştir. Ayrıca haber içeriklerinde Hizbullah ve diğer din temelli örgütlerle din ilişkisi kurmamaya özen göstermiştir. Hatta yakalanan örgüt militanları ile ilgili haberde, yakalanan kişilerin adları ile soyadlarının sadece baş harflerini (4/4/2000) vererek, kişilerin tanınmaması için bir çaba içine girmiştir denebilir. Söz konusu örgütleri sadece birer örgüt olarak değerlendirmiş ve onların ideolojik referanslarına değinme gereksinimi duymamıştır. Bu tutumun, gazetenin İslam'ın terörle anılmasından çekindiğinden kaynaklandığını söylemek olanaklıdır. Sadece Vasat ile ilgili bir haberde (9/4/2000) örgütün dini esaslara dayalı bir devlet kurmayı hedeflediğinin belirtildiği ifade edilmiştir.

Tablo 10: Türkiye Gazetesi'nin, Tarih ve Haberin Yer Aldığı Sayfa Numaralarına Göre Haber Başlıkları

TÜRKİYE GAZETESİ		
Tarih	Başlık	Sayfa No
3/4/00	- Velioglu'nun Evinde Patlama - Hizbullah Liderinin Evinde Patlama (yukarıdaki haberin devamı)	1-22
4/4/00	- Hizbullah'ın Ölüm Tarlası	9
5/4/00	- Şimdi de Cihat Çıktı	9
9/4/00	- Vasat'a Ağır Darbe	22
10/4/00	- Mardin'de 4 Hizbullahçı Yakalandı	5
11/4/00	- Cihat'a Darbe	3
13/4/00	- Fidyeci Örgüte Ceza Yağdı	9
18/4/00	- "İBDA-C, Örgüt Değildir" - Hizbullah'a Aman Yok	9 9
21/4/00	- Cezaevlerinde PKK Gerginliği (haberinde İBDA-C anılıyor)	22
22/4/00	- 2 Hizbullah Üyesi Daha Tutuklandı	19
26/4/00	- Hizbullah Davasında 34 Tutuklama	23
27/4/00	- 6 Hizbullahçı Tutuklandı	9

Türkiye Gazetesi'nin çalışma konusuyla ilgili olarak en sık kullandığı kavram ve ifadeler şu şekilde verilebilir: Hizbullah/Hizbullahçı 20, Terör Örgütü 16, Cihat 2, Vasat 2, Militan 4, Hücre Evi 3, Ceşşullah 1, İBDA-C 1. Sayfalarında, Hizbullah ile ilgili 6, Cihat ile 2, İBDA-C ile 1, Ceşşullah ile 1, Vasat ile ilgili ise 1 haberi konu olarak işlemiştir. Konu olarak işlenen haberlerin genelde, detaylandırılarak karşı kamuoyu yaratmak yerine, olayları bilgi niteliğinde aktarma amacı taşıdığı söylemek olanaklıdır. Haberlerinde mesaj iletme biçimi ile içeriğine bakıldığında gazetenin, genelde terörü devlete karşı olma bazında ele aldığı görülmüştür. Bununla birlikte, yine mesajlarda din/İslam ile terör arasında bir bağlantı kurulmamasına özen gösterilmiştir.

2.4.2. Ortadoğu Gazetesi

Ortadoğu Gazetesi'nin terör ve terör örgütleriyle ilgili haber başlıkları bir arada değerlendirildiğinde, çalışma süresi olan bir aylık dönemde özellikle Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin çok sayıda gelişme yaşanmış olmasına rağmen ağırlığın, Türkiye Gazetesi'nde de olduğu gibi, PKK ve diğer sol örgütlere ilişkin başlıklarda (29 adet) olduğu, din temelli örgütlere ilişkin haber başlıklarının sayıca (18 adet) daha az olduğu tespit edilmiştir.

Haberlerinde özellikle PKK ve Abdullah Öcalan'ın idamı ile ilgili başlık, yorum ve değerlendirmelere yer veren gazete, Hizbullah ile ilgili olarak daha çok şu başlıkları kullanmıştır: "Ölüm Tarlaları", "Doğum Yeri İran: Cumhuriyet'e Karşı Şer'i Devlet", "Hizbullah Yalanı Aydınlatıldı", "Hizbullah Çökertildi Ama Yok Edilemedi". Bu başlıklarla gazete, özellikle Hizbullah'ın cinayetlerine, dış bağlantı ve desteklerine -ki İran en çok anılandır-, Cumhuriyet'e karşı tehditlerine ve Şer'i devlete ilişkin konuları vurgulamış ve bu konuları olumsuzlandırarak okuyucusuna iletmeye çalışmıştır.

Ortadoğu Gazetesi, terör ve terör örgütleriyle ilgili haber başlıklarına ilk sayfada en fazla sayıda yer vermiş olan gazetedir. Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin 4, PKK ve diğer sol örgütlere ilişkin olarak da 6 haber başlığını ilk sayfada vermiştir. Ayrıca, DGM Savcısı Nuh Mete Yüksel'in Hizbullah ile ilgili iddianamesini peş peşe iki günde (9 ve 10/4/2000), "Mahkeme Raporu" başlığıyla okuyucularına iletmıştır. Kısacası gazete, terör ve terör örgütleri ile ilgili haberlere, diğer gazetelere oranla daha fazla sayıda yer vermiştir. Buradan hareketle, ilgili gazetenin, terör ve terör örgütleri konusunda daha duyarlı olduğunu söylemek olanaklıdır.

Tablo 11: Ortadoğu Gazetesi'nin, Tarih ve Haberin Yer Aldığı Sayfa Numaralarına Göre Haber Başlıkları

ORTADOĞU GAZETESİ		
Tarih	Başlık	Sayfa No
2/4/00	- Hizbullah Tırmanıyor	8 (Haber)
4/4/00	- Tantan: Hizbullah PKK'nın Yolunda	1-8 (Haber)
5/4/00	- Ölüm Tarlaları	3
9/4/00	- Hizbullahçılara İdam İstemi - Hiz-bul Tahrir'cilere 10'ar Yıl Hapis - Hizbullahçılara İdam İstemi	13 (Hab.- Yor.) 13 (Hab.- Yor.) 1
10/4/00	- Terör Örgütü Operasyonu	3
13/4/00	- Doğum Yeri İran: Cumhuriyet'e Karşı Şer'i Devlet	13
14/4/00	- Hizbullah Çökertildi Ama Yok Edilemedi	13
15/4/00	- İran, Güney Kıbrıs'ta Terör Üssü Kuruyor	4
17/4/00	- Hizbullah Sığınağı Arandı	3
19/4/00	- Hizbullah ve PKK'lı 28 Kişi Tutuklandı	3
20/4/00	- Özal'ın Artıları ve Eksileri (Bizim Meclisten – Seyfi Şahin)	13
21/4/00	- Batman'da Hücrevi Baskını	3
22/4/00	- 20 Hizbullahçı DGM'ye Sevkedildi	3
23/4/00	- Devletin İçine Sızmışlar	3
27/4/00	- Hizbullah Yalanı Aydınlatıldı	3
29/4/00	- Bitlis'te Hizbullah Operasyonu	3

Gazete, İslamcı olarak anılan gazetelerden, Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin daha fazla sayı ve oranda haber, haber başlığı ve konuya yer vermiş olmasına karşın, kendi içinde değerlendirildiğinde PKK ve diğer sol örgütlere ilişkin verdiği haber/haber başlığı sayısı daha fazladır. Çalışma konusuyla ilgili olarak en sık kullandığı kavram ve ifadeler şu şekilde verilebilir: Hizbullah 119, Hizbullah Terör Örgütü 58, Hizbullahçı 24, Hizbul-Tahrir 6, Hücre Evi 2, Ölüm Tarlası/Toplu Mezar 6, Ölüm Evi/Sorgu Evi/Mezarev 4, Sözde... 10, Terörist 12, Terör Örgütü 1, Terörizm 4, Vasat/Cihat/AFİD 3, Vahşet/Katliam 1. Sayfalarında, Hizbullah ile ilgili 14,

Hizbul-Tahrir ile ilgili ise 3 haberi, konu olarak işlemiştir. Konu olarak işlenen haberlerin genelde, detaylandırılarak kamuoyu yaratma amacı taşıdığı söylenebilir. Bununla birlikte bazı haberler ise bilgi aktarmaya yönelik kısa haberler olarak verilmiştir. Haberlerinde mesaj iletme biçimi ile içeriğine bakıldığında gazetenin, genelde terörü devlete karşı olma bazında ele alarak, diğer gazetelere göre resmi dil ve söyleme daha yakın durduğu söylenebilir. Bununla birlikte, yine mesajlarda din/İslam ile terör arasında bir bağlantı kurulmamasına özen gösterilmiştir. Bir anlamda dinin terör örgütlerince kullanıldığı konusuna dikkat çekilmek istenmiştir. Kısacası, özellikle milli duygulara hitap ederek terör örgütlerinin devlet ve toplum için tehlikesine dikkat çeken bir strateji izlemiş ve okuyucusunu etkileyerek bir kamuoyu yaratmaya çalışmıştır denebilir.

2.5. Sosyalist Basın ve Hizbullah Olayı

Bu grupta, yayın ve söylemleri ile daha çok aşırı sol –sosyalist- olarak nitelendirilen bir çizgi izleyen Evrensel ve Özgür Bakış Gazeteleri ele alınmış ve incelenmiştir. Aşağıda sırasıyla her gazetenin, belirtilen kriterler bazında Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin haber, haber başlıkları, haber konuları ve ilgili kavramları nasıl ele aldıkları konusu tartışılmıştır.

2.5.1. Evrensel Gazetesi

Genel olarak bakıldığında bu grupta ele alınmış olan iki gazete – Evrensel ve Özgür Bakış- arasında önemli benzerlikler olduğu söylenebilir. Terör ve terör örgütleri ile ilgili haber ve haber başlıklarının, sayı olarak en çok, bu iki gazetede yer aldığı tespit edilmiştir. Anılan gerekçeler nedeniyle sadece 9 gün izlenebilen Özgür Bakış Gazetesi, bu konulara ilişkin olarak toplam 64 haber işlemiş olmasına karşın, tüm ay boyunca incelenmiş olan Evrensel Gazetesi ise toplam 113 habere yer vermiştir. Tıpkı İslamcı olarak anılan gazetelerin tarzı bir yaklaşımın bu gazeteler tarafından da sergilendiği görülmüştür. Öyle ki, İslamcı gazetelerin, Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere olanaklı olduğu kadar olumsuz bir değer atfetmemeye özen göstermeleri gibi, bu grupta ele alınan ve anılan iki gazete de aynı tavrı PKK (özellikle Özgür Bakış) ve diğer sol örgütlere (özellikle Evrensel) karşı göstermişlerdir. Evrensel Gazetesi özellikle, cezaevleri, cezaevlerindeki sol tutuklu ve hükümlülere uygulanan kötü muameleler ile tutuklu ailelerinin maruz kaldığı durumlara dikkati çekme konusuna ağırlık verme eğilimi göstermiştir.

Tablo 12: Evrensel Gazetesi'nin, Tarih ve Haberin Yer Aldığı Sayfa Numaralarına Göre Haber Başlıkları

EVRENSEL GAZETESİ		
Tarih	Başlık	Sayfa No
2/4/00	- Birecik'te Çatışma Vasatçılarla	6 (Haber)
4/4/00	- Hizbullah Kazılarında 5 Ceset Daha Çıkarıldı	6 (Haber)
5/4/00	- Diyarbakır'da Hizbullah Davasına Devam Edildi	3 (Haber)
6/4/00	- Hizbullah Davasında Tahliye	2 (Medya)
7/4/00	- İBDA-C'liler Süresiz Açlık Grevinde - Diyarbakır'da 1 Hizbullahçı Tutuklandı	3 (Haber) 6 (Haber)
9/4/00	- İstanbul'da Vasat Operasyonu	3
12/4/00	- Ceyşullah Davasında Karar	6 (Haber)
16/4/00	- Diyarbakır'da Hizbullah'a 12 Tutuklama	6
18/4/00	- Malatya'da Hizbullah Operasyonu	6
19/4/00	- Hizbullah İtirafçısı Yargılanıyor - Diyarbakır'da Hizbullah Operasyonu	9 3
21/4/00	- Antalya'da Hizbullah Operasyonu	6
27/4/00	- Tanrikulu Cinayetini Hizbullah Üstlendi	9

Evrensel Gazetesi'nde Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin, ilgili tabloda da görüldüğü üzere, toplam 14 haber başlığına yer verildiği görülmüştür. Ancak gazetenin, ilgili haber başlıklarında, siyasal yelpazenin merkez ve solunda yer alan gazetelerin yaptıkları gibi, 'olumsuz bir değer yargısı yükleme' yolunu benimsemediği tespit edilmiştir. Konu, sırf haber başlıkları ile değerlendirilecek olursa, Evrensel Gazetesi'nin Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere yaklaşımının nötr olduğunu söylemek olanaklıdır. Örneğin, "Diyarbakır'da Hizbullah Davasına Devam Edildi", "Hizbullah Davasında Tahliye", "Diyarbakır'da Bir Hizbullahçı Tutuklandı", "Malatya'da Hizbullah Operasyonu", "Diyarbakır'da Hizbullah Operasyonu" biçiminde verilen haber başlıklarında, sadece konuyla ilgili bilgi aktarma kaygısı taşınmış ve önemli sayılabilecek bir olumsuzlandırmaya gidilmemiştir. Hatta, sol örgütlerin mensuplarının cezaevlerindeki açlık grevlerine önemli bir yer veren gazete, bu konuyla ilgili olduğu için, "İBDA-C'liler Süresiz Açlık Grevinde" biçiminde bir haber başlığı ile din temelli örgütleri de sistemin – özellikle de cezaevi sisteminin- mağdurları arasında gösterme yoluna gitmiştir. Diğer bir deyişle, haberin içeriğine bakıldığında amacın, İBDA-C'lilerle

İlgili bilgi aktarmaktan ziyade, devlete karşı sadece sol siyasi tutukluların değil, din temelli örgüt üyesi tutukluların da açlık grevi yaptığını göstermek olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, devletin tüm siyasi tutuklulara karşı insan haklarını ihlal eden anti-demokratik uygulamalar içinde olduğu, bu nedenle de açlık grevi eylemlerinin meşru olduğunu duyurmak yönünde bir eğilim de ilgili haberde görülmektedir.

Evrensel Gazetesi, terörle ilgili haberlerinde daha çok 'hücre tipi cezaevleri' ile 'cezaevlerinde yaşanan gerginlikler'e, özellikle devletin tutumunu eleştiren biçimde yer vermiştir. Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin haberler sayıca daha azdır. Çalışma konusuyla ilgili olarak en sık kullandığı kavram ve ifadeler şu şekilde verilebilir: Hizbullah 34, Hücre Evi 1, İBDA-C 5, İrticai 2, Ölüm Evi/Sorgu Evi 2, Örgüt Üyesi 11, Terörizm 9, Vasat/Cihat/AFİD 4. Sayfalarında, Hizbullah ile ilgili 10, Vasat/Cihat 3, İBDA-C ile ilgili ise 2 haberi konu olarak işlemiştir. Konu olarak işlenen haberlerin genelde geçiştirildiği görülmüştür. Bununla birlikte, özellikle devletin sol örgütler ile cezaevlerindeki militanlarına yönelik uygulamaları, olumsuz bir biçimde detaylandırılarak, kamuoyu yaratma çabası güdülmüştür. Bu arada Kürt kavramı da oldukça yoğun işlenmiş ve özellikle 'Kürt Kimliği', 'Kürt Genci', 'Kürt Kültürü', 'Kürt İlleri' gibi kavramlar, ilgili haberlerde sıkça kullanılmıştır. Bu kavramları başka bir etnik grup ya da topluluk hakkında kullanılıyor olmaması, amaçlı bir yaklaşımın benimsenmiş olduğu izlenimini yaratmaktadır. Gazete, Hizbullah ve diğer din temelli örgütlerle ilgili olarak verdiği haberlerde olumsuz bir dil kullanma yoluna gitmemiş, hatta bazen bu örgüt ya da taraftarlarını da devletin mağdurları arasında göstermeye çalışmıştır. Örneğin, "İBDA-C'liler Süresiz Açlık Grevinde" (7/4/2000). Bununla birlikte bazı haberler ise bilgi aktarmaya yönelik kısa haberler olarak verilmiştir. Haberlerinde mesaj iletme biçimi ile içeriğine bakıldığında gazetenin, genelde terörü devlete ve topluma karşı olma bazında ele almadığı ve resmi söyleme oldukça uzak durduğu söylenebilir.

2.5.2. Özgür Bakış Gazetesi

Özgür Bakış Gazetesi'nin yayınlarında yer verdiği konular ve bu konulara ilişkin haberlere genel olarak bakıldığında, önemli bir ağırlığın 'PKK, hücreler, işkence, insan hakları ihlali, siyasi tutuklular ile Kürt sorunu' konularına verilmiş olduğu tespit edilmiştir. Gazetenin, haber başlıkları ile haber içeriklerinde, bu doğrultuda bir kamuoyu yaratma kaygısı güttüğü söylenebilir.

Gazete, izlendiği 9 günlük sürede, yukarıda anılan konulara ilişkin toplam 64 haber başlığına yer vermişken, Hizbullah ve diğer din temelli örgütlerle ilişkin haber başlığı sayısı ise sadece 6'dır. İfadelerinde, diğer tüm gaze-

telerden farklı bir hitap biçimi kullanmıştır: Diğer bir deyişle gazete, Hizbullah'a ilişkin haber ve haber başlıklarında hep 'Hizbul-Kontra' kavramını kullanmıştır. Bu kavram ile, Kontur-Gerilla kavramından esinlenerek, Hizbullah'ın özellikle PKK'ya karşı yaratıldığı, korunup geliştirildiği konusuna dikkat çekmek istediği söylenebilir.

Tablo 13: Özgür Bakış Gazetesi'nin, Tarih ve Haberin Yer Aldığı Sayfa Numaralarına Göre Haber Başlıkları

ÖZGÜR BAKIŞ GAZETESİ*		
Tarih	Başlık	Sayfa No
12/4/00	- 13 Hizbul-Kontra Gözaltına Alındı - AFİD Üyelerine Ceza Yağdı	3 (Haber) 3 (Haber)
18/4/00	- Hizbul-Kontra Elemanları DGM'de - Salih İzzet Erdiş: İBDA Örgüt Değil	3 7
19/4/00	- İBDA-C Üyelerine Dava Açıldı - İtirafçı Tunç: Velioglu'nun Üstü Yoktu	3 7

Bununla birlikte, özellikle 1990'ların başında Hizbullah'ın PKK ile bölgede çatıştığı ve PKK'ya ağır kayıplar verdirdiği konusu gözönüne alındığında, gazetenin, Hizbullah ve diğer din temelli örgütler hakkında olumsuz değer yargıları içeren haberlere daha fazla sayıda yer vermiş olması beklenirken, bunun aksi bir politika izlediği görülmüştür. Böyle bir politika izlenmesinin nedeninin, her ne kadar örgüt olarak PKK ile tamamen zıt kutuplarda yer alıyor olmasına karşın, Hizbullah'ın gerek yönetici ve gerekse de militan kadrosu açısından neredeyse tamamen Kürt kökenli bir örgüt görünümüne sahip olmasıdır denebilir. Bununla birlikte Hizbullah'ın, mevcut rejimi yıkarak Şer'i esaslara dayalı bir devlet kurma amacının yanında, tıpkı PKK'da olduğu gibi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin bir kısmında bir Kürt İslam Devleti kurma ve dolayısıyla Türkiye'den toprak ayırma amacını da taşıdığı için, gazetenin, "düşmanımın düşmanı benim dostumdur" ilkesi gereği, böyle bir politika izlediği de söylenebilir. Diğer bir deyişle, hem etnik köken birliği ve hem de bölme amacı açısından her iki örgüt benzerlikler taşımaktadır ve gazete bu nedenle Hizbullah'a olumsuz değerler atfetmeme doğrultusunda bir strateji izlemiştir denebilir.

* Özgür Bakış Gazetesi'nin zaman zaman yayınının durdurulması ve/veya gazete bayielerine düzenli ulaşmamasından dolayı sadece 9 nüshası çalışma kapsamında değerlendirilebilmiştir.

Gazetenin haber başlıkları arasında dikkat çeken bir başlık ise İBDA-C ile ilgilidir: “Salih İzzet Erdiş: İBDA Örgüt Değil”. Bu başlık ile Akit Gazetesi tarafından verilen “İBDA bir fikirdir” başlığı arasında bir paralellik vardır. Alıntı da olsa, İBDA’ya ‘C’ harfini eklemeyerek, silahlı bir birimden ziyade bir fikir hareketi anlamı atfettiği söylenebilir.

Özgür Bakış, terörle ilgili haberlerinde daha çok PKK ve Kürt kavramları ile ilgili konulara, özellikle devletin tutumunu eleştiren biçimde, yer vermiştir. Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin en az sayıda haberler veren gazetedir. Çalışma konusuyla ilgili olarak en sık kullandığı kavram ve ifadeler şu şekilde verilebilir: Hizbul Kasap 1, Hizbul-Kontra 18, Hizbullah 4, Ölüm Evi 1, İBDA-C 8, Terörizm 4. Sayfalarında, Hizbullah ile ilgili 3, İBDA-C 2 ve AFİD Vaaz Kaseti ile ilgili ise 1 haberi konu olarak işlemiştir. Konu olarak işlenen haberlerin genelde geçirildiği ancak özellikle devletin PKK ve Kürtler ile cezaevlerindeki militanlarına yönelik uygulamalarını, olumsuz bir biçimde, detaylandırarak, kamuoyu yaratma amacı taşıdığı söylenebilir. Hizbullah ve diğer din temelli örgütlerle ilgili olarak verdiği haberlerde olumsuz bir dil kullanma yoluna pek fazla gitmemiş, Hizbullah’ı, Hizbul-Kontra kavramıyla anarak bir anlamda, devletin PKK’ya karşı yarattığı ve kullandığı bir örgüt olarak değerlendirmiştir. Bütün gazeteler bir arada değerlendirildiklerinde bu kavramı kullanan tek gazete olmuştur. Bununla birlikte bazı haberler ise bilgi aktarmaya yönelik kısa haberler olarak verilmiştir. Haberlerinde mesaj iletme biçimi ile içeriğine bakıldığında gazetenin, genelde terörü devlete karşı olma bazında ele almadığı ve resmi söyleme karşı bir tavır sergilediği söylenebilir.

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Grup ve gazete bazında alınarak işlenen ve yukarıda verilmiş olan bulgulara ilişkin genel bir değerlendirme yapılacak olursa, öncelikle kullanılan dil üzerinde durmakta yarar olacaktır: Merkezde yer verilmiş olan basın organlarına bakıldığında, genel olarak, resmi söyleme uygun, paralel bir dil ve söylem kullandıkları görülmüştür. Bu dil ve söylem, sadece Hizbullah ve diğer din temelli örgütler için değil, aynı zamanda her yelpazedeki tüm örgütler için de kullanılmıştır. Gazeteler, teröre karşı devletin yanında yer aldıklarını haber başlıkları ile metinlerinde açıkça ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte, kullanılan ifade ve söylem bakımından din temelli örgütlere karşı daha belirgin bir karşı-çıkışın söz konusu olduğu söylenebilir. Bunun nedeninin, araştırma zamanında özellikle Hizbullah ve diğer din temelli örgütlerin eylemlerinin, PKK ve diğer sol örgütlere oranla, daha fazla gündemde olmasıdır denebilir. Bu dört gazete içinde terör ve terör örgütleriyle ilgili en çok haber ve haber başlığı Milliyet Gazetesi’nde yer almıştır. Star

dışındaki üç gazete yaygın olarak “gündem”, “haber” başlıklı sayfalarda terör ve terör örgütleri ile ilgili haberler verirken, Star Gazetesi’nin belli bir sayfayı bu konulara ayırmadığı tespit edilmiştir. Yine bu grupta anılan gazeteler, “vahşet, kasap, ölüm tarlaları, mezarlıklar, mezar ev, sorgu evi” gibi kavramlarla Hizbullah’ın insanlık dışı, acımasız bir örgüt olduğu noktasına dikkat çekmiş; Hizbullah ve diğer din temelli örgütlerin şeriatçı oldukları, dini kullandıkları konusunu sık sık vurgulamış ve bunların devleti-rejimi yıkmak amacıyla devlet içine, bürokrasiye sızdıklarını açıkça belirtmişlerdir.

İslamcı olarak anılan gazeteler ise, dil ve söylemlerinde, din temelli örgütlere daha ılımlı bir yaklaşım (olumsuzlamama) benimsemiş olmalarına karşın, diğer örgüt ve olaylara -PKK ve diğer sol örgütler- ilişkin haberlerinde resmi dil ve söyleme daha yakın bir tavır sergilemişlerdir. Sayfalarında yer alan haberler karşılaştırıldığında, Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin yer alan haber sayısı PKK ve diğer sol örgütlere ilişkin yer alan haber sayısından çok daha azdır. Bunun amacının, din temelli örgütlerin okuyucu tarafından olumsuz duygu ve düşüncelerle değerlendirilmesine yol açacak kavram ve ifadelerden kaçınmak olduğu söylenebilir. Ayrıca bu basın grubu, din temelli örgütlerin dini kullandıklarına ilişkin oluşan kanaatleri, dine yönelen olumsuz tepkileri, din-terör örgütleri ve Fazilet Partisi (FP) arasında, merkezde anılan basın tarafından kurulmaya çalışılan bağlantıları gidermeye yönelik bir çaba içine girmiştir. Buna karşılık okuyucunun dikkatini daha çok ‘PKK-din sömürsü-CHP-HADEP’ bağlantısı üzerinde yoğunlaştırma arayışında bulunmuştur. Bu çaba özellikle Akit Gazetesi’nde daha belirgindir.

Sol basın olarak anılan gazeteler ise, Hizbullah ve din temelli diğer örgütlere hem konu ve hem de kavramsal düzeyde en fazla yer veren gazeteler olmuştur. Ayrıca din temelli örgütler, en tehlikeli örgütler olarak algılanmış ve özellikle laiklik ve rejim açısından konuya oldukça hassas bir yaklaşım sergilemişlerdir. Bu gazetelerin de resmi dil ve söyleme paralel bir dil ve söylem kullanmış olduklarını söylemek olanaklıdır. Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin haberlere, Cumhuriyet Gazetesi’nin Radikal Gazetesi’ne oranla daha fazla yer verdiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte her iki gazete, Hizbullah ve diğer din temelli örgütleri din ile ilişkilendirme eğiliminde olup, İslam hilafeti devleti kurmayla sonuçlanacak şeriatçı amaçlara dikkat çeken yayınlar yapmışlardır. Kullandıkları kavram ve ifadeler, haber başlıklarına bakıldığında, Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin olanların daha fazla oranda bir olumsuz değer taşıdıklarını söylemek olanaklıdır. Ancak bu, diğer örgütlere ilişkin haberlerin olumlu değerlerle aktarıldığı anlamına gelmemelidir. Radikal Gazetesi ile Cumhuriyet Gazetesi arasındaki bir diğer yaklaşım farkı ise özellikle düşünce özgürlüğüyle Doğu ve

Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde uygulanan devlet politikalarına ilişkin değerlendirme konusunda ortaya çıkmıştır. Radikal, Cumhuriyet'e oranla bu konulardaki resmi politikaya daha eleştirel bir yaklaşım benimsemiştir denebilir.

Sağ grupta anılan gazeteler ise, resmi dil ve söylemi kullanıyor olmalarına karşın, terör ile din/İslam arasında bir bağlantı kurulmaması gerektiği konusuna dikkat çeken bir tavır sergilemişlerdir. Fakat tüm terör örgütlerine karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olduklarını söylemek olanaklıdır. Yine Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin sunulan haber miktarları diğer örgütlere -PKK ve diğer sol örgütler- ilişkin haber sayısından daha az olarak tespit edilmiştir. Özellikle Ortadoğu Gazetesi'nin PKK'ya yönelik olarak, hitap biçiminde oldukça sert ve aşağılayıcı bir dil kullandığını söylemek olanaklıdır. Örneğin, "şerefsiz, çocuk katili, ruh hastası, vb". Daha hafif olmakla birlikte yine olumsuz değer yüklü kavramlar Hizbullah için de kullanılmıştır. Örneğin, 'Hizbullah yalanı, cumhuriyete karşı Şer'i devlet, ölüm tarlaları, vb.' Bu yaklaşımın gazetenin 'milliyetçi' politikasının bir ürünü olduğunu söylemek olanaklıdır. Yine Ortadoğu Gazetesi, teröre ilişkin haber ve başlıklara, ilk sayfasında en fazla sayıda yer veren gazetedir. Tamamen devlet ve resmi söylem yanlısı bir strateji izlediğini söylemek olanaklıdır. Türkiye Gazetesi'ne bakıldığında ise her ne kadar Ortadoğu Gazetesi kadar keskin ve aşağılayıcı bir dil kullanmasa da PKK, diğer sol örgütler ile Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin haberlerinde önemli bir yaklaşım ve konuyu işleme farkı olduğu tespit edilmiştir. PKK ve diğer sol örgütlere ilişkin olarak resmi dil ve söylem kullanan gazete, Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin olarak daha ılımlı bir dil ve söylem kullanmıştır. Terör konusundaki dikkat, daha çok PKK ve diğer sol örgütler üzerine çekilmek istenmiştir.

Sosyalist basın sınıflamasında yer verilmiş olan gazeteler ise Hizbullah ve din temelli diğer örgütlerle pek ilgilenmeyen bir izlenim vermişlerdir. Hatta bu oluşumları, kimi zaman, devlet kaynaklı olarak değerlendirmişlerdir. Daha çok PKK ve diğer sol örgütlere ilişkin haberler, F tipi cezaevleri, ölüm ve açlık grevleri konuları üzerinde yoğunlaşmışlardır, ancak bu haberlere daha çok bir mücadele kimliği atfettikleri, olumsuzlama yoluna gitmemeye özen gösterdikleri söylenebilir. Bir anlamda resmi dil ve söylemin karşısında bir tavır almış ve ona çoğunlukla eleştirel olmuşlardır. Önemli sayılabilecek noktalardan bir tanesi, tüm gazeteler arasında özellikle Özgür Bakış Gazetesi'nin Hizbullah ile ilgili haberlerinde sıklıkla 'Hizbul-Kontra' kavramını kullanmış olmasıdır. Burada, özellikle Hizbullah ve devlet ilişkisine dikkat çekilmek istendiği söylenebilir.

Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere olumsuz değer atfeden, “Hizbul Kasap, Silvan Kasabı, Cellat, Mezarıcı, Gözyaşları Sel Oldu Yüreklere Dağladı, Dehşete Düşmek, Hain Kurşun, Hizbul Vahşet, Vahşet Örgütü, Kanlı Baskın, Kafaya Kurşun Sıkmak vb” kavram ve ifadelerin yapılan sınıflama bazında gazetelerde ne kadar yer aldıklarına bakıldığında ise şu sonuçlar elde edilmiştir: Merkez basının bu kavram ve ifadeleri kullanma sıklığı % 49.3, İslamcı basının % 8.6, sağ basının % 8.6, sol basının % 28.9 ve aşırı sol basının kullanma sıklığı ise % 4.6’dır. Bulgulardan da anlaşılacağı üzere, Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin kullanılan kavram ve ifadelere, dilsel-olumsuz değer atfederek veren ilk sıradaki gazeteler, merkez basın olarak anılan gazeteler olmuştur. Sol basın olarak anılan gazeteler ikinci sırayı, sağ ve İslamcı basın eşit yüzdelerle üçüncü sırayı almışlardır. Aşırı sol olarak anılan gazeteler ise bu konuda son sırada yer almışlardır. Bu sonuçlardan hareketle ilginç karşılanan bulgu, din temelli örgütlere olumsuz değer atfeden kavram ve ifadelerin İslamcı basın olarak anılan gazetelerde, aşırı solda anılan gazetelere oranla daha fazla yer almış olmasıdır. Bunun nedeninin, bu gazetelerin önceliğinin farklı olması –cezaevleri, sol tutuklu ve hükümlüler, tutuklu yakınları, PKK, Kürt kimliği, vb.- ile Hizbullah örgütünün devlet kaynaklı olduğuna dair olan inançlarıdır denebilir. İslamcı ve sağ basının ise, din temelli örgütlere olumsuz değer atfeden bu tür kavram ve ifadelerin aynı zamanda dine/İslama da zarar veriyor olduğu düşüncesine sahip olmasından dolayı, bu kavram ve ifadeleri kullanmakta çekingen davranıldığı söylenebilir. Bununla birlikte bu örgütlere olumsuz değer atfetmede, İslamcı basının, bu örgütleri bir anlamda terör örgütünden ziyade birer fikir hareketi olarak algılama eğiliminin etkili olduğu söylenebilir.

Yine tüm gazeteler bir arada değerlendirildiğinde, dikkati çeken önemli bir nokta, gazeteler tarafından terörle ilgili olarak sunulan haber metinlerinin sunulan tüm toplam haber hacmine ilişkin oranlarıyla ilgilidir: Diğer bir deyişle, terörle ilgili haber metinlerinin toplam haber hacmine oranları incelendiğinde, en düşük oran % 38 ile merkezde anılan gazetelerde tespit edilmiştir. Yukarıya doğru bakıldığında sırasıyla İslamcı basın % 48.3, sol basın % 48.6, sağ basın % 54.3 ve sosyalist basın ise % 55.2’lik oranlara sahiptirler. Ancak unutulmamalıdır ki bu oranlar gazetelerde yer alan ve her tür terör ve terör örgütlerine ilişkin tüm haberleri kapsayan bir hesaplama olup, din temelli örgütlere ilişkin haberlerle sınırlı değildir.

Diğer önemli bir nokta ise gazelerin terör ve terör örgütleri ile ilgili haberlere ilk sayfalarında yer verip vermedikleri konusu ile ilgilidir: Bütün gazeteler bir arada değerlendirildiğinde, merkezdeki üç gazete ile İslamcı basın olarak anılan gazetelerin terör ve terör örgütleri ile ilgili haberlere ilk sayfalarında hiç yer vermedikleri görülmüştür. Buradan, bu gazeteler için,

terör ile ilgili olay ve gelişmelerin, bir anlamda, birinci sayfadan verilecek kadar önem arz etmediği sonucunu çıkarmak olanaklıdır.

Gazetelerde sunulan haber ve haber başlıklarına ilişkin olan görüntü (kullanılan resim) konusuna bakıldığında ise şunları söylemek olanaklıdır: Araştırma kapsamında incelenmiş olan tüm gazetelerin haberlerinde zaman zaman görüntüye yer vermiş oldukları ve bu görüntülerin, yer alış sıklık ve biçimleri farklı olmakla birlikte, her gazetenin yaratmaya çalıştığı kamuoyu ve ideolojiyi destekler biçimde verildiği tespit edilmiştir. Bilindiği üzere, görsel iletişimde algılama ve kalıcılık daha fazladır. Bu amaçla incelenen tüm gazeteler bir arada değerlendirildiğinde en fazla görüntü kullanımının merkezde anılan gazeteler –özellikle Star ve Sabah Gazeteleri- tarafından yapıldığı belirlenmiştir. Resmi dil ve söyleme sayfalarında çoğunlukla yer veren bu gazetelerdeki ilgili fotoğraflar, özellikle Hizbullah ve diğer din temelli örgütler başta olmak üzere devlete/topluma karşı gerçekleştirilen her tür teröre karşı kamuoyu yaratma amacı doğrultusunda, terörün okuyucu kitlesi tarafından lanetlenmesine yol açacak şekilde kullanılmıştır. Özellikle mezar kazıları, hücre evleri, operasyonlar gibi Hizbullah'a ait görüntülerin verilmesinin yanı sıra, militanların bireysel görüntüleri de gazetelerde yer almıştır. Bunun, okuyucu kitlesinde teröre karşı oluşan olumsuz imajın, görüntülerle desteklenerek kalıcı kılınma çabası olduğu söylenebilir. Çünkü haberlerle ilgili her görüntü okuru, olay anına götürebilmekte (Akdoğan, 1995:64) ve olay okuyucu zihninde yeniden yaşatılmaktadır. İslamcı olarak anılan basın ise, tıpkı haber konularında olduğu gibi görüntülerde de din temelli örgütlere ilişkin az sayıda görüntüye yer vermiştir. Hatta bu görüntülerden bazıları, daha çok, soruşturma ve yargılama sürecindeki sanıkları, devlet baskısına maruz kalmış müslümanlar olarak verme amacına yöneliktir. Aşırı sol basın olarak anılan gazeteler de İslamcı basına benzer bir yaklaşım içindedirler. Ancak, bu kez mağdur olarak lanse edilenler daha çok sol örgüt sanıkları, militanları, tutuklu ve hükümlüler ile yakınları, PKK'lılar ve yakınları olarak karşımıza çıkmaktadır. Sol basın olarak anılan gazetelerde ise görüntüden ziyade haber metinlerine yer verilmiş olmakla birlikte, görüntüler ve sunuş biçimleri merkez basın olarak anılan gazetelerinkine oldukça benzerdir denebilir. Bu gruptaki gazetelerde daha çok, resmi dil ve söylemi destekler nitelikte, örgütlerin acımasızlığını ve rejim için tehlikelerine dikkat çeken metinleri destekleyen görüntülere yer verilmiştir.

İncelenen tüm gazetelerdeki haber başlıkları, işlenen konular, kullanılan dil/söylem, haber metinleri ve haber hacim oranları göstermektedir ki, farklı yelpazelerdeki gazetelerin Hizbullah ve diğer din temelli örgütlere ilişkin olarak birbirlerinden farklı bakış açıları ve ideolojik yönlendirmelerle konuya yaklaşmalarına karşın, sahip olunan zihniyet açısından aralarında önemli

bir farklılık yoktur. Hepsindeki temel amacın, haber iletmenin ötesinde belirlenmiş hedefler doğrultusunda bir kamuoyu yaratma, ya da yönlendirilmiş, bütünleşmiş bir kitle yaratma olduğunu söylemek olanaklıdır (ayrıca bkz. Chomsky, 1993:20-21; Heper ve Demirel, 1996; Habermas,1999; Özer, 2000). Diğer bir deyişle, her gazete yaşanan gerçeklikleri kendi ideolojisine uygun, 'bütünleşmiş bir kitle' yaratacak şekilde sunmaktadır. Örneğin, yukarıda da açıklandığı gibi bazıları resmi dil/söylem ve devlet, bazıları resmi söyleme muhalif din kaynaklı bir söylem, bazıları 'etnik köken' ya da ideolojik ayırmadan hareketle resmi söyleme muhalif bir söylem ve bazıları ise resmi söylemi reddetmemekle birlikte onu tamamen kabul etmeyen, kimi zaman ona muhalif söylemler de kullanan ve daha çok 'Kemalist' bir çizgiden hareketle 'demokratik, laik bir cumhuriyetten yana' bir dil/söylem kullanan uygulamalar sergilemişlerdir. Buradan hareketle, her gazete, yaşanan gerçeklikleri yeniden ve kendi ideolojik süzgecinden geçirerek okuyucusuna aktarma yoluna gitmiştir denebilir. Örneğin, din temelli örgütlere ilişkin haberlere zorunlu kalmadıkça (gerekmedikçe) yer vermeyen İslamcı basın, sol ve özellikle de ayrılıkçı teröre ilişkin haberlere daha yoğun bir biçimde yer verme yoluna gitmiştir. Din temelli örgütlere olumsuz değer atfetmeyecek onları terör örgütünden ziyade birer fikir hareketi olarak sunarken, sol örgütler ile PKK'ya ilişkin haberlerinde ise onları "en büyük tehlike" olarak göstermeye çalışmıştır. Aynı tavır, zıt taraflara ait olmakla birlikte, sosyalist basın olarak anılan gazeteler tarafından sol örgütler ile PKK'ya karşı takınılmıştır. Merkezde anılan gazeteler de aynı tavidan hareketle, yaşanan gerçekliği resmi dil ve söyleme uygun bir biçimde yeniden üretmek okuyucusuna sunmuşlardır. Dolayısıyla gazetelerin farklı ideolojik yaklaşımlarla, ancak aynı biçimde sundukları haberler, farklı yelpazedeki okuyucuya, yaşanan gerçekliği farklı biçimlerde sunmuş olmaktadır. Çünkü, bir gazete haberi veya konu olarak işlenecek olan gerçekliğe ilişkin neyin önemli neyin önemli olmadığına gazete(ciler) karar vermektedir. Zaman içerisinde gazetesini ile bir nevi özdeşleşerek bir kimlik kazanan okuyucu, o gazetenin sayfalarındaki soyut fikirler karşısında, fikirlerin yazıyı yazan kişinin düşüncesinin ürünü olduğunu unutacak ve o fikirleri somut gerçeklikler olarak algılayacaktır (Akdoğan, 1995:75). Her gazete ve/veya basın grubunun aynı gerçekliği kendi ideolojik yaklaşımı süzgecinden geçirerek yeniden üretmesi, okuyucusuna bu ürettiğini somut gerçeklikmişçesine aktarması, ortaya farklı ideolojik yorumlarla sosyalleştirilmiş –entegre edilmiş– farklı toplumsal grupların çıkmasına zemin hazırlayacaktır. Bunun ise toplumda, özellikle ekonomik krizlerin de etkisiyle, kutuplaşma ve çatışmalara yol açacağı, tarihte deneyimlerle sabittir. Buradan hareketle Türk ulusal basınının bir bütün olarak, gelişmiş demokrasilerde sahip olunan '4. Güç' işlevini tam olarak yerine getiriyor olduğunu söylemek olanaklı değildir (ayrıca bkz. Özer,

2000). Dolayısıyla önemli olan, insanlığın evrensel değerlerini temel hareket noktası olarak alıp, her bireyin kendini güvende hissedebileceği demokratik bir sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal sistemin yerleşmesi doğrultusunda bir basın politikasının izlenmesinin hem vatandaş ve hem de ülke için olmazsa olmaz bir nitelik taşıdığıdır.

Unutulmamalıdır ki terör, nerede, ne zaman, kim ve/veya hangi birim tarafından yaşatılırsa yaşatılsın, bir insanlık suçudur. Çünkü terör; siyasi bir amaç uğruna şiddete, öldürmeye, dehşete, korkutmaya, sindirmeye ve yıldırılmaya yöneldiği için başta yaşam olmak üzere tüm temel insan haklarını ihlal eden bir niteliğe sahiptir. Dolayısıyla, temel işlevi iletişim, haber ve bilgi verme, bilgilendirme olan kitle iletişim araçlarının, temel insan hakları konusunda ortak bir tutum içinde olmaları, güvenli bir yaşam ortamı için kaçınılmazdır. Bu nedenle, hangi kaynaklı olursa olsun, tüm iletişim araçlarının terörü olumsuzlamaları evrensel bir insanlık görevidir.

SUMMARY

The main aim of this paper is to make a content analysis of the Turkish national newspapers on the issue of Hizbullah and other religion based organisations, which were accepted as the main threat to the Turkish political system in recent years. To achieve the aim, 13 national newspapers were investigated during a month time, from 01/04/2000 to 30/04/2000. These newspapers were classified according to their political standing as central, Islamic, left, right and socialist press. They were investigated and compared in terms of their approaches to the issue, the language and message they used, the news titles – subtitles and concepts they issued, and percentages of the news texts in the whole. It is found that the main approach of each press group is determined according to its political standing. In other words, the central press uses mostly an official discourse; Islamic press put itself relatively to a position of defence and concentrated more on leftist and separatist organisations. Right-wing press is against all kinds of organisations and has a very nationalist discourse. However, they are very sensitive on the issue that Islam cannot be related with terror in any case. Left-wing press gives more attention to religious based terrorism than other kind of terrorism, although they seem to be against all kinds of terrorist acts. Extreme left press has a unique approach: They try to establish a strong relationship between state and terrorism. In some cases, they see some acts, which are labelled as terrorism, as struggle for freedom. Consequently, it is necessary to say that disregarding its origin terrorism is a crime against basic human rights. The press should stand up against it and oppose all kinds of terrorist acts.

KAYNAKÇA

- AKDOĞAN, Yalçın (1995) **Görsel İktidar**, İstanbul: İnsan Yayınları.
- AKİT GAZETESİ, 1-30 Nisan 2000 tarihleri arasında yayınlanan nüshalar.
- CHOMSKY, Noam (1993) **Medya Gerçeği**, (Çev. A. Yılmaz), İstanbul: Tümm zamanlaryayıncılık: 18.
- CUMHURİYET GAZETESİ, 1-30 Nisan 2000 tarihleri arasında yayınlanan nüshalar.
- EVRENSEL GAZETESİ, 1-30 Nisan 2000 tarihleri arasında yayınlanan nüshalar.
- HABERMAS, Jürgen (1999) **Kamusalığın Yapısal Dönüşümü**, (Çev. T. Bora-M. Sancar), İstanbul: İletişim Yayınları.
- HEPER, Metin ve Tanel Demirel (1996) "The Press and the Consolidation of Democracy in Turkey", **Middle Eastern Studies**, Vol.: 32, No: 2, April 1996, pp.109-123.
- HORKHEIMER, M. ve T. W. Adorno (1996) "Kültür Sanayii" iç. **Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar II**, (Çev. O. Özgül), İstanbul: Kabalcı Yayınevi, ss.1-62.
- HÜRRİYET GAZETESİ, 1-30 Nisan 2000 tarihleri arasında yayınlanan nüshalar.
- KILIÇBAY, M. Ali (1993) "Medium Size Media", **Türkiye Günlüğü**, Sayı:24, Güz 1993, ss. 18-21.
- MARCUSE, Herbert (1997) **Tek Boyutlu İnsan**, (Çev. Aziz Yardımlı), İstanbul: İdea Yayınevi.
- McQUAIL, Denis (1990) **Mass Communication Theory: An Introduction**, London: Sage Publications.
- MİLLİYET GAZETESİ, 1-30 Nisan 2000 tarihleri arasında yayınlanan nüshalar.
- NEGRINE, Ralph, (1991) "News and the Production of News", in **Politics and the Mass Media in Britain**, New York: Routledge, pp.137-162.

ORTADOĞU GAZETESİ, 1-30 Nisan 2000 tarihleri arasında yayınlanan nüshalar.

ÖZER, Ömer (2000) "Haberde Egemen Söylemin Yeniden Üretimi", **Kültür ve İletişim**, Yaz 2000, Cilt:3, Sayı:2.

ÖZGÜR BAKIŞ GAZETESİ, 11-19 Nisan 2000 tarihleri arasında yayınlanan nüshalar.

RADİKAL GAZETESİ, 1-30 Nisan 2000 tarihleri arasında yayınlanan nüshalar.

REEVES, Geoffrey (1993) "Dominant Perspectives" in **Communications and the Third World**, London: Routledge.

SABAĞ GAZETESİ, 1-30 Nisan 2000 tarihleri arasında yayınlanan nüshalar.

STAR GAZETESİ, 1-30 Nisan 2000 tarihleri arasında yayınlanan nüshalar.

TÜRKİYE GAZETESİ, 1-30 Nisan 2000 tarihleri arasında yayınlanan nüshalar.

YENİ ŞAFAK GAZETESİ, 1-30 Nisan 2000 tarihleri arasında yayınlanan nüshalar.

ZAMAN GAZETESİ, 1-30 Nisan 2000 tarihleri arasında yayınlanan nüshalar.

WOMEN'S VIEW ON VIOLENCE IN TURKEY
(A Study on Female University Students in Turkey)

*Pelin TURAK**

ABSTRACT

The purpose of this article is to describe the process by which any act is identified as an act of violence. The article thus consists of evaluations on the outcomes of in-depth interviews conducted with 30 women.

The article addresses violence within the framework of its apprehension, construction and re-structuring by female subjects. The reason why the topic is examined with specific reference to the opinion of women is that they constitute a category which is more likely to experience, observe and follow what is termed as violence.

Key Words: Violence, woman, social fact, social construction

TÜRKİYE'DE KADININ ŞİDDETE BAKIŞI
(Üniversitede Okuyan Kız Öğrenciler Üzerine Bir Araştırma)

ÖZ

Şiddet toplumdaki çeşitli kişi, grup ve kategoriler tarafından giderek artan bir yoğunlukta deneyimlenmekte, gözlenmekte, en azından medyanın yayımları aracılığıyla izlenmektedir. Bu makalede amacımız, bir eylemin şiddet eylemi olarak tanımlanma sürecinin betimlenmesidir. Bu amaçla makalede konuyla ilgili olarak 30 kadınla yapılan derinlemesine görüşmelerin sonuçları değerlendirilecektir.

Makalede şiddet, kadın öznelerin algılayışları, inşaları ve yeniden yapılandırılmaları çerçevesinde düzenlenmiştir. Şiddetin, kadınların görüşleri dikkate alınarak incelenmesinin nedeni, şiddeti deneyimleme, gözleme ve izleme olasılığı yüksek olan kategorilerden birinin de kadın olmasıdır. Toplumda giderek artan şiddet olgusunun etki sınırlarının genişlediği ve bundan gerek özel alanda gerek kamusal alanda en çok etkilenen kesimin de kadınlar olduğu sayıltıldığında, kadınların şiddete ilişkin görüş ve değerlen-

*PhD Student, University of Ankara, Department of Sociology.

dirmelerinin şiddetin tanımlanmasında güvenle başvurulabilecek bir kaynak olacağı açıktır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, kadın, sosyal olgu, sosyal yapı

Introduction

Cases of violence are experienced and observed by various individuals, groups and categories in the society with ever increasing intensity, or at least, such examples are closely followed through the media. The purpose of this article is to describe the process by which any act is identified as an act of violence. The article thus consists of evaluations on the outcomes of in-depth interviews conducted with 30 women (Turak, 1998).

The article addresses violence within the framework of its apprehension, construction and re-structuring by female subjects. The reason why the topic is examined with specific reference to the opinion of women is that they constitute a category which is more likely to experience, observe and follow what is termed as violence. Presuming that the phenomenon of violence is expanding its scope of impact, and that women come to the fore as the section most exposed to its influence in both public and private spheres, their opinion and judgement on violence apparently form a reliable source in the definition of the term.

Theoretical Framework

We define violence as any kind of discourse, attitude, threat and/or behavior which emanate from social relations, and which directly or indirectly causes or likely to cause physical or psychological damage on a person or on a group. Though we regard violence as a social fact, we think that the origin of violence is the relationship among individuals; and that this relationship acquires an existence of external individuals when it completes its process of pattern formation and structuralisation. This also means that violence transforms itself into a structure which can be elaborated by a Durkheimian approach. Durkheim maintains (1985:61) that we should examine social phenomena from without, as if they are external to and apart from conscious subjects who design them.

This approach we adopt in examining violence forms a synthesis of approaches which consider social reality either as a social fact or as a constructed phenomenon. Basing upon the methodological flexibility inherent in the approach, we were able to observe clearly how violence finds existence in social life and how it reproduces itself as a social phenomenon.

The study was also quite fruitful in the sense that it exhibited a methodological example in such a difficult topic as violence, and that it helped women re-think and identify a problem which they so much experience and also suffer.

At this point, considering that women who strive to realise themselves in a patriarchal society are the prime sufferers of violence, we think that they define it daily in their social environments, but do it under the influence of traditional social norms and rules which are shaped by the existing patriarchal structure itself. We also assume that women perceive this social fact which is reproduced daily as something external to them.

Hence, we established the following hypothesis to guide us in the course of our study: "Since the process of identifying the acts of physical violence as violence in proper is completed, women perceive such acts as external. At the same time, the perception of non-physical violence manifested in expressions and attitudes as violence is to be realised in the process of social construction."

Physical violence is a fact, and when it is faced, it covers, as stipulated in various legal definitions, all forms of behavior based on sheer force such as battery and other types of acute acts.¹ However, since some other forms of utterance and acts which may cause psychological and mental damage are not yet fully defined as violence, they are designated with terms lighter than what violence invokes. However, our opinion is that these expressions and acts should also be defined as violence as the term is defined by the United Nations.²

Methodology

The definition of violence constitutes our unit of analysis. The survey is a descriptive one designed to examine the process by which any act is defined as violence. The sample of the survey is composed of unmarried young girls presently having university education. The survey was realised by using a Likert type questionnaire and in-depth interviews whose framework is drawn by various legal definitions and action types classified as violence in the literature on this specific subject.

The survey focuses on the way women ascribe meaning to their own life experience and world construction. The researcher undertook the role of primary medium in data collection and analysis. In this field study, the researcher was in direct contact with individuals respondents. Despite the descriptive character of the survey, efforts were made to reach real

processes, meanings and perceptions by concentrating on words; and the assumptions relevant for a qualitative survey design were also introduced by moving gradually from details to higher level abstractions. Interviews with participants were conducted in line with these methods, and also, analyses were evaluated again in conformity with the same approach (Creswell, 1994: 143-177).

During in-depth interviews which covered 30 participants, women were made to re-think on the concept of violence by capitalising both on what they had been taught by their communities and families, and on their own experience. Consequently, while participants tried to establish linkages between what they, as subjects, learned on one hand and what they experienced on the other, they also revealed how they re-constructed the concept of violence.

It was found out that the preference for unmarried young girls was a quite rational one in terms of survey purposes. Previous surveys had showed that married women tended to hide what they experienced as "family secrets" and so did not to think them over. In this study, on the other hand, it was observed that participants could adopt a more critical approach to domestic relations and what they experienced outside. They could also compare what they experienced in real life to what they had in their minds as violence. Finally, inconsistencies and loopholes emerging as a result of this comparison could be expressed by participants with their redefined concept of violence, indicating that they were able to transform their ideas themselves.

Data Analysis

Before passing on to the findings of the study, some brief information on the Turkish family structure may contribute to better evaluation of the results of the survey. In Turkey, the number of nuclear families is rising especially in urban settlements. However may it appear as a nuclear family with a father, mother and unmarried children, the Turkish family has a somewhat different structure. Both woman and man in the family maintain their traditional roles. Traditional roles which bear the imprint of the traditional values of the society persist. A survey by Turan (1996: 207) on the change of nuclear family in Turkey shows that in many respects the urban Turkish family embodies modern and traditional elements together in conformity with the socio-cultural characteristics of the country. This renders a nuclear family structure specific to Turkey. This type of family structure is given such names as "transitional family", "functional complex

family", etc. This particular family structure can be taken as a synthesis of value systems which reflect historical and cultural heritage on one hand, and attitudes leading to novelties on the other. For example, while domestic chores and child care are regarded as the principal duties of a woman, man is in charge of family subsistence as the household leader. Because of higher status accorded to males in the society, parents also favor male child at the expense of female child. This discriminating attitude becomes more pronounced especially when the girl child reaches adolescence. For example, the male child is accorded tolerance in his going out, having a girl friend or coming home late at night. Despite their statements that they behave their sons and daughters on equitable terms, parents put more pressure on their daughters under the pretext of "what would others say." Moreover, as Turan says the female child is taught to be more passive and controlled in terms of her general behavior and attitudes. Yet, when it comes to access to education, parents tend to be more and more even-handed in sending their children to school. This fact is manifested by the participants of our survey who have come to the Capital city of Turkey from various parts of the country for university education.

Families of the survey sample group are mostly from the middle income group, and mostly nuclear families made up of a father, a mother, and unmarried children. In almost half of these families, family subsistence falls upon the father, or upon both. Participants have mostly two or four siblings. This number goes up to four at most. Most of the participants state that they have problems of mutual understanding with their fathers. Still, there are some who have the same problem with their mothers. What is important to note here is the existence of a balance. In other words, if a participant has problems with either one of her parents, relationship with the other becomes smoother to compensate the situation. The main reason for having problems with parents is that parents are stated to favor other siblings, particularly the male. One, however, participants suffice with saying that they love all their siblings rather than stressing this choice or preference explicitly. Nevertheless, they make their point by stating that their brothers have more freedom in going out at any time or having girl friends, and in facing lesser criticism by their parents when they do so. Particularly those participants having problems with their mothers state that their mothers cherish and tolerate their brothers much more. Participants say that they generally get along well with their siblings in spite of some occasional quarrels which must be considered quite normal in family life. Participants stating to have problems with their fathers identified these problem not in terms of their adverse attitudes to themselves but to their siblings

and particularly to their mothers. Participants having a boy friend at present state that they get along well with them. However, when it comes to explaining the break-up of their earlier experiences, they mostly state that they have observed in their relationship more or less the same type of sour relationship existing between their fathers and mothers.

When we take a look at how participants interpreted their relationship with other family members, we see that they mostly display an attitude which protect, tolerate or in some way rationalise the behavior and attitudes of other family members. In short, participants tend to overlook their adverse behavior or understand it by attributing such behavior to some external causes.

Considering both the questionnaires filled by the participants prior to the interview and the statements of personal experience made after defining violence, it can be concluded that the respondents take violence in the first place as a physical act such as "use of force", "battery", "assault", etc. During interviews, participants stated that they regarded physical acts of violence as a commonplace reality which was labelled as the same by everybody, and thus they felt no need to discuss it under the heading of violence. In conclusion, all participants resorted to similar expressions and codes while talking about "physical violence". As can be depicted from this uniformity, participants view physical violence as a reality exterior to them, or an external phenomenon as put by Durkheim. Meanwhile, despite the admission that violence could as well have some verbal and psychological dimensions, their elaboration on "non-physical violence" which assumes verbal and psychological forms are not as clear, definite and consistent as those on physical violence. Even, at a certain point of the interview, when participants related their observances and experiences within and out of their families, it became open that they mostly consider violence as something physical, thus restricting their previous broader definition which also included verbal and psychological aspects to physical violence only. Views on non-physical violence began to display variations at the point where participants started to relate their experiences with such violence within and outside their families. This deviation stems from the fact that participants try to elucidate non-physical violence so as to use it to cover what they have experienced and suffered personally within and outside the family. This in fact can be seen as an indicator that there is no definition, external to them, for such acts of non-physical violence. It is worth noting that when non-physical violence is in question, participants perceive any specific act either as violence or not especially after pondering on questions related to the actor and motives behind the act. Further, while participants perceive verbal

and psychological violence as violence if it comes from somebody familiar, they make no such differentiation for physical violence. Therefore, though participants accept in ideal terms that non-physical acts can also be considered as violence, they have difficulty in naming them as such when they look at these acts from the window of their own experience. Especially when such acts of harassment as being subject to insinuating words or manhandling by strangers are concerned, they seem to be passive, or regard such acts as routine things which may happen to anybody. However, when insulting, debasing or humiliating expressions come from other family members or friends, they are considered very irascible, even more devastating than physical violence. Another important point is that participants tend to blame themselves first for any improper behavior displayed by strangers on the street. For example, participants use expressions such as "I do not wear mini skirts or other dresses which do not cover my body well; I do not walk out alone at night, I do not go to such places as bars and cafes alone", etc. These expressions reveal the anxiety that some mishappening may occur at any time on streets. A fine example of this mood is the words of a young girl who covers herself in accordance with Islamic rules: "... Few years ago I was not covering myself according to the rules of the Islam. Not doing so, I frequently came across with acts of harassment by men, I was even bothered by other cars while I was driving. I rarely have this trouble since I started covering myself. Even if I do, I have some comfort because my covering protects me like an armor. So now I don't bother much about such things."

Other participants too who do not cover find themselves guilty in some sense in their inner world when they experience such events. Upon these explanations, participants were asked to think about and reconsider the effects of violence in general and the difference between physical and non-physical violence. Their response was that non-physical violence of verbal or psychological character was also violence in straight sense regardless of where it came from. Starting from the psychological damage first and then going on with the verbal dimension, they placed all related acts within the definition of violence. This indicates that for each individual participant, the definition of psychological and verbal violence is in a continuous process of reconstruction in their private lives. The process manifests itself in the words of participants uttered during interviews. Therefore, we may conclude that the classification "non-physical violence" of words and attitudes as sheer violence is still in the process of social construction. What is important here is that participants touched upon similar points in terms of reconstructing non-physical violence. These points are given below.

First, participants think that violence in general causes psychological damage even if it is not physical and see this psychological damage as something overlapping with psychological violence.

Secondly, participants take into account such factors as the actor, motive and timing in labelling individual acts of psychological and verbal character as violence. Acts of psychological and verbal character are mostly considered as acts of violence when they come from other family members or from close circles. Participants generally think that the psychological effects of such acts are even heavier than the acts of physical violence. However, when such acts came from strangers, they are not considered as acts of violence unless they happen in the presence of another people around and assume an extremely humiliating character. A considerable portion of participants state that such acts do not affect them too much since they do not personally know their actors.

Thirdly, the reasons stated by participants why they do not consider the psychological and verbal acts of strangers as acts of violence and why they do not react accordingly seem to be quite similar. Statements by participants clearly reveal that women trying to realise themselves in a patriarchal society are under the influence of traditional norms and rule patterns of this society. This is also a clear but dire example showing how the system reproduces itself. How participants internalise the state of being silent against such events, hold themselves responsible, and even rationalise the acts of others in some way are expressed through traditions and rules prevailing in such a society. Also, by deeming such acts as routine things which may happen any time, they avoid to question how these acts actually affect them. The main reason for such a state is that they are mostly brought up in an environment in which they are taught, directly and explicitly or implicitly, to hold themselves responsible for any mishappening taking place outside home.

Fourth, even if it is not proper for us to differentiate violence in terms of its grade, it is observed that those participants who have suffered sexual harassment and assault take violence together with its physical and non-physical dimensions. Another point to note is that when the victims of assault (4 out of 30 participants stated to have suffered sexual assault, and 3 stated to have experienced such an attempt) think about what they have actually lived and felt, they more or less draw the same picture. This commonness may give some clues on what points need to be considered in the rehabilitation of women who have suffered sexual assault. In conclusion, the way by which participants express their ideas on violence and go over their relevant experiences and feelings confirms to our earlier hypothesis

Findings and Discussion

The fact that participants identify acts which include physical violence regardless of conditions, actors and reasons as violence indicates, in Durkheimian sense, that physical violence is a reality external to us, or a social fact. Durkheim (1985:29) purports that we have our own contributions in the emergence of social facts; yet, these facts later turn to exert pressure upon us if they are external. However, since non-physical violence has yet not attained the status of a social fact, surveys may prove insufficient in the examination and interpretation of this kind of violence. The gaps existing in the consideration of non-physical violence as violence proper or in its investigation along these lines are covered by the elaboration of the representatives of actional approach. This kind of approach shows violence as a specific mode of relationship among individuals. In other words, violence is seen as a phenomenon which originates from relationships among individuals, and is constructed in the process of such relationships. This approach reveals how non-physical violence reproduces itself in the process of social construction. Husserl (Ritzer, 1988: 324-326) maintains that human beings in general saw this world as an arranged, never changeable domain which has a natural social order, thus being unaware of the fact that they themselves contribute to the formation of such an order. Consequently, the consideration non-physical violence by the participants as "something normal which can happen to all " may derive from the thinking that, as Husserl stated, something so natural can not be altered by human intervention. To grasp this situation, the influence of the present day culture and the "naturalisation" of things as Husserl stated must be taken in brackets and examined as such. Thus it was emphasised during interviews that insofar as participants take things as natural and give no reaction, they contribute to their continuance even if they are not aware of it. Accordingly, it was shown to the participants that they also had their share in shaping things as they are now in order to have them interpret such events from a different angle. But the question is whether it is easy or even possible to do it readily. Schutz (Ritzer, 1988: 327-343) tried to give some practical content to this rather philosophical approach of Husserl. In doing so he divided the life world into several interrelated levels. After this division, the question was to decide on the level we must elaborate. Since we live in a world of "meanings", Schutz draws attention to relations among individuals and maintains that we should examine the relationship established by the actor with other actors within a social reality constructed by the actor.

As a point coming up to the surface during our interviews in the context of these explanations by Schutz, the emphasis may be given to the

examination of characterisations which emerge in the light of existing stock of knowledge under the influence of the prevailing culture and within the network of relations among individuals. In reference to the cases of non-physical violence which the participants were made subject to by unfamiliar actors, they came out with a similar picture on the physical characteristics and other features of such actors. But there are still missing parts in exhibiting the impact of the structure. When we take an overall look to the actional approach, it is stressed that nothing has a meaning by itself without the attribution of some meaning by the actor, and that the impact of the structure itself is considered either as non-existent or taken in "brackets" (Wolff, 1990: 510).

At this point and when relationship among individuals are concerned, there is a loophole in the omission of the structure, and also, how its impact can be taken into brackets is still ambiguous. In spite of this, the benefit of the actional approach for our survey was its emphasis on "inquiry". At the end of the survey it became apparent that the participants saw physical violence as a social fact while they regarded non-physical violence as a phenomenon in the process of construction. It is important here to note the heavy influence of traditions, culture, environment, family education and the like on the participants in the construction of non-physical violence. Regardless of their statements that they are aware of this fact, the participants can not interpret and respond to events independent of this influence, or at least have serious difficulty in doing this. Right at this point, the views of Habermas and Giddens which both exhibit an approach which goes beyond the holistic and actional approaches have guided our survey. Psychoanalysis which Habermas (1990:177-186; Giddens 1994:60-76) cited as an example of critical theory which addresses "emancipating interest" gave us clues on how to manage our interviews with its room for self-reflection as a science and exhibition of relationship between the researcher and the participant.

In relationship between the researcher and the participant, Habermas merges causality and hermeneutics. At the first level of this relationship, the past history of the participant is reconstructed in a causal (analytical) way. At the second level, the researcher grasps, through dialogue, the obstacles of the participant in the process of reshaping himself or herself, and expose the basis of sub-conscious drives which affect behavioral orientation towards outer world. This process is secured in our survey through explanations made to the participant under "focusing" and "re-focusing" at specific points while the participants re-construct violence in their consciousness during interviews. As stated by Habermas, the process of interview was formed by

starting from a theoretical level. The process was then enriched by empirical data coming from the personal life experience of the participant, and finally the whole process is verified with reference to practice. The study also investigated the meanings attributed to events by participants as Giddens laid down (Giddens, 1994:125-132; Waters, 1994:46-47). The missing parts of our survey in relation to holistic and actional approaches are compensated by the explanations of Giddens on the duality of structure. In other words, while structures make social action possible, social action in turn creates many structures. Giddens' identification of structures as rules and resources embodied in social interaction; and stress on the objectivity of structures even if they are internal to actors; or shortly, his focus on structures as formations independent of actors (agents) but manifesting themselves as a result of their actions after exerting pressure over such actors helped us combine the benefits of actional and holistic approaches to fill in existing gaps. The following words by Giddens describe well the mode of explanation displayed by participants during interviews: "Numerous actors produce structures in the course of time with their covert ideas existing their practical consciousness, and social systems are formed as a result of this process." These social systems later start to exert external pressures on actors. This approach of Giddens therefore gives us clues on how "non-physical violence" which is seen as a phenomenon by the participants evolves to the point where it will be seen as a social fact just like the case with "physical violence".

Violence is expanding its domain in our daily lives by assuming many forms. We can observe this process daily by looking at the media. No matter how we resist to violence which is introduced as an integral part of our lives, we are contributing to its sustenance and even to its further growth consciously or unconsciously. Unconsciousness may be explained by the extremely wide scope of the concept of violence and its appearance in many different forms, or by the fact that it is still in the process of social construction by us, as actors. Regardless of its forms and manifestations, the devastating dimension of violence is indisputable. At present, thanks to the influence of feminist movements, women have become more sensitive, via printed and visual media, to physical violence which they may suffer time to time. As İçli says in 1993, the Turkish women used to regard violence which came from the husband and could take the form of battery as something normal. But recently, they raise their voices against such practices or at least think that they do not deserve such treatment at all. The reason behind this awakening is that the process of identifying such effective actions of physical violence as beating as a social fact out of the existence of female

subjects has been completed. In earlier studies on family violence and violence towards women, battery which is in the scope of physical violence was cited as the form of violence towards women. In the book of İçli (1995: 89-98) it is stated that the majority of women have suffered physical violence performed by their husbands; that they accept male's power and authority to a certain extent; and that women try to absolve their husbands in the eyes of their children to maintain family unity. In our study too, the participants stated that their mothers suffered physical violence but could not seek divorce since they were far from any status of economic independence. Thus, the mothers of participants had no alternative but declining to live with such occasions of violence to maintain family unity and caring for children while trying to absolve their husbands in the eyes of their children. Another study on violence is "Some Dimensions of Domestic Violence Among Family Members in Ankara" conducted by Kalaycıoğlu, Mutlu and Rittersberger-Tılıç in 1995. In the categorisation of definitions of violence made by the participants of the study, the ratio of actions of physical violence turned out to be high. Still, it is important to note here that there were definitions of violence, though in lower rate, which also included verbal dimensions and attitudes.

Conclusion

What makes importance in the final analysis is women's ability to view violence of all types as a problem which they can overcome. This can be realised by having violence constructed as a social fact, with a definition which covers all possible dimensions. In such a case women will raise themselves to a status where they no more hold themselves responsible for and thus properly react to any kind of physical, verbal, psychological, mental behavior and attitude which may harm them. This change may start with the transformation of the existing state of consciousness in individuals. Once this change forms itself into patterns of relationship among individuals and gain existence in terms of a legal definition, the views of female and male actors on the concept of violence will be socialised. Hence, as put forward by Giddens, the social structure will be formed as a result of an unintended consequence of individual actions.

Notes

1. In his "Dictionary of Law" Yılmaz (1985:672) defines violence as "acts of sheer force which upset peace in society". In spite of the fact that the Turkish Penal Code (Erem and Toroslu, 1983: 87) includes no general and single definition of violence, there are sanctions of various orders

corresponding to specific forms of violence. Article 174 has the concept "violence" referring to "physical force". Others which can be considered as "non-physical force" are gathered under the heading "threat". Maynard (1993: 101-106) states that legal definitions are generally too narrow and they mostly express authority, while Sylvia Walby maintains that such definitions omit actions which are considered as violence by many women.

2. The UN Draft dated 1991 on "Violence Towards Women" defines violence as " any behavior or threat in any area which may cause physical, sexual or psychological damage or have the likelihood of causing such outcomes."

ÖZET

Katılımcıların gerek görüşmeye başlamadan önce doldurdıkları anket sonuçlarına, gerekse yaptıkları şiddet tanımından sonra yaşadıkları deneyimleri anlatmalarına bakıldığında, her seferinde şiddeti ilk planda fiziksel şiddet, yani "zor kullanma, dayak, saldırı vb." olarak ele aldıkları görülmüştür. Hatta katılımcılar görüşmeler sırasında fiziki güçle ilişkili şiddet eylemlerini, herkesce aynı şekilde kabul edilen, genel geçer bir gerçeklik olarak gördüklerini ifade edip, bunun şiddet olup olmadığını tartışmaya gerek duymamışlardır ve bu aşamada, benzer noktalara işaret ederek düşüncelerini sergilemişlerdir. Sonuç olarak katılımcıların tamamının, "fiziksel şiddet" olarak adlandırdığımız, fiziki güçle ilişkili şiddet eylemlerini ifade ederken ve yorumlarken benzer ifade ve kodlar kullanmalarından da anlaşıldığı üzere, "fiziksel şiddeti" Durkheim'in ifadesiyle bizim dışımızda bir gerçeklik olarak, yani dışsal bir olgu olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Diğer taraftan her ne kadar katılımcılar şiddetin sözel ve psikolojik yönünün de olduğunu belirtirler de, ideal açıdan "şiddet olarak görülmesi gerekir" şeklinde ifade edilen psikolojik ve sözel boyuttaki "fiziksel olmayan şiddet" konusunda yaptıkları açıklamalar, fiziksel şiddet konusunda yaptıkları açıklamalar kadar net, kesin ve istikrarlı olmamıştır. Fiziksel olmayan şiddet, katılımcıların aile içi ilişkilerde ve aile dışındaki şiddet deneyimlerini anlatmaya başladıkları andan itibaren farklılıklar sergilemeye de başlamıştır. Bu farklılık, katılımcıların fiziksel olmayan şiddeti, aile içinde ve dışında deneyimledikleri ve mağduru oldukları, yani somut olarak yaşadıkları şiddet doğrultusunda yorumlamaya çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Katılımcılar ilk önce psikolojik zarar açısından psikolojik boyutu, daha sonra da sözel boyutu somut olarak da, şiddet tanımı içerisine yerleştirmişlerdir. Bu da her katılımcı için psikolojik ve sözel şiddetin tanımlanma sürecinin kendi öznel yaşamlarıyla her an yeniden inşa süreci içinde olduğunu göstermektedir. Böylece söz ve tavırlarla ifade edilen "fiziksel olmayan şiddet" olarak adlandırdığımız şidde-

tin şiddet olarak tanımlanmasının henüz sosyal inşa süreci içinde olduğu görülmektedir. Fakat önemli olan bir nokta da, görüşme sırasında katılımcıların fiziksel olmayan şiddeti yeniden inşa etme süreci içerisinde benzer noktalara değinmiş olmalarıdır.

Araştırmanın sonucunda katılımcıların fiziksel şiddeti bir olgu olarak, fiziksel olmayan şiddeti ise henüz inşa halinde olan bir fenomen olarak gördükleri ortadadır. Ancak fiziksel olmayan şiddetin inşası sırasında katılımcıların gelenek, kültür, çevre, aile eğitimi ve benzerinin ne kadar çok etkisinde kaldıkları ihmal edilemeyecek bir gerçekliktir.

Sonuçta önemli olan, kadınların her boyuttaki şiddeti, kendi kendilerine üstesinden gelebilecekleri bir problem olarak görebilmeleridir. Bu da ancak, şiddetin sosyal bir gerçeklik olarak dışsal varoluşunu, her boyutu içine alacak bir tanımının yapılması ve böylece bir olgu olarak kendini sunması ile kazanmasından geçmektedir. Böylece kadınlar, kendilerini inciltecek her boyuttaki, fiziksel, sözel, psikolojik, zihinsel her türlü söz tavır ve davranışlarla karşılaştıklarında, bunlar yüzünden kendilerini sorumlu tutmayıp, tepkilerinin de ne olması gerektiğini bilen duruma geleceklerdir. Bu değişim tek tek bireylerin bilinçlerindeki dönüşümle başlayabilir. Bu durum, bireyler arası ilişkiler sırasında kendisini oluşturarak örüntüleşip, hukuksal tanım içinde de bir varoluş kazandığı anda, sosyalizasyon süreci içerisinde kadın ve erkek öznelerin bu kavrama bakışları da aynı şekilde sosyalize edilmiş olacaktır. Böylece Giddens'ın dile getirdiği gibi, aksiyonun yönelinmeyen sonucu olarak sosyal yapı oluşmuş olacaktır.

BIBLIOGRAPHY

- CRESWELL, J. W. (1994) **Research Design Qualitative & Quantitative Approaches**. London:Sage Publications.
- DURKHEIM, E. (1985) **Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları** (translated by Cemal Bali Akal). İstanbul: Kent Basımevi.
- EREM, F. ve N. TOROSLU (1983) **Türk Ceza Hukuku: Özel Hükümler**. Ankara: Savaş Yayınları.
- GIDDENS, A. (1994) **New Rules of Sociological Method**. Cambridge, Second edition with a new introduction: Polity Press.
- HABERMAS,J. (1990) **On the Logic of Social Sciences** (translated by S.W. Nicholson and J.A. Stark). Cambridge: Polity Press.
- İÇLİ, T.G. (1995) **Ailede Kadına Karşı Şiddet ve Kadın Suçluluğu**. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- KALAYCIOĞLU, S ve diğerleri (1995), "Some Dimensions of Domestic Violence Among Family Members in Ankara", Budapest II. European Conference for Sociology.
- MAYNARD, M. (1993) "Violence Towards Women", in **Women's Studies** (eds. D. Richardson ve V. Robinson). London: The Macmillan Press: 99-123.
- RITZER,G. (1988) **Sociological Theory**. USA: Alfred A. Knopf.
- TURAN, S. (1996) "Türkiye'de Çekirdek Ailenin Değişimi ile İlgili bir Çalışma", **Sosyoloji Dergisi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi:1: 189-210.
- TURAK, P. (1998) **Kadın Bakış Açısından Şiddet**. Ankara: A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- WATERS, M. (1994) **Modern Sociological Theory**. London: Sage Publications.
- WOLFF, K.H. (1990) "Fenomenoloji ve Sosyoloji", in **Sosyolojik Çözümlenin Tarihi** (translated by H. Rızatepe), (eds.. T.Bottomore ve R.Nisbet). Ankara: Verso Yayıncılık: 509-572.

İSİMLER VE SIFATLAR*

Nilgün Çelebi**

ÖZ

Bu makalenin konusunu kelimeler ve kavramlar arası ilişki teşkil etmektedir. Makalenin amacı kavramlarımızın oluşumunda isim ve sıfatların etkisini ortaya çıkarmaktır. Araştırma sonucunda sıfat cins kelimeler, isim cinsi kelimelere kıyasla, daha çok sıfat ve sıfat-fiil yüklendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kavram, manâ, isim, sıfat, kültürlerarası araştırma.

NOUNS AND ADJECTIVES

ABSTRACT

The subject matter of this paper is the relationship between words and concepts. The aim of the paper is to question the effect of nouns and adjectives on our concept formation. Research results imply that people attribute more adjectives and adjective-verbs to adjectives than to nouns.

Key Words: Concepts, meaning, noun, adjective, cross-cultural studies.

GİRİŞ

Bundan yaklaşık çeyrek yüzyıl önce sanayileşmenin küçük sanayi işyerleri ile işyeri sahipleri üzerindeki etkilerini konu edinen bir araştırmada (Çelebi, 1983) sanayileşmenin işyerlerinin yapı ve işlevleri ile işyeri sahiplerinin tutumları üzerindeki etkisinin, işyerinin geleneksel veya modern oluşuna göre değişeceği beklentisi hipotez olarak ileri sürülmüş; bu çerçevede büyük sanayi tarafından üretilmiş bir ürünün tamiri ile herhangi bir parçasının üretimine yönelik yönelmeme ölçütü temelinde işyerleri geleneksel ve modern olarak iki gruba ayrılmıştı. Araştırmanın alt hipotezlerinde geleneksel işyeri sahipleriyle modern işyeri sahiplerinin anomik tutuma sahip olma açısından farklılaşacakları ifade edilmişti. Araştırmadaki cevaplayıcıların tutumlarının anomi –eunomi ekseninde dağılım göstereceği beklentisinin

* Bu makale 5. Uluslararası Mantık ve Metodoloji Konferansı'nda sunulan tebliğin genişletilmiş halidir. (Çelebi, 2000). Yazar makaleye konu olan araştırmanın veri girişi ve istatistik işlemleri için Prof. Dr. Selim Hovardoğlu'na, Yrd. Doç. Dr. Nilay Çabuk'a, Araş. Gör. Elif Kuş ve Araş. Gör. Ayça Demir'e teşekkürlerini sunar.

** Prof. Dr. Nilgün Çelebi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sosyoloji Bölümü

kaynağını, R. Merton'ın "ulaşılmak istenilen hedefler ile bunlara ulaşmanın olanaksızlığı arasındaki farklılığın sonucu", J. March ve H. Simon'ın "başarı düzeyinin özlem düzeyinin altında olması" tarzındaki anomi tanımları ile N. Smelser, R. Maclver gibi yazarların "toplumların farklılaşma ve bütünleşme süreçleri arasındaki kesikliklerin bireysel planda anomiyeye ve kaygıya yol açacağı" yolundaki iddiaları teşkil etmekteydi. Söz konusu araştırma işyeri sahiplerinin tutumları L. Srole'un anomi ölçeği kullanılarak ölçülmüştü. Ölçüm sonunda elde edilen dağılım beklentileri gerçekleşmiş; işyerlerinin geleceğini aydınlık görenlerde eunomik, karanlık görenlerde ise anomik tutum geliştirme eğiliminin daha çok olduğu tespit edilmişti. Bu araştırma her ne kadar ana ve alt hipotezler gerçekleşmiş idi ise de araştırmacının zihninin bir yerinde bir kuşku da hep varolagelmişti. Cevabı istatistiklerde verilemeyen bu kuşkunun arkasındaki soru şuydu: Nesnel koşullardaki tüm olumsuzluklara rağmen nasıl olmuş da az da olsa geleneksel işyeri sahipleri arasında eunomik, modern işyeri sahipleri arasında ise anomik tutum geliştirilenler bulunabilmişti. Bu soruya verilebilecek olası cevaplardan birisi Srole'un anomi ölçeğinin Amerikalıların anomi deneyimleri bağlamında hazırlanmış olduğuydu. Örneğin Srole'in ölçeğindeki "İstikbal böyle karanlıkken, dünyaya çocuk getirmek, o çocuğa haksızlık etmek demektir" maddesi anomik Amerikalılar için ayırt edici bir madde iken Türkler için belki de tam tersi bir manâyı çağrıştırmaktaydı: İnsanlar gelecek umutlarının karmasını çocuk cıvıltılarıyla aydınlayabileceklerini umut etmekteydiler. Nitekim daha sonra gerçekleştirilen bir araştırmada Ç. Kağıtçıbaşı Türkler'in çocuklarının gelecekte kendilerini yalnız bırakmayacaklarına yüksek düzeyde güven duyduklarını tespit etmiştir (1990: 96-97). Srole'un ölçeğindeki diğer maddeler hakkında da bazı çekinceler ileri sürülebilirdi. Bu tespit; araştırmacıyı Srole'un ölçeğinin maddeli, en çok da anomi ve anomik olma kavramları, üzerinde düşünmeye yöneltti (Çelebi, 1996). Bu sürecin en önemli bir dönemeci Türklerin ve Amerikalıların anominin ne olduğu üzerinde aynı kolaylıkla anlaşamayabileceklerinin kavranmasıydı. Buradan, Türklerin ve Amerikalıların anominin değil ama anomik olmanın içeriği hakkında yarı beklentilere sahip oldukları sonucuna ulaşmak kolaylaştı. Ne var ki bu, özellikle kültürlerarası karşılaştırmalı sosyal psikolojik, psikolojik ve sosyal antropolojik araştırmalarda dile getirilen, daha genel bir sorun alanıyla bağlantılı bir tespitti. Öyleki bu tür sorunların çözümü hakkında oldukça geniş bir enformasyon dağarcığı bile oluşmuştu. Ancak, sözü edilen düşünme süreci tek dönemeçten ibaret değildi; bir ikincisi daha vardı: O da dilbilgisi kurallarına göre anominin isim, anomik'in sıfat cinsi kelimeler olduklarının fark edilmesiydi. Buradan hareketle ulaşılan sonuç ise, isim türü kelimelere göre sıfat türü kelimelerin daha çok kültürel değer taşımakta olduklarının bir olasılık olarak düşünölmeye değer olduğuydu. Bu dönemeçte gelinen nokta araştır-

macı açısından heyecan vericiydi; Zira eğer sıfat cinsi kelimeler kültürlerarası farkların kendilerini en çok yansıtmaya olanağı bulunduğu yerler ise o zaman bu farklardan ileri gelen sorunların aşılması da çok kolaylaşacaktı.

Gelin bu noktanın bize sunduğu, birkaç açılım bulunmaktaydı. Bunlardan biri, bir kültürde geliştirilen ölçeklerin başka bir kültüre tercüme edilmesinde kültürel farkların dikkate alınması gereği, öteden beri bilinen bir husus olmasına rağmen, sözkonusu kültürel farkların yansıma yerlerinden irinin kelimelerin dilbilgisel türü olduğu üzerinde durulmamış olmasıydı. Diğer bir açılım ise, kelimelerin dilbilgisel türünün bize sunduğu bu ipucundan sadece bir kültür dilinden diğerine yapılan tutum maddelerinin tercümesinde değil, fakat kültürlerarası karşılaştırmalı araştırmalarda kullanılan görüşme ve anket formlarının tercümesinde, giderek, kültürler ve alt kültürler arası tüm karşılaşma süreçlerinde yararlanılabileceğiydi. Kelimelerin dilbilgisel türlerinin bu açılımları sağlayabileceğinin görülmesi üzerine, bu ihtimalin nedenli kuvvetlice savunulabileceğinin tespiti için doğrudan bu olasılığı sınamaya yönelik özel bir araştırma yapılması planlandı.

Bu makalede verileri sunulan araştırma ne kültürlerarası ne de karşılaştırma amaçlıdır. Bu araştırmanın amacı özel olarak insanların sıfat ve kelimelere mi yoksa isim olan kelimelere mi daha çok nitelemede bulduklarının tespit etmektir. Araştırma sonunda sıfat türü kelimelere, isimlere kıyasla, daha çok sıfat yüklendiği tespit edilebilirse, bu tespit bir yandan önceki araştırmalarda yan ürün olarak ortaya çıkan sıfatların isimlere göre daha çok değer çekmesi durumunun özel bir araştırmayla desteklenmiş olmasına katkıda bulunacaktır. Bir yandan da bu tespit ileride yürütülmesi planlanan kültürlerarası karşılaştırmalı bir araştırmada elde edilecek verilerin dağılımlarının yorumlanmasının daha güvenle gerçekleştirilmesine katkıda bulunabilecektir. Zira, aynı bir kültür içinde sıfatlara isimlere göre daha çok sıfat yüklenip yüklenmediğinin, başka bir ifadeyle, nitelemede bulunulup bulunulmadığının tespiti, ileride farklı kültürler arasında yapılacak benzer bir araştırmanın verilerinin yorumlanmasına geniş bir açılım getirebilecektir.

Makalede verileri sunulan araştırmanın temel sorunsalının metodolojik oluşu araştırmanın kavramsal çerçevesinin de öncelikle metodolojik kaygılarla geliştirilmesini gerçekleştirmiştir. Bu sebeptendir ki, araştırmanın kavramsal çerçevesi ne belirli bir sosyal teori ne belirli bir dilbilimsel teori ışığında çizilmiş, fakat onların yerine sosyolojinin kendi içindeki ilgili alt alanlarından “mantık ve metodoloji” ile “kavramsal ve terminolojik analiz” incelemelerinde izlenen yol göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Bu ise,

araştırmanın kavramsal çerçevesinin kelimeler ile kelimelerin manâları arası ilişkiden hareketle geliştirilmesini gerektirmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Konuşurken kullandığımız kelimeler ile bizi dinleyenlerin zihinlerinde uyanan manâlar her zaman birbirleriyle çakışmamakta, kelimeler ile uyardıkları manâlar arasında bir açıklık varolagelmektedir. Gündelik hayatımızda deneyimlediğimiz bu durum karşısında ya şu iki uç konumdan birinde ya da bu uçlar arasındaki bir yerlerde durmayı seçebiliriz. Uç konumlardan birindi, karşınızdakilerle anlaşmanın mümkün olmadığı düşünerek susmak; diğeri, karşınızdakini dinlemeden aklımızdan geçenleri dilimizle ifade etmeyi sürdürmektir. Dıştan bakan gözlemciyi ilk uçta bekleyen, derin bir sessizlik, diğ er uçta bekleyen, sürekli bir gürültüdür. Bu iki uçta değil ama onların arasındaki bir yerlerde durmayı seçeni bekleyen ise sözlerini karşınızdakilere daha anlaşılır kılmanın yollarını arayan biri olarak sürekli çabalamaktır.

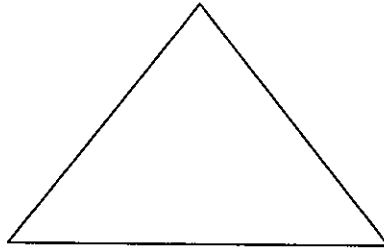
Karşınızdakilerle sessizliği ya da gürültüyü değil ama konuşmayı paylaşmaya koyduğumuz anda, kendimizi, somut bir hayat dünyasını deneyimleyen sosyal varlıklar olarak buluruz. ;Çünkü belirli zaman mekân koordinatları içindeki belirli bir sosyal bütünün parçası olan; belirli bir kültür ve alt kültürde belirli rolleri oynayan, özel ve kamusal hayata hem yapan (aktör) hem eyleyen (agent) olarak katılan kişilerizdir. İnsanın, paranın ve informasyonun küresel çapta hızlı bir dolaşım sergilediği günümüz dünyasının koşulları da bizleri öteki ile ilişkimizde giderek daha çok uçlara değil fakat uçlar arasındaki süreklilik çizgisinin üzerinde durmaya ve ötekini, öteki olanla konuşmak için özel bir alana kelimeler, manâlar ve gösterilenler alanına adım atmamız gerekir. Kelime, manâ ve şey arası bağlantı üzerinde Lyons "semiotik üçgen" olarak da adlandırılan şöyle bir üçgen geliştirilmiştir (Lyons, 1968, 404)

Sosyolojide yürütülen kavramsal ve terminolojik analizlerde yaygın olarak kullanılan bu üçgenin (Petöfi, 1982, 100-118) aşağıda ayrıntılıca belirtilecek çekincemize rağmen, bu yazının amacı doğrultusunda kelimeler ve manâlar arası çakışmanın ya da çakışamamanın analizinde bir hareket noktası olarak kullanılabileceğini düşünmekteyiz.

Semiotik üçgene ilişkin çekincemiz üçgenin iki boyutlu olarak çizilmesinin yol açtığı izlenimle bağlantılıdır. Şöyle ki: Dikkatlice incelendiğinde bu üçgenin iki boyutlu çizilmesine rağmen üç köşesinin de üç ayrı varlık alanını gösterdiği; sözkonusu üçgenin kenarlarının aslında uzamdaki üç ayrı varlık formu arasındaki bağlantıları işaret ettiği görülebilir. Uzamdaki bu üç ayrı formun da kendilerine özgü boyutları, zamanları vardır. İştittiğimiz ya da

okuduğuz her kelime, kelimelerin zihnimizde uyandırdığı her manâ ve manâ çerçeveleri ile, kelimelerin manâları yoluyla işaret ettikleri şeyler, ister fiziksel ister sosyal karakterde olsun, sadece üç ayrı varlık alanının özgün öğeleri olmakla kalmaz, aynı zamanda ait oldukları doğal evleri içinde, o varlık alanının/doğal evin kendine özgü ölçülerine göre bir “çok boyutluluk” da sergiler. Semiotik üçgenin üç köşesinin de üç ayrı varlık alanına dayandığının ileri sürülmesi şu iki sonuca yol açar. İlki, bu üçgenin en ve boydan oluşan iki boyutlu bir düzlem olarak görülmesini, dolayısıyla bu konulardaki incelemelerin yapay bir zeminde yürütülmesini önler. İkincisi ise, ki ilkiyle bağlantılıdır, bu konulardaki incelemelerin farklı varlık alanlarının bir değerini anlaması, anlamlandırması ve yorumlanması olarak görülmesi ve bu temelde yürütülmesi gereğine yol açar. Şimdi semiotik üçgenin her bir köşesine biraz daha yakından bakalım.

Manâ (Kavram)

Kelime
(Ses/yazı)

Gösterilen
(şey, nesne)

Yukarıda kelimeler, manâlar ve şeylerin ne oldukları ve aralarında ne gibi bağlantıların olduğu konularının çok eski yıllardan beri tartışılacağı belirtilmişti. Kelimeler sözlüklere hapsedilebilirse de onların asıl evleri öncelikle seslerdir. (Yazıyı, Gadamerci geleneği izleyerek konuşmanın bir alt tipi olarak alıyoruz: 191). Kelimeler çok boyutludur; ait oldukları uzamda her kelime öncesindeki ve sonrasındaki sesle ya da kelimeyle bağlantılıdır. Dahası, her kelimenin hem bir tarihi hem de içinde yayıldığı bir coğrafyası, giderek bir sosyal mekanı vardır. Her kelime bir kültür ögesidir. Kelimelerin bu özellikleri doğrudan ait oldukları, bir parçası oldukları varlık alanı olan dille, bağlantılıdır. Verili bir düzende kelimeler; mana ve şey alanları olmak-

sızın, bu alanların varlığına gerek duymaksızın bu özelliklere sahiptir. Kelimeler tüm bunların yanı sıra bir de dilbilgisel birer ögedir. Kelimeler isim, sıfat, zarf, fiil, edat, ünlem vb. cinslerde karşımıza çıkar. İsim cinsi kelimeler, hep bir şeylere, bir şeyler arası bağlantılara işaret eder. İsimler, varlıkları tanıtmak için verilmiş kelimelerdir (Gencan, 1971, 126. isim cinsi kelimeler gösterenlerdir. İsimlerin gösterdikleri, gösterilenler, dışımızda ya da zihnimizde yer alabilir. Sıfatlar varlıkları niteleyen ya da belirten kelimelerdir (Gencan, 1971, 147). Sıfatlar isimlerin nasıl olduklarını gösterir. Sıfatlar yardımıyla isimlere manâ yükler, isimleri değerlendiririz. Sıfatlar daima zihnimizdeki bir değerlendirmeyle bağlantılıdır. Sıfatların dış dünyaya karşılığı yoktur. Güzel, çirkin vb. hep bizim bir süreklilik çizgisi üzerindeki yüklemelerimizdir. Oysa, isimlerin bazılarının dış dünyaya bazılarının ise zihnimizde az çok tekabül ettirilebilecekleri bir karşılıkları vardır. İsimler süreksiz olanlara işaret eder.

Semiotik üçgenin ikinci köşesi manâyı gösterir. Manânın doğal evi zihnimizdir. Zihnimizin kendine özgü bir varlık alanıdır ve o da çok boyutludur. Bu varlık kendine özgü bir varlık alanıdır ve o da çok boyutludur. Bu varlık alanının öğeleri arasında başta kavramlar, manâlar, manâ çerçeveleri olmak üzere mantık dediğimiz akıl yürütme kuralları, anılar, düşünme faaliyeti, bu faaliyetin ürünü olan düşünceler, yerleşik kazanmış düşünceler olan fikirler, izlenimler, algılar, bilgiler, hayaller, imgeler değerlendirme, yargılama, akıl yürütme vb. gibi öge ve mekanizmalar yer alır. Bunların hepsi zihinsel mekân içredir; zihinsel zamansallıklara sahiptir. Kavramlar çoğunlukla zihnin manâ yüklü öğeleridir; bu manâ yükleri bizi biz kılan yaşantılarımızdan, deneyimlerimizden kaynaklanır. Kavramlar çoğunlukla kelimelerle ifade edilir. Kelimeler sadece kavramları değil ama manâları da uyarır. Kelimeleri genelde manâ yüklemelerimizle kavramlaştırırız. W. James'in örneğinden gidersek, "aslan" kelimesini duyduğumuzda sadece zihnimizde "aslan" kavramı uyarılmış olmaz ama hemen onunla birlikte bir alarm durumuna da geçeriz. İşte bu alarm durumuna geçişimiz bizim "aslan"a ilişkin manâlandırılmamızdan dolayıdır (James, 1890, 270). Kuşkusuz, kavramların notalarla, renklerle, danslarla, çamurlarla ifade edilmeleri de mümkündür. Ama burada üzerinde durulacak olan kelimelerle ifade edilen kavramlar ve o kavramların bizim her birimizin özel oluşumuzla bağıntılı olarak içeriklendirilmiş, sarıp sarmalanmış olan manalardır. Öte yandan, bazı kavramlar bize kelimelerce iletilir, belletilir ve bu kavramlar bizde bize öğretilmiş olan belirli manaları uyarır. İşte işite, okuya okuya, belletile belletile manâlarımızı da öğrendiğimiz kavramlarımız da vardır.

Düşünme faaliyeti kavramlar arası bağ kurmakla gerçekleştirilir. Bu zihinsel faaliyet kimi zaman bizi yeni kavramlar üretmeye de götürebilir. Biz

kelimelerle değil, kavramlarla düşündürür. Kelimeleri ise yazarken ya da konuşurken kullanırız. Zihnimizdeki tüm kavramlar birer soyutlamadır. Ancak, bu kavramların kimilerinin soyutlama ve genelleme düzeyi düşük, kimilerinin soyutlama ve genelleme düzeyi yüksektir. Kimi kavramların somut hayattaki şeylerle izdüşümünü çizmek nispeten kolayken, örneğin “kalem” kavramı ile elimdeki sarı renkli ucu silgili kurşun kalemin izdüşümü gibi, kimi durumlarda bu çizginin çizilmesi zorlaşır. Örneğin demokrasi kavramı ile demokratik olduğu söylenen ülkelerin rejimlerinin veya bir insan birlikteliği formunun mensuplarının üzerinde fikir birliğine vardıkları demokrasi inşasının birbirine doğrudan tekabül ettirebilmesindeki güçlük gibi. Kavramların soyutlanması, ki I. Savaşı soyutlamaları birer inkâr işlemi olarak görür (2000, 31), arttıkça manâları da bulanıklaşır. Manâları bulanıklaştıran bir diğer etken de ilgili yaşantı ve deneyimlerin zayıflığıdır. Bu güçlükler, bizi tanım konusuna taşır.

Tanımlar bazen kavramları bazen şeyleri işaret eder. Aslında tüm tanımlar zihinsel düzlemde gerçekleştirildikleri için sanki biz sadece kavramları tanımlıyormuşuz gibi görünürse de, biraz daha dikkatli bir bakış bizi, kavramlarımızın hepsi aynı özelliklere sahip olmadıkları için, tanımlarımızın muhataplarının da kavramlarımızın özelliklerine göre değişti noktasına getirir. Bu konuyla ilgili olarak getireceğimiz kısa açıklama şöyledir: Tüm analitik kavramlarımız için getireceğimiz tanımlar kavram tanımlarıdır. Tüm sentetik kavramlarımız için getireceğimiz tanımlar şey tanımlarıdır. Ancak, ister analitik ister semantik kavramlara işaret etsin, tüm kelimelerimiz için getireceğimiz tanımlar bireysel ve/veya sosyo-linguistik tanımlardır. “Şey”ler bizi semiotik üçgenin üçüncü köşesine, gösterilenlere getirir.

Gösterilenler, şeyler ve nesnelere oluşan bir varlık alanıdır. Bu varlık alanı ister doğal, ister sosyal formlar olsun, kelimelerin ve zihnin dünyalarının dışında kalan ama sosyal formda olsun, kelimelerin ve zihnin dünyalarının dışında kalan ama sonların yöneldiği tüm bir dünyadır. Bilimin gereksindiği tek sayıtlı olan “dünya vardır”ın işaret ettiği dünyadır. Bu dünya da çok boyutludur, mekânsallık ve zamansallık içindedir. Kelimeler, manâlar yoluyla, işte bu gösterilenler dünyasına işaret eder. Gösterilenler dünyası dağlar taşlar gibi eni boyu derinliği olan ve boşlukta yer kaplayan cisimleri olduğu kadar boyutları standart aletlerle ölçülemeyen, nicelleştirilemeyen ama böyle olmadığı için de kendisine sanki boyutsuzmuş gibi muamele edemeyeceğimiz sonsuz çeşitlilikteki var oluş katlarını, süreçleri, öznelarasılıkları, bağlantıları, ağları, süreklilikleri, zamansallıkları ve sınır çizgileri çeşitli düzlemlerde çizilebilecek çoğul mekânsallıkları içerir. Şeyler dünyası, üzerine konuştuğumuz her şeyin dünyasıdır. Somutlukların yanı sıra, ben’den çıkarıp kamulaştırdığımız her şeyin de dünyasıdır.

Günümüze kadar sosyolojide gerçekleştirilen kavramsal ve terminolojik analiz çalışmaları, köşeleri hakkında bu kısa açıklamalar verilen semiotik üçgen temelinde yürütülmüştür. Bu çalışmaların hemen hepsinde dikkati çeken bir diğer nokta bu çalışmaların kavram/manâ ve gösterilenler arası ilişki üzerinde yoğunlaşması, kelime ve manâ/kavram arası ilişkiyi ihmal etmeleridir. Bu makaleye konu olan araştırmada kelimeler ve kavramlar arası çakışmama durumu gösterilenlere başvurulmaksızın, doğudan kavram/manâ ve kelime arası ilişkiden hareketle analiz edilmektedir.

Yukarıda kelimelerin isim, sıfat, fiil vb. olarak sınıflandırıldıkları belirtilmişti. Yukarıdaki örneği hatırlarsak, “aslan” isim cinsi bir kelimedir. “Aslan” kelimesini okuyan ya da işiten kişi bu kelimeyi zihnindeki “aslan” kavramına tercüme eder. Böylelikle “aslan” kelimesine bir sınır aşmıştır, ona bir köprüyü geçirmiştir, “aslan” kelimesini kelimeler dünyasından kavramlar/manâlar dünyasına, zihnimize taşımış olur. Kelimeler dünyasından kavramlar/manâlar dünyasına olan bu yolculuk ses ya da yazı formu dolayısıyla gerçekleştirilir. “Aslan” kelimesi öte yaka olan kavramlar/manâlar yakasına geçtiğinde artık var oluşunu bizatihi kelime olmaklığıyla, yazılmış ya da söylenmiş olmaklığıyla değil (isim, sıfat vb oluşuyla değil) fakat onun yanı sıra uyardığı kavramla/manâyla da devam ettirir. Bu sürecin adımlarını şöyle sıralayabiliriz: a- Kelimeler dünyasında isim cinsi bir kelime olan “aslan” biri tarafından yazılıyor ya da söyleniyor. b- “Aslan” kelimesi yazıldığı ya da söylendiği anda karşı yaka olan kavramlar/manâlar dünyasına doğru yola çıkıyor. c- “Aslan” kelimesi kendini dinleyen ya da okuyanın zihinsel dünyasına, kavramlar/manâlar dünyasının eşliğine duyu verisi olarak adım atıyor. d- “Aslan” kelimesi bu yeni evinin eşliğinden geçip evin içine, karşı yakadakinin zihnine algı olarak dahil oluyor. e- “Aslan” kelimesi algılayanın zihninde “aslan” kavramı olarak tercüme ediliyor.

Bu süreçteki değişim ve dönüşümle biz iki ayrı “aslan”ı tanımış oluyoruz. Kelime olan “aslan” ve kavram olan “aslan”. Kavram olan, tercüme edilmiş “aslan” köprü geçmiştir. Bunlara birbirleriyle kuşkusuz özdeş olmaz. Ama, eğer yaptığımıza, tüm eleştirilere rağmen halâ bilim demekte ısrar ediyorsak, bunların birbirine az çok tekabül edebilmelerinin olası olduğunu kabul etmemiz gerekir. Zira aslan soyutlama düzeyi düşük olan kelimelerdendir. Şimdi akıl yürütmemizi bir adım daha ilerletelim ve şu iki soruyu soralım: İlki; aslan kelimesini zihnimizde aslan kavramı olarak algılamak aslan algısına biz aslana ilişkin önceki deneyimlerimizin izlerini taşıyan kendi özgün manâmızı da yükler miyiz? Bu soruya cevabımız evet olacaktır. Evet, biz aslan kelimesini duyduğumuzda az çok irkiliriz (adı Aslan olan birinden söz edilmiyor veya aslan burcu üzerinde konuşulmuyorsa). Aslan kelimesini aslan kavramına tercüme ederken aslana karşı olan değerlendirmelerdir.

melerimizi, nitelendirmelerimizi o duyu verisine yükler ve aslan kelimesini kendimizce manâlandırarak algılar/kavrarız. İkinci sorumuz, ki ilkiyle bağlantılıdır ve bizi bu incelemenin hipotezine götürecektir, şöyledir: “Aslan” kelimesi zihnimize “aslan” kavramına dönüşürken tamamen bizim aslanımız mı olmaktadır, yoksa bu kelime kendini kendi kılan özgünlüklerini de zihnimize taşımakta mıdır? Daha açık bir ifadeyle, “aslan” kelimesinin isim olması hali de zihnimize taşınmakta mıdır? Kuşkusuz, cevabımız ikinci şıkkı olumlayacaktır. Ne var ki, kelimelerin özgünlüklerini zihnimize taşıdıkları iddiamız aslında sadece bir tahmindir. (Bu iddianın hipotez olarak ifade edilip sınanmaya tabi tutulması gereği vardır. Bu sinama işleminin sonucu aşağıda verilmektedir). Şimdi hipotezimizi daha açıklaştırabilmek için akıl yürütmemizi başka bir örnek üzerinden deniz kelimesi üzerinden, biraz daha ilerletelim.

Deniz sudur; tuz oranı yüksek olsa da. Denizi mavi veya eşil, sakın ve azgın olarak nitelemeye kalkıştığımızda bir değerlendirme yapmaktayızdır. Mavi veya yeşil değerlendirmesi gücünü fizikteki dalga boylarındaki derecelenmeden alan bir değerlendirmedir. Renkler gibi doğa bilimlerinde temellendirilebilir sıfatların diğer sıfatlardan farkı, onları kullananların onları meşrulaştırma kaygısına nadiren düşmeleridir. Nitekim denizin nitelenmesinde kullanılan, renk dışı sıfatlardan sözgelimi sakın ya da azgın olma buna karşı bir örnek olarak verilebilir. Denizi sakın ya da azgın olarak nitelemek her zaman meşrulaştırılmayı gerektirir.

Zira, denizi sakın ya da azgın olarak nitelendirmemiz bizim denizin o hali üzerinde yaptığımız bir yorumdur. Buradaki “biz”, denizin şu şu şu görünümü sakın olarak nitelememiz gerektiği yargısını konvensiyonel olarak bize öğreten “öznelerarasılık”ın diğer bir ifadesidir. Burada denizin sakınlığı sosyal olarak (socially) meşrulaştırılmaktadır. Oysa denizin maviliği fizik kurallarınca meşrulaştırılmaktadır.

Öte yandan, sıfatlar isimleri süreksiz olmaktan çıkartır, isimlerin ve isimlerin gösterdiklerinin ötekilerle bağlanmalarını, ilişkilenmelerini mümkün hale getirir. Örneğin, biz sosyolojide “gelişmiş”, “farklılaşmış” ve “bütünleşmiş” ile değil fakat “gelişmiş ülke”, “farklılaşmış kurum”, “bütünleşmiş toplum” ile ilgileniriz.. Sıfatlar isimlere nitelik yükler. Bu yükleme iki ayrı tarza gerçekleşebilir. İlkinde isim cinsi bir kelime yükleme iki arı tarzda gerçekleşebilir. İlkinde isim cinsi bir kelime kulağımıza ya da gözümüze sıfat cinsi bir kelimeyle birlikte, aynı anda gelir: Örneğin, birinin “sakın deniz” dediğini işitir ya da okuruz. İkincisinde, duyu verisi sadece isim cinsinden bir kelimedir. (Yukarıdaki aslan örneğini hatırlayalım). Ama biz o kelimeyi; o kelimeye ona ilişkin önceki bireysel deneyimlerimizi ya a ait

olduğumuz birliktelik formunun, sosyo-kültürel öznelerarasılığın değerlendirilmelerini katarak ağılıyoruz. Aslan kelimesinden irkilmemiz gibi deniz kelimesini de ona maviyi, sakini, güzeli de yükleyerek algılarız. İlk örnekteki “sakin deniz” bize bu kelimeyi söyleyenin değerlendirmesini işaret eder. İkinci örnekte ise deniz eklediğimiz hoş ya da nahos bireysel ya da sosyal değerlendirmelerimizi işaret eder. Öte yandan, ilk örnekte, bizim karşımadakinin değerlendirmesine, nitelendirmesine güvenmemiz ve onları bizim de onaylayıp kabul etmemiz bizim o kişiyle ilişkimizin, o kişiye yaptığımız yüklemelerimizin bir sonucudur. “Sakin”liği olumlu olarak değerlendiren bir öznelerarasılık durumu sözkonusuysa o zaman sakin sıfatı her iki yaka içinde olumludur. Ama bireysel tercihimiz ya da sosyo-kültürel çevremiz “sakin”liği ilgisizlikle, tepkisizlikle, tasasızlıklar bir arada değerlendirmekten yana ise ve “sakin” nitelemesi de bir başka kültürün mensubunca dile getirilmiş ise o zaman iki yakanın değerlendirmeleri arasında bir açıklık, bir çakışmama durumu var demektir. “Çünkü değer terimlerimiz suç ortaklarımızdır” (Lingis, 1997, 64). Sıfatlar isimleri yansız olmaktan çıkartır, onları bir değerlendirmenin içine taşır. Değerlendirmeler ise her zaman bir süreklilik çizgisi üzerinde yapılır, bir karşılaştırmalar serisidir; bu karşılaştırmalar her ne kadar her zaman niceleştirilemezse, renklerin dalga boyları gibi rakamla ifade edilemezse de. Her niteleme bir değerlendirmedir; bir şeyin öyle değil de böyle olduğunu söylemektedir. Bir şeyin öyle değil ama böyle olduğunu söylemek onu şununla veya bununla bağlantılandırarak değerlendirmek demektir. “Denizde yüzülür” dediğimde deniz hakkında bir değerlendirme yapmıyoruzdur zira denizi nitelemiyorumdur. “Denize bir güç armağanı verniyorumdur” (Lingis, 1997, 53). Ama “deniz mavi sudur” dediğimde denizin kırmızı, yeşil veya camgöbeği olmadığını, ama mavi olduğunu söylüyorumdur. Denize mavinin gücünü armağan edirimdir. Buradan hareketle, diyebiliriz ki, isimler değil ama sıfatlar kendileri bir değerlendirmenin bir nitelendirmenin ifadeleri olduklarına göre işitilmeleri ya da okunmaları halinde işitenin/okuyanın zihninde de değerlendirmelere, nitelendirmelere yol açacaktır. Zira, sıfatlar doğrudan doğruya zihnimizdeki değerlendirme, nitelendirme mekanizmasını uyarmaktadır. Tüm bu açıklamalarımızın ışığında hipotemizi şöyle ifade edebiliriz: Sıfat cinsinden kelimeleri işittiğimizde zihnimizde uyan sıfat cinsi kelimelerin sayısı, isim cinsi kelimeleri işittiğimizde zihnimizde uyanan sıfat cinsi kelimelerden daha fazladır.

Bu hipotezin gerçekleşmesi bize özellikle kültürlerarası karşılaştırmalı araştırmalarımızda sıfat cini kelimeleri kullanırken daha dikkatli olmamız gerektiğini; zira sıfatların doğrudan zihnimizdeki nitelendirme ve değerlendirme mekanizmasıyla muhatap olarak onları uyardığını işaret edecektir. Nitelendirme ve değerlendirme ölçütlerimiz ise bireysel biyografimizden

başlayıp yakın sosyo-kültürel çevremizden daha uzağımızdaki çevrelere kadar uzanan bir sosyal mekânsallık ve zamansallık içinde şekillenmiş olduğu içinde şekillenmiş olduğu için öznel deneyim ve kültür-bağımlı bir karaktere sahiptir. İsim cinsi kelimeler de bireysel biyografimiz ve sosyo-kültürel çevremizle ilgili, ilişkili manâlarla kavramlaştırılmakta ise de, isim olan kelimelerin algılanmalarının ve manâlanmalarının bir süreklilik çizgisi üzerinde seyreden nitelendirme ve değerlendirme mekanizması yoluyla gerçekleşmediğini düşünmekteyiz. Bizce, buradaki algılanma, aslan aslan-olmayan, deniz deniz-olmayan tarzında işleyen süreksiz bir değerlendirme mekanizmasıyla gerçekleşmektedir. Bu sebeple, isim cinsi kelimelere sıfat yüklememizin sıfat cinsi kelimelere sıfat yüklememizden daha az olacağını beklemekteyiz.

METOT

Yukarıda belirtilen hipotezin sunması için 1000 üniversite öğrencisi tesadüfi örnekleme yoluyla cevaplayıcı olarak seçilmiştir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin çeşitli sınıflarında okuyan kız ve erkek öğrencilerin 500'üne beş isim cinsi kelime verilmiş ve kendilerinden bu kelimelerin onlara ne mana ifade ettiklerini bir-iki cümle içinde yazmaları istenmiştir. Diğer 500 öğrenciye ise beş sıfat cinsi kelime verilmiş ve kendilerinden aynı talepte bulunulmuştur. İsim cinsi kelimeler şunlardır: Anadolu, Avrupa, Demokrasi, Modernlik, Din. Sıfat cinsi kelimeler ise şunlardır: Anadolulu, Avrupalı, Demokrat, Modern, Dindar.

Anket formları öğrencilere dersin sorumlusundan izin alınarak dersin başında dağıtılmış ve doldurulan formlar ders bitmeden toplanmıştır. Araştırma 1999-2000 ders yılı bahar döneminde yürütülmüştür. Geçerli anket sayısı 987'dir. İptal edilen formlar anadilinin Türkçe olmadığı cevaplarından anlaşılan öğrencilere aittir.

Anketler toplandıktan sonra dört Türkolgun da yardımıyla her anket formundaki sıfat ve sıfat-fiil kelimeler teker teker işaretlenmiştir. Bu işlem sırasında niteleme sıfatları üzerinde durulmuş, belirtme sıfatları dikkate alınmamıştır. Sıfat fiillerdeki sıfatlar ayrıca sayılmamış, duplikasyona yol açabileceği endişesiyle bular değerlendirme dışı bırakılmıştır. Sıfat ve fiillerin teker teker sayıldıktan sonra değerler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. İstaksel analizde t testi kullanılmıştır.

VERİLER

Verilen her kelimeye cevaplayıcıların yüklediği sıfat ve sıfat-fiil sayıları aşağıdaki 1-5 tablolarda yer almaktadır. Her tabloda ilk sütun her bir isim

cinsi kelimeye kaç adet sıfat ve sıfat fiil yüklendiğini, ikinci sütun ise her bir sıfat cinsi kelimeye kaç adet sıfat ve sıfat-fiil yüklendiğini göstermektedir. İstatiksel analiz her iki grup arasında anlamlı bir farklılığın olduğunu göstermektedir. Bu veriler, araştırma hipotezinin istatiksel açıdan gerçekleştirildiğini işaret etmektedir. Bu tabloda araştırmanın hipotezini başka bir açıdan desteklemekte, sözkonusu değişkenler arasında bir ilişkinin varlığını göstermektedir.

Tablo 1- Anadolu-Anadolulu

Yüklenen Sıfat Sayısı	Anadolu (isim)	Anadolulu (sıfat)
0	175	82
1	161	173
2	180	258
3	135	186
4	76	116
5	10	75
6	6	12
7	-	7
8	-	8
1-8	568	835
Toplam	743	917
T=6.83 p<0.5	isim için: X=1,15	
	Sıfat için: X= 1,69	

Tablo 2. Avrupa-Avrupalı

Yüklenen Sıfat Sayısı	Avrupa (isim)	Avrupalı (sıfat)
0	195	90
1	168	165
2	184	298
3	75	144
4	36	132
5	15	30
6	6	6
7	-	7
8	-	-
9	-	9
1-9	484	791
Toplam	679	881

T=8,43 p<0,5

İsim için: X=0,98

Sıfat için: X=1,60

Tablo 3. Demokrasi-Demokrat

Yüklenen Sıfat Sayısı	Demokrasi (isim)	Demokrat (sıfat)
0	244	99
1	164	162
2	142	278
3	33	168
4	4	108
5	10	45
6	-	6
7	-	7
1-7	353	774
Toplam	597	873
T=12.58 p< 0,5	İsim için: X=0,72	Sıfat için: X=1,57

Tablo 4. Modernlik-Modern

Yüklenen Sıfat Sayısı	Modernlik(isim)	Modern(sıfat)
0	254	102
1	157	208
2	104	240
3	60	123
4	28	52
5	10	45
6	6	6
1-6	365	674
Toplam	619	776
T=9.36 p<0,5	İsim için: X=0,74	Sıfat için: X=1,36

Tablo 5. Din-Dindar

Yüklenen Sıfat Sayısı	Din(isim)	Dindar(sıfat)
0	230	43
1	155	205
2	150	300
3	57	186
4	44	72
5	5	60
6	-	18
7	14	7
1-7	425	848
Toplam	655	891
T=12.11 p<0,5	İsim için: X=0,86	Sıfat için: X=1,72

Tablo 6. Kelime Cinsi ile Sıfat Yükleme Yapıp Yapmama

Kelime Cinsi	Yükleme VarYükleme Toplam	Yok
İsim	2195	1098 3293
Sıfat	3922	416 4338
Toplam	6117	1514 7631
X ² =664.14 Sd.1	.001	

SONUÇ

Araştırmadan elde edilen verilerin araştırmanın hipotezini gerçekleştirecek bir dağılım göstermesi bireysel ilişkilerimizden kültürlerarası karşılaştırmalı araştırmalara kadar geniş bir alanda karşılaştığımız kültürlerarası farklardan dolayı karşımızdakiyle sağlıklı iletişim kuramama sorununun

aşılmasında önerilen çözümlerden birinin tarafların kullandıkları kelimelerin dilbilgisel karakteri olabileceği görünüşünü nispeten güvenli bir tarzda ileri sürebilme imkanı vermektedir. Kuşkusuz, sözkonusu sorun burada getirilen dilbilgisel çözüm yolunun önerdiğinden çok daha geniş kapsamlı çözümlere ihtiyaç gösteren bir sorundur. Bu araştırma bu yolda sürdürülen arayışlardan sadece biridir. Sıfatlara daha çok sıfat yüklüyorsak sıfatlara daha çok bireysel biyografimizi ve sosyo-kültürel değerlendirmelerimizi yansıtıyoruz demektir. Çünkü sıfatlar süreklilik çizgisi üzerindeki değerlendirmeler, nitelendirmelerdir; gerek bireyler gerek kültürler bir diğerlerinden değerlendirme, nitelendirme farklarıyla ayrılırlar. Bu tespitin pratikteki sonucu bir değerimizle aramızdaki farkı kullandığımız sıfatları dikkate alarak belirginleştirebilmemize, sıfatlarımızla neyi nasıl demek istediğimizi, bir değerimize anlatarak uzlaşma yolunda ileri adımlar atabilmemize fırsat vermesidir. Unutmayalım ki, kelimeler masum değildir Sıfatlarımızı belirginleştirmemiz bizim nelere güç bahsettiğimizi karşımızdakine göstermiş olacaktır. Bu, ortak dilin inşası sürecinin bireyler arası ilişkilerden kültürlerarası ilişkilere kadar aynı bir zemin üzerinde yürütülebilmesine küçük de olsa kapı aralayan bir sonuçtur. Ancak, araştırmada isimlere sıfat yükleme eğiliminin de, istatistiksel olarak anlamlı olmasa bile, gözlenmesi ayrıca dikkat çekmektedir. Bu durum yukarıda belirtilen süreksiz değerlendirme mekanizmasının da ihmal edilmemesi gerektiğini bize göstermektedir.

Gündelik hayattan kültürlerarası bilimsel araştırmalar kadar geniş bir alanda kullandığımız kelime ve ifadelerin biyografi ve kültür bağımlı karakteri öteden beri bilinen bir sorun alanıdır. Bu sorunun çözümü için şimdiye değin çok sayıda yollar da denenmiştir. Bu araştırmanın kelimelerin dilbilgisel yönü üzerinde de durulmasının yararlı olabileceği anlayışına yol açması halinde, araştırma en verimli sonucuna ulaşmış olacaktır.

SUMMARY

In the social sciences conceptual and terminological analysis has long been problematic work. Students of this area usually take Lyon's Triangle of Signification as their starting point. This triangle is drawn between the word, the content and the referent. I have some doubts on the manner in which it is used.

Firstly; although these elements belong to different spheres it gives the impression that they not only share same thing but stand at the same ground also. In fact, words belong to the sphere of writing and speech ; concepts belong to the sphere of individualized meaning; and referents belong either

to the natural sphere if they are a thing or to the social sphere if they are inter subjective.

My second doubt is related not to the triangle itself but to the way it is used. Almost everybody who works in this area concentrates their attention on the relationship between the word and concept.

Linguists classify words as nouns, adjectives, adverbs, verbs, etc. Nouns are names and we give names to entities. Words formed as nouns overlap with what they refer to. Nouns come to our minds as they are. If we want to attribute some qualities to them, using our experiences, then, we have to give our reasons to do so.

This reasoning brought me to the point that a qualifier always brings another qualifier along with it. If qualifiers invite other qualifiers, this means that adjectives call other adjectives to our minds. Whereas nouns do not need to call adjectives to the same extent.

I conducted a specific piece of research to tackle this point. The main hypothesis of the research was that we attribute adjectives and adjective-verbs to adjectives more than we attribute adjectives and adjective-verbs to nouns.

Statistical analysis shows that there is a significant difference between two groups. This means that the research hypothesis was verified statistically. Respondents attributed more adjectives and adjective-verbs to the adjectives than to nouns.

KAYNAKÇA

- Çelebi, N. (1983), **Aydın'daki Küçük Sanayilerin Sosyolojik Açından İncelenmesi**, İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Çelebi, N. (1996), "Some Remarks on Two Attitude Scales Applied in Turkey", 4. International Social Science Methodology Conference 1-4 July Essex. Abstct, ISA RC. On Logic and Methodolgy.
- Çelebi, N. (200) "Are Adjectives Value-Laden: From Words to Concepts" 5. International Conference on Logic and Methodology 3-6 October, Cologne Proceedings, ed. Jörg Blasius etall. Cologne: Zentralarchiv für empirische sozial forschung Universität zu Köln.
- Gencan, T.N. (1971), **Dilbilgisi**, 2. Baskı, İstanbul, Türk Dil Kurumu Yayını
- James, W. (1890), **The Principles of Psychology**, vol. 1, London MacMillan And Co., Ltd.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990), **İnsan Aile Kültür**, İstanbul, Remzi Kitabevi
- Lingis, A. (1997), **Ortak bir şeyleri Olmayanların Ortaklığı**, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Ayrıntı.
- Lyons, J. (1968), **Inroduction to Theoretical Linguistics**, Cambridge, Cambridge University Pres.
- Petöfi, J. (1982), "Exploration in Semantics: Analysis and Representation of Concept System" Proceedings of the Conference on Conceptual and Terminological Analysis in the Social Sciences, der. F.W. Riggs, Frankfurt, Index Verlag.
- Savaşır, İ. (2000), **Kelimelerin Anayurdu ve Tarihi**, İstanbul, Metis Yayınları
- Silverman, H. (1991), **Gademer and Hemereutics**, London Routledge.

KIRSAL KESİMDE YAŞAYAN VE KIRDAN KENTE GÖÇ EDEN AİLELERDE KUŞAKLARARASI FARKLILAŞMA

Dr. Müge KANTAR*

ÖZ

Bu çalışmada, kırdan kente yapılan göçlerin sosyo-demografik göstergeler üzerinde yarattığı farklılaşma kuşaklar açısından incelenmiş ve kırsal kesimle karşılaştırılmıştır. Buna göre, kırdan kente yapılan göçlerle birlikte sosyo-demografik göstergeler olumlu yönde değişmekte ve en büyük farklılaşma üçüncü kuşak üzerinde meydana gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Farklılaşma, Sosyo-Demografik Göstergeler, Kuşak Farklılıkları.

ABSTRACT

This study investigate differentiation on socio-demographic indicators, based on rural to urban migration, from the point of view of inter-generations and comparisons were made with rural area. According to this, together with migration, socio-demographic indicators are changing positively and most important differentiation has occurred on third generations.

Key Words: Migration, Differentiation, Socio-Demographic Indicators, Generation Differentiation.

1. GİRİŞ

Yaklaşık yüz yıllık ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşümün bir yansıması olarak milyonlarca insanımız yerleşim yerlerini kimi zaman gönüllü olarak kimi zaman da zorunlu olarak değiştirmektedir ve değiştirmeye de devam etmektedirler. Bu milyonlarca insanın hareketliliği, gerek kendi yaşamlarını gerekse de ayrıldıkları ve vardıkları toplumların yaşamlarını olumlu ve olumsuz biçimde etkilemektedir (İçduygu,1998:1). Bir başka ifadeyle, Türkiye’de kırdan kente göçün 1950’li yıllardan sonra yoğunlaşmasıyla bir-

* Dr. , Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi.Tarım Ekonomisi Bölümü, Adana.

likte, gerek kırsal gerekse kentsel kesimde sosyal-kültürel-ekonomik-siyasi-demografik vb. yönlerden olumlu veya olumsuz fakat önemli farklılaşmalar meydana gelmiştir.

Göçle (kırdan kente) birlikte toplumsal yapıda meydana gelen farklılaşmalarda özellikle sosyo-demografik göstergeler olumlu olarak etkilenmekte ve en fazla farklılaşmayı üçüncü kuşakta yaratmaktadır. Kentle bütünleşmenin en önemli göstergesi olan eğitim ve meslek kazanımı (Kalaycıoğlu,1997:264), ilk evlilik yaşı, evlenme kararının alınma biçimi, çocuk sayısı, aile büyüklüğü vb. göstergeler göçün olumlu olarak etkilediği sosyo-demografik farklılaşmalar için örnek olarak gösterilebilir.

Kırdan kente yapılan göçler genel olarak kırın itici, kentin ise çekici özelliklerine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Akşit (1998:26) “köyden dışarıya yapılan göçlerin, orta gelişmişlik düzeyinde yani köye modern teknolojinin girdiği, işlenebilecek toprağın sınırlarına vardığı ve toprağın parçalanma tehlikesinin ve kentteki ilişkiler yoluyla kentteki daha iyi iş ve hizmet olanaklarının algılandığı noktaya varıldığı anda gerçekleşmekte olduğunu” belirtmektedir.

Son yıllarda yapılan göçlerin özelliği bir yana bırakılırsa, genel olarak, göçle kırdan kente gelen aileler köydeki ekonomik bağlantılarını koparmakta ve bu göçler daha çok kentin ekonomik imkanlarından faydalanmak amacıyla yapılmaktadır. Adana merkez iline bağlı köylerden kente yapılan göçlerde ise bu eğilimden farklı bir durum söz konusudur . Akşit’in (1998:26) kente yapılan göçlere sebep olarak gösterdiği unsurlardan, köye modern teknolojinin girmesi ve kentteki iş imkanlarının köylüler tarafından sezilmesi bu bölge için de geçerlidir. Fakat işlenebilecek toprağın sınırlarına varılması göç edilen bölge için söz konusu değildir. Diğer bir ifadeyle bu bölgede, toprağın sınırlarına varılması ve buna bağlı olarak gelir elde etme amacıyla şehre taşınılmamış, aksine köyle olan ekonomik bağlar korunarak ve devam ettirilerek şehre yerleşmiştir. Bunun temel nedeni, 1940 ve 1950’li yıllarda Türkiye’deki kalkınma çalışmalarının ve Çukurova Bölgesi’nin sahip olduğu ekolojik zenginliğin etkisiyle, Çukurova Bölgesi’nde tarımsal üretim ve verimde meydana gelen gelişmelerin kırsal bölgede yaşayan ailelerin gelirleri üzerinde olumlu etki yaratmasıdır. Böylece kente gidip ev tutabilecek olan aileler şehre taşınmaya başlamış ve tarımsal faaliyetlerini de köye gidiş geliş yaparak devam ettirmişlerdir. Diğer bir ifadeyle, aileler sadece yaşam yerlerini değiştirerek mevcut hayatlarına devam etmişlerdir. Bu gelir artışıyla birlikte ise aileler genel olarak öncelikle çocuklarının eğitimi (%51.6) ve sonra kent imkanlarından faydalanma (%22.9) amacıyla kente yerleşmişler-

dir. Bu kente yerleşme süreci 1950'li yıllarda başlamış ve 1970'li yıllara kadar devam etmiş; en yoğun dönem ise 1950-60 yılları arasında yaşanmıştır. Bu ailelerin ortalama olarak Adana'da oturdukları süre ise 45 ile 55 yıl arasındadır (Kantar, 2000).

İşte bu yaşam yeri değişikliği ile birlikte kentsel çevreden etkilenmeler başlamış ve bu etkilenme sosyo demografik göstergeler üzerinde, özellikle de çocuklarının hayatında daha belirgin olacak şekilde, kendisini göstermeye başlamıştır.

Bu gelişmelerden hareketle bu makalede, göçle birlikte kente gelen ailelerde ve göç etmeyip veya edemeyip kırdan kalan ailelerde sosyo-demografik göstergeler açısından kuşaklar arasında meydana gelen değişimleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu nedenle, kırdan kente yerleşen aileler ile kırsal kesimde kalan aileler, göçün kuşaklar arasında yarattığı sosyo-demografik farklılaşmalar açısından ele alınmış ve özel olarak Adana ili ve köyleri incelenmiştir.

2.MATERYAL VE METOT¹

Bu çalışmanın ana materyalini anketle toplanan veriler oluşturmaktadır. Ayrıca konuyla ilgili ikincil verilerden de yararlanılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler "Adana İl Merkezinde ve Kırsal Alanında Yaşayarak Tarımsal Faaliyetlerine Devam Eden Ailelerde Toplumsal Yapı ve Toplumsal Cinsiyet" (Kantar, 2000) isimli doktora tez çalışmasından alınmıştır. Bu makalede, tezin sadece sosyo-demografik göstergelerle ilgili verileri kullanılmış; bu göstergelerdeki farklılaşmalar cinsiyet ve kuşaklar açısından incelenmiştir.

Araştırma kullanılan yaklaşım ve teknikler aşağıda sırasıyla açıklanmıştır²:

2.1. Kuramsal Çerçeve

Sosyolojik araştırmalarda; kişi, grup ve ilişkilerinden elde edilen bilgilerin sosyal sistem içine yerleştirilmesi ya da sosyal sistemden hareket edilerek kişi, grup ve ilişkilerin çözümlenmesi iki ayrı yaklaşım biçimi (mikro-makro) ortaya koymaktadır. Toplumsal gerçeklerin açıklanmasında kullanılan çeşitli modellerin, birbirlerinin temel niteliklerinden yararlanmaları ya da aynı niteliklere sahip olmaları bu duruma belirli bir ölçüde açıklık getirmektedir. Böylece mikro ve makro sosyolojik modeller arasında sayılabilecek ve biri diğerini dışarıda bırakmayacak nitelikte kabul edilen orta boy (Middle-Range Theories) kuramlara ulaşılmaktadır (Gökçe, 1976:23).

Diğer bir ifadeyle, büyük boy kuramların odak noktası nasıl daha çok insanlık tarihinin gelişme kanunlarına ulaşmaksa, orta boy kuramların odak noktası da toplum dediğimiz, insanlığın daha büyük bir birimi olan varlığın işleyiş ve dolayısıyla değişme mekanizmasını bulabilmektedir (Kongar, 1995:50-51).

Makro sosyolojik modeller kültür tarihinin gelişimini açıklamak üzere geliştirildikten sonra münferit toplumlara da uygulanır. Bunun karşıtı olan belirli bir toplum için geliştirilen “orta boy modellerin” ise münferit araştırmaların ortak özelliklerinden hareketle, insanlığın gelişim kanunlarına ulaşabilecek olanaklara sahip olduğu ileri sürülmektedir. Bu görüşü açıkça belirten Merton’a göre, her toplum kendi koşulları çerçevesinde incelenmekte ve incelenen toplumlarda görülen müşterek özellikler genel kurallara gitmeyi mümkün kılmaktadır (Gökçe, 197:23).

Günümüzdeki orta boy kuramları, genellikle iki grupta incelemek olanaklıdır. Bunlardan biri yapısal fonksiyonel yaklaşım, ikincisi ise çatışma yaklaşımıdır (Kongar, 1995:51).

Bu yaklaşım ile orta boy kuramlar daha çok, demografik ve ekolojik değişmeler, içgöçler, kentleşme, alt kültürler ve sapan davranışlar, toplumsal tabakalaşma, toplumsal hareketlilik gibi konularda odaklanmışlardır (Kongar, 1995:153).

Günümüz toplum bilimcileri, özellikle Birleşik Amerika’da toplumun alt sistemlerindeki değişmeleri açıklamaya ve toplumsal değişme dinamiğini bu yolla ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Yapısal fonksiyonel yaklaşım böyle bir görüşün öncülüğünü yapmaktadır. Odak noktaları daha çok içinde yaşadığımız toplum birimleri ve bunların alt sistemleridir (Kongar, 1995:153).

Yapısal-fonksiyonel yaklaşımla toplumdaki alt sistemler incelenirken birey ve bireyler arası ilişkilere de inilebilmektedir. Birey belli bir toplumsal rol içinde ve toplumun bir üyesi olarak ele alınır ve incelenir. Toplumlardan fonksiyonlarını yerine getirmesi, üyelerin davranışlarını etkileyen statü ve statünün gereği rollerle yakından ilgilidir (Gökçe,1976:23).

Sosyal sistem içindeki yapısal-fonksiyonel ilişkiler sistemin bütünlüğünü ve dengesini korumaktadır. Herhangi bir değişkende görülen farklılaşma diğerlerini de doğal olarak etkilemektedir (Gökçe,1976:24). Örnek olarak; köyden şehre göçte, doğal çevre, ekonomik sistem, ebeveynlerin tutumları, komşuluk ve akrabalık ilişkileri, ekonomik faaliyetlerin çeşitliliği, gelir düzeyi, kadınların ücretli işte çalışması, değerler sistemi gibi unsurlarda meydana gelen olumlu veya olumsuz değişmeler birbirlerini etkiledikleri gibi,

özellikle sosyo-demografik göstergeler üzerinde de etki yaratmaktadırlar. Genel olarak bu etkilenme, sosyo-demografik göstergelerin olumlu yönde değişmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni ise aile kurumu (anne babanın tutumu, eğitim anlayışları vb.) kültürel ve sosyal kurumlar (arkadaş grubu, klüp, dernek vb.) ekonomik kurumlar, siyasi kurumlar, kişisel faktörler, formal ve informal ilişkilerden etkilenen toplumun, kendi bireylerini de bu etkilenmeye göre yetiştirmesidir.

Bu etkileşim süreci, tabii gelişime uygun düştüğü sürece, sistemin bütünlüğü ve dengesi korunacak; aksi halde değişimin muhtemel sonuçları, sistemin bütünlüğünü zedeleyici birtakım unsurların ortaya çıkmasına neden olacaktır (Gökçe, 1976:24).

Yukarıda yapılan açıklamalara bağlı olarak bu çalışmada yapısal-fonksiyonel analiz kullanılmıştır. Nitekim, sosyal sistem içindeki yapısal-fonksiyonel ilişkiler sistemin bütünlüğünü ve dengesini korumaktadır. Herhangi bir değişimde görülen farklılaşma diğerlerini de doğal olarak etkilemektedir (Gökçe,1976.24). Dolayısıyla göçler de sosyo-demografik göstergeler üzerinde farklılaşma yaratabilmekte ve sistemin dengesini etkileyebilmektedir.

Araştırmada ayrıca, şehre yapılan göçün meydana getirdiği etkileri ölçmek amacıyla kuşak analizi yapılmıştır. Göçün etkilerinin ortaya konmasında kuşak analizi (nesiller açısından yaklaşım) yapılması gerekliliğini Ünalın da Goldscheider (1989)'den alıntı yaparak vurgulamıştır (Ünalın, 1998:102).

2.2. Araştırma Alanı Seçimi

Araştırma alanındaki köylerin seçiminde, konuyla ilgili uzmanların görüşleri ve köylerde yapılan gözlemler esas alınmıştır. Bu amaçla ovada sulu tarım yapan ve sulama birliklerine³ kayıtlı toplam 62 adet⁴ köy, sulama birliğinde çalışan Ziraat Mühendisi ve Teknisyenlerle birlikte gezilerek incelenmiştir. Bu gözlemler sonucunda alanın homojen bir yapıya sahip olduğu saptanmıştır. Bu homojenliğin kriterleri ise; köyün Yüreğir ovasında yer alması, ovada sulama imkanlarının artmasıyla köyün sulu tarıma geçmesi, sulu tarımla birlikte pazarlanabilen ürün miktarının artması nedeniyle köyün pazarla bütünleşmiş olması ve şehre yoğun bir şekilde göç vermiş olmasıdır. Buna göre %10 örnek çekilerek araştırma alanını oluşturacak köylerin sayısı 6 adet olarak belirlenmiştir. Bu altı köyün seçiminde ise, konu ile ilgili uzmanların da görüşü alınarak, güdümlü örnekleme (gayeli örnekleme) tekniği tercih edilmiştir. Bunun nedeni, Adana'ya uzak ve yakın olan köyler arasında şehre yerleşme veya yerleşmeme açısından bir fark olup olmadığının or-

taya konmasıdır. Buna göre Adana'ya yakın olan 3 köy ve uzak olan 3 köy, coğrafi olarak dengeli dağılım da dikkate alınarak, seçilmiştir.

Araştırma köylerini, Yüreğir ovasında yer alan ve Yüreğir ile Karataş ilçelerine bağlı 6 adet ova köyü oluşturmuştur. Bu köyler, Yüreğir ilçesine bağlı olan Çotlu, Yukarı Çiçekli, Kadıköy ve Taşçı ile Karataş ilçesine bağlı olan Eğriağaç ve Gökçeli köyleridir.

Araştırma, kırsal kesimde kalanlar ve kente yerleşenler arasında sosyo-demografik göstergelerde fark olup olmadığını ortaya koyabilmek amacıyla karşılaştırmalı yürütülmüştür. Bu nedenle, araştırma alanı olarak seçilen köylere bağlı olup kente yerleşen aileler araştırmanın kentsel kesimini; araştırma alanı olarak seçilen köylerde oturan aileler ise araştırmanın kırsal kesimini oluşturmuştur.

2.3. Anket Formu Hazırlama

Araştırmada kullanılacak anketlerin (soru formu) içeriği, daha önce yapılmış araştırmalarda kullanılan anketlerden, şehirde ve köyde oturan ailelerle yapılan ön görüşme, sohbet, tartışma ve gözlemlerden faydalanılarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Araştırma, köyde ve şehirde karşılaştırmalı olarak yürütüldüğü için anketler, kırsal kesimde kalanlar ve şehre yerleşenler olarak iki şekilde düzenlenmiş; sorular gerekli yerlerde köy ve şehir için farklılaştırılmıştır.

Hazırlanan anketlerin geçerliliği (validity) konuyla ilgili yedi uzman kişi tarafından incelenmiş ve bu uzman kişilerin önerileri doğrultusunda gerekli değişiklikler yapılmıştır.

Hazırlanan anket formu 8 ana bölümden oluşmaktadır. Buna göre birinci bölümde "Hanehalkı Bilgileri" incelenmiş ve bu kapsamda doğum yeri, aile biçimi, eğitim düzeyi, meslek yapılanması, evlilik kararının alınma biçimi, ilk evlilik yaşı ve akraba evliliği incelenmiştir. Anketin diğer kısımları bu makale konusuna girmediği için açıklanmamıştır.

2.4. Anket Formu Uygulanacak Kişilerin Seçimi

Anket uygulaması yapılan kişiler, araştırma karşılaştırmalı olduğu için, kırsal kesimde oturup tarımsal faaliyet yapanlar ve şehre yerleşip tarımsal faaliyet yapanlar olarak 2 farklı şekilde saptanmıştır. Buna göre şehirde oturan ailelerle yapılan anketlerde görüşülen kişiler, araştırma alanı olarak seçilen köylerde toprak işleyen, sulu tarım yapan, toprak sahibi olan, kendisinin ve/veya baba tarafının şehre göç etmesi sonucu şehre yerleşen ve yaşamını şehirde devam ettiren ailelerin aile reisi ve eşinden oluşmuştur. Köyde otu-

ran ailelerde yapılan anketlerde görüşülen kişiler ise, seçilen köylerde oturan, tarımsal faaliyetlerle uğraşan ve sulu tarım yapan ailelerin aile reisi ve eşinden oluşmuştur.

Gerek köyde gerekse şehirde görüşülecek kişilerin saptanmasında sulama birliklerinin çiftçi kayıtlarından ve köylerin muhtarlık kayıtlarından faydalanılmıştır. Şehirde oturan aileler köyle olan ikametlerini kesmedikleri için köy muhtarlıklarında kayıtları bulunmaktadır. Bu kayıtlar sulama birliğindeki kayıtlarla karşılaştırılmış ve iki kayıt arasında uyum bulunmasından dolayı, daha doyurucu adres bilgisine sahip olan sulama birliği kayıtları esas alınmıştır. Aynı işlem köyde kalanlar için de yapılmıştır. Böylece görüşülecek kişilerin telefon numaraları ve adresleri alınarak toplam çiftçi sayısı bulunmuştur. Araştırma alanını oluşturan 6 köy için şehirde oturan çiftçi ailelerin sayısı toplam 645 olarak bulunmuş ve bu ana kitleden %10 oranında örnek çekilerek 66 aile ile görüşülmüştür. Bu 66 aileden, veya ikinci kuşaktan, hem ebeveynleri hem de çocukları hakkında bilgi toplanmıştır. Bu 66 ailenin saptanmasında yine gayeli örnekleme metodu kullanılmıştır. Bunun nedeni ankete gönüllü kişilerin katılımını sağlayarak daha doyurucu bilgi almaktır. Sulama birliği başkanlarının ve köyde sözü geçen kişilerin referansı kullanılarak bu kişilere telefon edilmiş ve görüşme için randevu alınmıştır.

Köyde oturan ailelerle yapılacak görüşmeler için de aynı kayıtlar kullanılmış; sürekli köyde oturan ve çiftçilik yapan fazla sayıda aile olmadığı için tam sayıma gidilmiştir.

Tam sayıma göre toplam 26 olması gereken aile sayısı, Eğriagaç'tan 1 kişi Çotlu'dan da 2 kişinin anket yapmak istememesi üzerine 23 olarak kalmıştır. Buna göre 6 köy için kırdaki görüşülen toplam aile sayısı 23 olmuştur. Bu kişilerle köyde, sulama birliğinde görevli kişilerin ve köyde tanıdığı olup şehirde oturan çiftçilerin referansı kullanılarak görüşme yapılmıştır. Anket uygulaması 1999 yılında araştırmacı tarafından yapılmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Bu çalışma yapısal-fonksiyonel bakış açısıyla ele alınmıştır. Araştırma için veri toplamada, alanda bireylerle görüşme yapılmış, verilerin yorumlanmasında SPSS paket programı (Statistical Program for Social Science) kullanılmış ve kişisel gözlemlerden yararlanılmıştır.

Buna göre yaş, eğitim, meslek yapılanması, ortalama çocuk sayısı, evlilik yaşı, evlilik tercihi, hane halkı büyüklüğü ve aile biçiminden oluşan sosyo-demografik göstergelerin kente göç eden ailelerde ve kırdaki kalan ailelerdeki durumu ortaya konmuş; hem tanımlayıcı hem de ilişki arayan analiz-

ler yapılmıştır. Aynı zamanda, şehre yapılan göçün meydana getirdiği etkileri ölçmek amacıyla kuşak analizi yapılmıştır.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Kentsel Kesim

Sosyo-demografik, ekonomik ve kültürel unsurlarda kuşaklararası karşılaştırma yapabilmek amacıyla, evli çocuklar ve ebeveynler hanehalkı içinde ele alınmıştır. Buna göre kentsel kesimde toplam aile üyeleri sayısının - evli çocuklar, aile reisinin anne ve babası ile kayınbabası ve kayıinvalidesi de dahil olmak üzere- 433 kişi olduğu saptanmıştır.

3.1.1. Doğum Yeri

Araştırma alanında birinci kuşaktan üçüncü kuşağa doğru köyde doğanların sayısının azaldığı ve özellikle üçüncü kuşağa gelindiğinde aradaki farkın oldukça büyüdüğü görülmektedir. Bu oranlar sırasıyla %62.2, %60.6 ve %14.2'dir (Tablo1).

Tablo1. Kentsel Kesimde Kuşaklara Göre Doğum Yerlerinin Dağılımı

Doğum Yerleri	I. Kuşak		II. Kuşak		III. Kuşak	
	N	%	N	%	N	%
Köy	69	62.2	80	60.6	27	14.2
Şehir	40	36.0	51	38.6	160	84.2
Başka Ülke	2	1.5	1	0.8	3	1.6
Toplam	111(a)	100.0	132(b)	100.0	190(c)	100.0

a. 69 Kadın, 42 Erkek; b. 66 Kadın, 66 Erkek; c. 90 Kadın, 100 Erkek.

3.1.2. Aile Biçimi

Birinci kuşağın aile biçiminde, ikinci kuşakta olduğu gibi, çekirdek aile yapısı egemendir. Birinci kuşaktaki çekirdek aile oranı %93.9, ikinci kuşakta %95.5 ve üçüncü kuşakta ise %98.0'dır.

3.1.3. Eğitim Düzeyi

Birinci kuşağın eğitim düzeyi genel olarak ilkokulda yoğunlaşmaktadır (%28.8). Okuma-yazma bilmeyenlerin oranı ise %27.9'dur. İkinci kuşakta eğitim düzeyi ise ilkokulla birlikte lisede yoğunlaşmaktadır. İkinci kuşakta ilkokul mezunu olanların payı %33.3 iken, lise mezunlarının oranı %25.8'dir.

Okuma-yazma bilmeyenlerin oranı ise birinci kuşağa göre yok denecek kadar azdır (%0.8). İkinci kuşağın eğitim kademelerinde liseye doğru bir gelişme görülmektedir ve hatta üniversite mezunu olanların oranı da %4.5'ten %16.7'ye yükselmiştir. Sonuç olarak eğitimde olumlu gelişmelerin yaşandığı söylenebilir (Tablo 2).

Tablo 2. Kentsel Kesimde Birinci ve İkinci Kuşağın Eğitim Düzeyleri

Eğitim Düzeyi	Birinci Kuşak		İkinci Kuşak	
	N	%	N	%
Okuma-yazma yok	31	27.9	1	0.8
Okur-yazar	16	14.4	2	3.8
Eski türkçe	4	3.6	-	-
İlkokul mezunu	32	28.8	44	33.3
Ortaokul mezunu	7	6.3	15	11.4
Lise mezunu	11	9.9	34	25.8
Enstitü mezunu	4	3.6	8	6.1
Yüksekokul mezunu	1	0.9	1	0.8
Üniversite mezunu	5	4.5	22	16.7
Yüksek lisans	-	-	2	1.5
Toplam	111	100.0	132	100.0

Eğitim düzeyine cinsiyet açısından bakıldığında birinci kuşakta okuma-yazma bilmeyenlerin ve sadece okur-yazar olanların çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır (sırasıyla %80.6 ve %56.3). Orta ve lise düzeyinde yine kadınlar erkeklerden daha yüksek bir orana sahiptirler. Orta ve lise düzeyinde erkeklerin daha düşük değere sahip olmaları, baba mesleğine yönelme ve okulu bırakma şeklinde açıklanabilir. Kızlar ise başladıkları eğitim kademelerini genel olarak tamamlamaktadırlar. Yüksekokul ve üniversite düzeyine geldiğimizde ise durum erkeklerin lehine değişmektedir. Yüksekokula giden bir kişi olup erkektir ve üniversiteyi bitirenlerin tamamı (4 kişi) yine erkeklerdir.

Eğitimde cinsiyet açısından ikinci kuşak, birinci kuşaktan nitelik olarak çok farklı bir durumda değildir. Sayıca olumlu gelişmeler yaşanırken, genel durum aynı kalmıştır. Yani, düşük eğitim kademelerinde kadınların oranı yükselmekte; eğitim kademelerinin yükselmesiyle birlikte ise kadınların oranı azalmaktadır. Orta ve lise düzeyinde ise erkek çocukların meslek tercihi yapmaları (baba mesleği veya ücretli iş seçmeleri) kadın ve erkeklerin

oranını birbirine yaklaştırmaktadır. Eğer erkek çocuklar, meslek tercihi yaparken üniversite eğitimi almaya karar verecek olurlarsa, orta ve lise düzeyinde de oranlarının kadınlardan daha yüksek olabileceğini söyleyebiliriz. (Tablo3).

Tablo 3. Kentsel Kesimde Birinci ve İkinci Kuşağın Cinsiyete Göre Eğitim Düzeyleri

Eğitim Düzeyi	Birinci Kuşak						İkinci Kuşak					
	Kadın		Erkek		Toplam		Kadın		Erkek		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Okuma-yazma yok	25	80.6	6	19.4	31	100.0	1	100.0	-	-	1	100.0
Okur-yazar	9	56.3	7	43.8	16	100.0	2	40.0	3	60.0	5	100.0
Eski Türkçe	1	25.0	3	75.0	4	100.0	-	-	-	-	-	-
İlkokul Mezunu	19	59.4	13	40.6	32	100.0	23	52.3	21	47.7	44	100.0
Ortaokul Mez.	4	57.1	3	42.9	7	100.0	7	46.7	8	53.3	15	100.0
Lise Mezunu	6	54.4	5	45.5	11	100.0	23	58.8	14	41.2	34	100.0
Enstitü Mezunu	4	100.0	-	-	4	100.0	8	100.0	-	-	8	100.0
Yüksekokul Mez.	-	-	1	100.0	1	100.0	1	100.0	-	-	1	100.0
Üniversite Mez.	1	20.0	4	80.0	5	100.0	4	18.2	18	81.8	22	100.0
Yüksek Lisans M.	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100.0	2	100.0
Toplam	69	62.2	42	37.8	111	100.0	66	50.0	66	50.0	132	100.0

Üçüncü kuşağın eğitim düzeyi ise %36.7 ile lise kademesinde yoğunlaşmaktadır. Bunu ortaokul (%19.8) ve ilkokul (%16.4) kademeleri izlemektedir. Bu ise üçüncü kuşağın ikinci kuşağa göre daha yüksek bir eğitim düzeyine sahip olduklarını göstermektedir. İkinci kuşakta eğitim %33.3 ile ilkokulda yoğunlaşmaktadır. Birinci kuşağa baktığımızda, eğitim düzeyi onlar için de ilkokulda yoğunlaşmakla birlikte, okuma-yazma bilmeyenlerin sayısı da oldukça yüksektir (%27.9). Ayrıca üçüncü kuşağın henüz tamamının eğitimlerini tamamlamadıkları düşünülürse aradaki eğitim farkının daha da yükseleceği öngörülebilir (Tablo 4).

Üçüncü kuşağın cinsiyete göre eğitim durumlarında ise, birinci ve ikinci kuşaktaki kadınların durumundan farklı bir gelişme görmekteyiz. Aşağı yukarı her eğitim kademesinde kadınların ve erkeklerin oranı birbirine yakındır. Özellikle, terk edilen eğitim kurumlarının tamamında erkeklerin oranı oldukça yüksektir. Dolayısıyla üçüncü kuşakta, eğitimin kadınların lehine arttığını ve kadınların başladıkları eğitim kademesini sonuçlandırdıkları söylenebilir (Tablo4).

Kırsal Kesimde Yaşayan ve Kırdan Kente Göç Eden Ailelerde Kuşaklararası Farklılaşma

Tablo 4. Kentsel Kesimde Üçüncü Kuşağın Cinsiyete Göre Eğitim Düzeyi

Eğitim Düzeyi (Ayrıntılı)	Genel		Kadın		Erkek		Eğitim Düz. (Ayrıntısız) (a)	N	%
	N	%	N	%	N	%			
Okur-yazar	-	-	-	-	-	-	Okur-yazar	20	11.3
İlkokul Mezunu	12	6.8	6	50.0	6	50.0	İlkokul M.	29	16.4
İlkokul Terk	1	0.6	1	100.0	-	-	-	-	-
İlkokula Devam	19	10.7	11	57.9	8	42.1	-	-	-
Ortaokul Mezunu	10	5.6	6	60.0	4	40.0	Ortaokul M.	35	19.8
Orta Terk	5	2.8	1	20.0	4	80.0	-	-	-
Orta Devam	12	6.8	5	41.7	7	58.3	-	-	-
Lise Mezunu	34	19.2	15	44.1	19	55.9	Lise M.	65	36.7
Lise Terk	5	2.8	1	20.0	4	80.0	-	-	-
Lise Devam	20	11.3	8	40.0	12	60.0	-	-	-
Üniversite Hazırlık	1	0.6	-	-	1	100.0	-	-	-
Enstitü Mezunu	1	0.6	1	100.0	-	-	Enstitü M.	1	0.6
Yüksekokul Mezunu	3	1.7	1	33.3	2	66.7	Yüksekokul M.	3	1.7
Yüksekokul Devam	1	0.6	1	100.0	-	-	-	-	-
Üniversite Mezunu	22	12.4	9	40.9	13	59.1	Üniversite M.	23	12.9
Üniversite Terk	3	1.7	1	33.3	2	66.7	-	-	-
Üniversite Devam	26	14.7	17	65.4	9	34.6	-	-	-
Yüksek Lisans Mezunu	1	0.6	-	-	1	100.0	Yüksek Lisans M.	1	0.6
Yüksek Lisans Devam	1	0.6	1	100.0	-	-	-	-	-
Toplam	177	100.0	84	47.5	93	52.5	Toplam	177	100.0

a. En son bitirilen eğitim kademesini içermektedir. Buna göre terk edilen ve devam edilen eğitim kademeleri bir alt seviyeye dahil edilmiştir.

Eğitim düzeyinin herhangi bir kademesinde olanların, yani mezun olmayıp eğitimine devam ediyor olanların oranı, toplamın %45.2'sini (80 kişi) oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu kişilerin de eğitimlerini lise veya üniversiteye kadar tamamladıkları düşünülürse, ortaöğretim için %48.0; üniversite için %58.2 oranında bir değere önümüzdeki 5-10 yıl içinde ulaşılabilir.

3.1.4. Meslek Yapılanması

Birinci kuşağın meslek yapılanması erkekler için genelde tarım ağırlıklı, kadınlar için ev hanımlığından oluşmaktadır. Birinci kuşak erkeklerin %71.4'ü (30 kişi) tarımsal faaliyetlerle, %26.2'si (12 kişi) tarım dışı faaliyetlerle uğraşmaktadır. Kadınların ise %91.3'ü (64 kişi) ev hanımlığıyla, %5.8'i (4 kişi) tarım dışı bir meslekle, %1.4'ü (1 kişi) ise tarımsal faaliyetlerle ilgi-

lenmektedir. Birinci kuşağın meslek yapılanması özellikle kadınlarda, ikinci kuşakla örtüşmektedir ve ikinci kuşağın da önemli bir kısmı (%89.4; 59 kişi) ev hanımıdır. Bunun yanı sıra %6.1'i (4 kişi) tarım dışı bir meslekle, %4.5'i de (3 kişi) tarımla ilgilidir. Önemli değişiklik ise erkeklerde meydana gelmiştir. İkinci kuşak erkek çocukların tamamı ebeveynleri gibi, birinci ya da ikinci dereceden, tarımsal faaliyetlerle uğraşmaktadırlar. Bununla birlikte %54.5 gibi önemli bir kısmı (36 kişi) tarımla birlikte tarım dışı işlere de yönelmiştir. Dolayısıyla alanda ebeveynlerden çocuklara doğru meslek yapılanmasında bir çeşitlenme söz konusu olup tarım dışı faaliyetler de ağırlık kazanmıştır. Her ne kadar tarım dışı faaliyetlerin çoğunluğunun tarımsal faaliyetlerle bağlantısı varsa da bunların ticari amaçlı olması ve bazı ailelerde birinci dereceden gelir kaynağını oluşturması meslek yapılanmasındaki farklılaşmanın önemli bir göstergesi olmaktadır. Bu farklılaşmanın en önemli nedenleri ise, birinci kuşağın tarımdan elde ettikleri gelirle çocuklarını eğitime birlikte tarım dışı işlere yönlendirmesi ve kentsel kesimde tarım dışı iş imkanlarının bulunması sayılabilir. Bu meslekler zirai ilaç ve gübre bayiliği, devlet memurluğu, tarımsal ilaçlama zirai uçak şirketi, traktör alım satımı, ziraat mühendisi, oto elektrik ve tamiri, müteahhit, avukat, kimyager, terzi inşaat ve makine mühendisi olarak yoğunlaşmaktadır.

Üçüncü kuşağın meslek tercihi incelendiğinde tarımsal faaliyetlerle ilgilenenlerin oranının oldukça düştüğü görülmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden bir tanesi üçüncü kuşağın aileler tarafından doğrudan eğitime yönlendirilmesi ve çocukların da tarımsal faaliyetlerle uğraşmak istememeleridir. Aynı zamanda maddi durumu iyi olan aileler, eğitimine devam etmeyen çocuklarının da tarım dışında bir iş kurmalarını tercih etmektedirler. Tarımdan elde edilecek gelirin tahmin edilememesi, tarımsal faaliyetlerin tarım dışı işler gibi düzenli bir çalışma zamanının olmaması ve ek bir gelir kaynağı olarak düşünülmesi üçüncü kuşağın tarım dışına yönelmesinde etkili olan unsurlardır.

Konu cinsiyet açısından incelendiğinde; üçüncü kuşakta, özellikle erkeklerde, sadece tarımsal faaliyetlerle ilgili olanların oranının oldukça düştüğü görülmektedir. Üçüncü kuşakta ise bu oran %21.3 olmuştur. Üçüncü kuşak erkeklerde tarımsal faaliyetlerin yerini tarım dışı işler ve öğrencilik almıştır. Öğrenci olanların üniversite eğitimini tamamladıkları takdirde, tarımsal faaliyetlerle birinci dereceden ilgili olma oranının azalacağı ve tarım dışı işlere yönelme oranının artacağı söylenebilir. Aynı zamanda üçüncü kuşağın üniversite eğitimine devam etmediği takdirde, tarımsal faaliyetlerle birinci dereceden ilgili olanların sayısının artabileceği de söylenebilir (Tablo 5).

Tablo 5. Kentsel Kesimde Üçüncü Kuşakta Meslek Yapılanması

Meslek Grubu	Kadın		Erkek		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Tarım	1	1.2	20	21.3	21	11.7
Tarım+Tarım Dışı	-	-	4	4.3	4	2.2
Tarım Dışı	13	15.3	26	27.7	39	21.8
Ev hanımı	29	34.1	-	-	29	16.2
Öğrenci	42	49.4	43	45.7	85	47.5
Asker	-	-	1	0.6	1	0.6
Toplam	85	100.0	94	100.0	179	100.0

Kadınlarda ise erkeklerde olduğu gibi öğrenci olanların sayısı yüksektir. Buna bağlı olarak ev kadını olanların oranı da birinci ve ikinci kuşağa göre düşüktür (%34.1). Kadınların meslek durumları da erkekler gibi eğitime bağlı olarak oluşacaktır. Üniversite eğitimi sonuçlanırsa tarım dışı işlerde, aksi halde ev kadınlığında oranlar yükselecektir. Genel gözlem olarak ise araştırma alanında üçüncü kuşak kadınlar için ev kadınlığı ve sadece tarımsal faaliyetlerle ilgili olanların oranının azalacağı tahmin edilebilir (Tablo 5).

3.1.5. İlk Evlilik Yaşı

Birinci kuşağın evlilik yaşları genel olarak 16-20 arası yaş grubunda yoğunlaşmakta (%48.6); bunu 21-25 arası yaş grubu (%24.3) ve 26-30 arası yaş grubu izlemektedir (%17.1). Cinsiyete göre baktığımızda ise 13-15 arası yaşlarda evlilik yapanların %87.5'i ve 16-20 arası yaşlarda evlilik yapanların %75.9'unu kadınlar oluşturmaktadır. Bu yaşlardan sonra ise kadınların oranı düşmekte ve erkeklerin payı yükselmektedir (Tablo 6).

İkinci kuşağın evlilik yaşı ise genel olarak 21-25 arası yaşlarda yoğunlaşmaktadır (%39.4) ve evlilik yaşının yükselmesi açısından olumlu bir gelişmedir. Bununla birlikte birinci kuşakta olduğu gibi, erken yaşlarda yapılan evliliklerin çoğunluğunu kadınlar oluşturmakta ve 21-25 arası yaştan sonra kadınların payı oldukça düşmektedir (Tablo 6).

Tablo 6. Kentsel Kesimde Birinci ve İkinci Kuşağın İlk Evlilik Yaş Grubu Dağılımları

Yaş Grupları	Birinci Kuşak						İkinci Kuşak					
	Kadın		Erkek		Toplam		Kadın		Erkek		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
13-15	7	87.5	1	12.5	8	7.2	4	80.0	1	20.0	5	3.8
16-20	41	75.9	13	24.1	54	48.6	24	85.7	4	14.3	28	21.2
21-25	14	51.9	13	48.1	27	24.3	29	55.8	23	44.2	52	39.4
26-30	7	36.8	12	63.2	19	17.1	6	19.4	25	80.6	31	23.5
31-35	-	-	2	100.0	2	1.8	2	16.7	10	83.3	12	9.1
36-40	-	-	1	100.0	1	0.9	1	50.0	1	50.0	2	1.5
41-51	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100.0	2	1.5
Toplam	69	62.2	42	37.8	111	100.0	66	50.0	66	50.0	132	100.0

Üçüncü kuşağın evlilik yaşı ise %65.3 ile 21-25 arası yaş grubunda; %34.7 ile 26-30 arası yaş grubunda yer almaktadır. Üçüncü kuşaktaki evlilik yaşı, ikinci kuşakla tek bir yönden benzerlik göstermektedir. Bu da kızların erkeklere göre daha erken evlenmeleridir.

Üçüncü kuşakta da düşük evlilik yaş gruplarında, kızların oranı artmaktadır (%75.0). Bir diğer ifadeyle, kızlar erkeklere göre 4-5 yaş daha erken evlenmektedirler. Diğer taraftan üçüncü kuşak kadınlar, birinci ve ikinci kuşak kadınlarda olduğu gibi çok küçük yaşlarda (13-15) evlenmemektedirler (Tablo 7). Dolayısıyla birinci kuşaktan üçüncü kuşağa doğru, hem genel olarak hem de cinsiyete bağlı olarak, evlilik yaşı yükselmektedir.

Tablo 7. Kentsel Kesimde Üçüncü Kuşağın İlk Evlilik Yaş Grubu Dağılımları

Yaş Grupları	Üçüncü Kuşak					
	Kadın		Erkek		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
21-25	24	75.0	8	25.0	32	100.0
26-30	3	17.6	14	82.4	17	100.0
Toplam	27	55.1	22	44.9	49	100.0

3.1.6. Evlilik Kararının Alınma Biçimi

Birinci kuşaktaki evlilik kararının alınma biçimini temelde görücü usulü oluşturmada (%53.2); bunu ailenin karar vermesi (%31.5) takip etmektedir. Anlaşarak evlenenlerin oranı ise %8.1'dir. İkinci kuşağın evlenme kararı da aynı şekilde çoğunlukla görücü usulü (%38.6) ve sonra ailenin karar ver-

mesi (%33.4) şeklinde oluşmaktadır. Anlaşarak evlenenlerin oranı ise ikinci kuşakta, birinci kuşağa göre daha yüksek bir orandadır (%17.4) (Tablo 8).

Tablo 8. Kentsel Kesimde Birinci ve İkinci Kuşakta Evlilik Kararının Alınma Biçimi

Evlilik Kararının Alınması	Birinci Kuşak		İkinci Kuşak	
	N	%	N	%
Aile büyüklüğü	35	31.5	44	33.4
Görücü usulü	59	53.2	51	38.6
Görücü usulü +Aile kararı	1	0.9	6	4.5
Anlaşma	9	8.1	23	17.4
Kendisi	1	0.9	5	3.8
Kaçma	2	1.8	-	-
Görücü + kendisi	2	1.8	3	2.3
Berdel	2	1.8	-	-
Toplam	111	100.0	132	100.0

Üçüncü kuşaktaki evlilik kararının alınma biçimini genel olarak görücü usulü (%36.8), anlaşarak evlenme (%32.7) ve ailenin karar vermesi (%22.4) oluşturmaktadır. Evlilik kararının alınma biçiminde, anlaşarak evlenme oranı birinci kuşaktan üçüncü kuşağa yükselmektedir. Bunlar sırasıyla %8.1, %17.4 ve %32.7'dir. Görücü usulü evlenme ve ailenin karar vermesi, üçüncü kuşak için halen önemli olsa da, genel olarak oranlarda düşme görülmektedir (Tablo 9).

Tablo 9. Kentsel Kesimde Üçüncü Kuşakta Evlilik Kararının Alınma Biçimi

Evlilik Kararının Alınma Biçimi	N	%
Aile kararı	11	22.4
Görücü usulü	18	36.8
Görücü usulü +Aile kararı	3	6.1
Anlaşma	16	32.7
Kendisi	1	2.0
Toplam	49	100.0

3.1.7. Akraba Evliliği

Birinci kuşakta akraba evliliği durumu çok yaygın değildir. Yakın akraba evliliği yapanların oranı %23.4'tür ve bu oran ikinci kuşakta daha düşük

olup %10.6'dır. Akraba evliliği üçüncü kuşak için yok denecek kadar azdır. Bu oranın düşmesinde, üçüncü kuşağın eğitim düzeyinin yükselmesinin ve aile içinde kendi ebeveynlerine göre daha fazla söz sahibi olmalarının etkisi olduğu söylenebilir. Üçüncü kuşak için akraba evliliği oranı, yakın akraba evliliği için %2.0 ve uzak akraba evliliği için %4.1'dir (Tablo 10).

Tablo 10. Kentsel Kesimde Kuşaklara Göre Akraba Evliliği Durumu

Akraba Evliliği	Birinci Kuşak		İkinci Kuşak		Üçüncü Kuşak	
	N	%	N	%	N	%
Yok	76	68.5	100	75.8	46	93.9
Yakın	26	23.4	14	10.6	1	2.0
Uzak	9	8.1	18	13.6	2	4.1
Toplam	111	100.0	132	100.0	49	100.0

Sonuç olarak, kentsel kesimde birinci kuşaktan ikinci kuşağa ve ikinci kuşaktan üçüncü kuşağa doğru sosyo-demografik göstergelerde olumlu değişimler yaşanmıştır. Özellikle ilk evlilik yaşı ve eğitim konusunda kadınlar açısından daha doyurucu gelişmeler görülmektedir. İkinci kuşağın, ebeveynlerine göre daha bilinçli bir şekilde eş ve meslek seçtikleri ve eğitim açısından daha yüksek düzeyde oldukları görülmektedir. Özellikle birinci kuşağın, çocukların eğitimi ve tarım dışı iş bulma amacıyla kente geldikleri düşünlürse, aileler açısından göç istenen amaca ulaşmış durumdadır.

3.2. KIRSAL KESİM

Kırsal kesimde toplam aile üyeleri sayısı -evli çocuklar, aile reisinin anne ve babası ile kayınbabası ve kayınvalidesi de dahil olmak üzere- 193 kişidir.

3.2.1. Doğum Yeri

Birinci kuşağın doğum yerlerini %86.7 ile köy, %13.3 ile şehir oluşturmaktadır. İkinci kuşağın ise %96.0'ı köyde, %4.0'ı şehirde doğmuştur. Üçüncü kuşağın %78.3'ü köyde, %21.9'u ise Adana'da doğmuştur. Üçüncü kuşağın Adana'da doğmasındaki temel etmen ise hastanede doğum yapılmasıdır. Dolayısıyla, Adana'da doğan çocukların sadece doğum yerleri Adana olup, sosyalleşmeleri tamamen köyde olmuştur (Tablo 11).

Tablo11. Kırsal Kesimde Kuşaklara Göre Doğum Yerlerinin Dağılımı

Doğum Yerleri	I. Kuşak		II. Kuşak		III. Kuşak	
	N	%	N	%	N	%
Köy	39	86.7	48	96.0	83	78.3
Şehir	6	13.3	2	4.0	23	21.9
Toplam	45	100.0	50	100.0	106	100.0

3.2.2.Aile Biçimi

Birinci kuşağın aile yapısında, çekirdek aile oranı %52.0 olup ikinci kuşak kadar yoğun değildir. Birinci kuşakta geniş aile olarak oturanların oranı %18.0 ve eksik aile olarak oturanların oranı %32.0'dır. Araştırma alanındaki ikinci kuşağın çekirdek aile oranı %80.0 olup birinci kuşağa göre oldukça yüksektir. İkinci kuşakta geniş aile olarak oturanların oranı ise %20.0'dır.

Üçüncü kuşağın %62.9'u evlidir. Buna göre, aile biçiminde %97.8 ile çekirdek aile yaygın olup, %2.2 oranında (1 kişi) eksik aile bulunmaktadır. Dolayısıyla, ikinci kuşakta %80.0 olan çekirdek aile oranı, üçüncü kuşak için tamamen çekirdek aileye dönmüştür.

3.2.3.Eğitim Düzeyi

Birinci kuşağın çoğunluğunda (%51.1; 23 kişi) okur-yazarlık söz konusu değildir. Bunu %28.9 ile okur-yazar olanlar (13 kişi) ve %17.8 ile ilkökul mezunları takip etmektedir (8 kişi). Birinci kuşakta ortaokul mezunu olan sadece bir kişi (erkek) bulunmaktadır (%2.2). Dolayısıyla, eğitim konusunda ikinci kuşak, ilkökul ağırlıklı olmak üzere, daha iyi bir seviyededir (%58.0). Ayrıca liseye devam edenler de bulunmaktadır (Tablo 12).

Tablo 12. Kırsal Kesimde Birinci ve İkinci Kuşağın Eğitim Düzeyleri

Eğitim Düzeyleri	Birinci Kuşak						İkinci Kuşak					
	Kadın		Erkek		Toplam		Kadın		Erkek		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Okuma yazma yok	18	78.3	5	21.7	23	100.0	9	90.0	1	10.0	10	100.0
Okur- yazar	4	30.8	9	69.2	13	100.0	1	16.7	5	83.3	6	100.0
İlkokul mezunu	3	37.5	5	62.5	8	100.0	13	44.8	16	55.2	29	100.0
Ortaokul mezunu	-	-	1	100.0	1	100.0	-	-	2	100.0	2	100.0
Lise mezunu	-	-	-	-	-	-	2	66.7	1	33.3	3	100.0
Toplam	25	55.6	20	44.4	45	100.0	25	50.0	25	50.0	50	100.0

Eğitim durumu cinsiyet açısından incelendiğinde, kadınların oranı düşük eğitim kademelerinde oldukça yüksektir. Hem birinci kuşakta hem de ikinci kuşakta okur-yazar olmayanların çoğunluğunu kadınlar oluştururken, ilkokul mezunu olanlarda yoğunluk erkekler lehine değişmektedir (Tablo 12). Cinsiyet açısından bu özellik nitelik olarak kırsal ve kentsel kesim için birbirine paralellik göstermektedir. Sadece ikinci kuşağa doğru gidilince, nicelik olarak kadınların oranı da artmaktadır.

Üçüncü kuşak için de yoğunluk ilkokul kademesinde toplanmaktadır. Bunu, okur-yazar olanlar ve lise mezunları izlemektedir. Üçüncü kuşak için, eğitim düzeyi ikinci kuşağa benzese de, farklı olarak lise mezunlarının oranı yükselmiş ve üniversiteye gidenler de olmuştur. Konu cinsiyet açısından değerlendirildiğinde genel olarak kızların oranı, düşük eğitim kademelerinde daha yüksektir. Fakat, kentsel kesimde olduğu gibi, ilkokul ve sonrasında kızların oranı erkeklere yaklaşmakta hatta bazen geçmekte ve arada fark kalmamaktadır (Tablo 13).

Tablo 13. Kırsal Kesimde Üçüncü Kuşağın Eğitim Düzeyi

Eğitim Düzeyi	Genel		Kadın		Erkek		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Okuma-yazma yok	1	1.1	1	100.0	-	-	1	100.0
Okur-yazar	15	17.0	9	60.0	6	40.0	15	100.0
İlkokul mezunu	57	64.8	34	59.6	23	40.4	57	100.0
Ortaokul mezunu	5	5.7	3	60.0	2	40.0	5	100.0
Lise mezunu	9	10.2	5	55.6	4	44.4	9	100.0
Üniversite mezunu	1	1.0	-	-	1	100.0	1	100.0
<i>Toplam</i>	88	100.0	52	59.1	36	40.9	88	100.0

3.2.4. Meslek Yapılanması

Birinci kuşağın meslek yapılanmasını incelediğimizde kadınların tamamının ev hanımı olduğu; aynı zamanda gerektiğinde eşlerine tarımsal faaliyetlerde yardım ettikleri saptanmıştır. Erkeklerin ise %90.0'ı (18 kişi) tarımsal faaliyetlerle, %10.0'ı (2 kişi) ise tarımla birlikte bir başka işle de ilgilenmektedir. Meslek seçimi konusunda kırsal kesimde, birinci ve ikinci kuşak arasında fark bulunmamaktadır. İkinci kuşakta da kadınların tamamı ev hanımı olup; erkeklerin %92.0'ı (23 kişi) tarımla, %8.0'ı da (2 kişi) tarımla birlikte bir başka işle de ilgilenmektedir. Tarım dışı işlerde ise mevsimlik işçilik yapılmaktadır. Birinci kuşağın sahip olduğu arazinin az olması, kadın-

ların tarımsal faaliyetlere daha az katılmalarına neden olmaktadır. Aynı durum ikinci kuşak için de geçerlidir.

Üçüncü kuşağın meslek yapılanması incelendiğinde, kentsel kesimdeki üçüncü kuşak gibi, tarım dışı meslekler ağırlık kazanmaya başlamakta ve öğrencilerin payı yükselmektedir. Bununla birlikte, kadınların çoğunluğu ev hanımı, erkeklerin ise çiftçidir (Tablo 14).

Tablo 14. Kırsal Kesimde Üçüncü Kuşakta Meslek Yapılanması

Meslek Yapılanması	Genel		Kadın		Erkek		Toplam	
	N	%	Sayı	%	N	%	N	%
Tarım	15	17.2	-	-	15	100.0	15	100.0
Tarım+tarım dışı	2	2.3	-	-	2	100.0	2	100.0
Tarım dışı	9	10.3	1	11.1	8	88.9	9	100.0
Ev hanımı	37	42.5	37	100.0	-	-	37	100.0
Öğrenci	18	20.7	10	55.6	8	44.4	18	100.0
Mevs. tarım işçisi	3	3.4	3	100.0	-	-	3	100.0
Mevsimlik işçi	3	3.4	-	-	3	100.0	3	100.0
Toplam	87	100.0	51	58.6	36	41.4	87	100.0

3.2.5. İlk Evlilik Yaşı

Birinci kuşak için ilk evlilik yaşı genel olarak 16-20 yaş arasında toplanmaktadır (%53.3). İkinci kuşak için de yoğunluk bu yaşta olmakla birlikte (%38.0), birinci kuşakta ikinci kuşaktan farklı olarak 13-15 arası yaşlarda yapılan evlilikler de yoğundur ve %20.0'lık bir orana sahiptir. Cinsiyet açısından incelediğimizde, kadınların daha erken yaşlarda evlilik yaptıkları görülmektedir (Tablo 15).

Her iki kuşakta da ilk evlilik yaşı kadınlarda 16-20 yaşları arasında; erkeklerde ise 21-25 yaşları arasında yoğunlaşmaktadır. Bu durum gerek kırsal kesimde gerekse kentsel kesimde benzerlik göstermektedir. Genel olarak, ikinci kuşakta evlilik yaşının biraz daha yükseldiği söylenebilir ve 21-25 arası yaşlarda yapılan evliliklerin oranı %32.0'dır (Tablo 15).

Tablo 15. Kırsal Kesimde Birinci ve İkinci Kuşağın İlk Evlilik Yaş Grubu Dağılımları

Evlilik Yaş Grubu	Birinci Kuşak						İkinci Kuşak					
	Kadın		Erkek		Toplam		Kadın		Erkek		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
13-15	8	88.9	1	11.1	9	100.0	3	100.0	-	-	3	100.0
16-20	13	54.2	11	45.8	24	100.0	15	78.9	4	21.1	19	100.0
21-25	2	28.6	5	71.4	7	100.0	5	31.3	11	68.8	16	100.0
26-30	2	50.0	2	50.0	4	100.0	2	20.0	8	80.0	10	100.0
31-35	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100.0	2	100.0
36-40	-	-	1	100.0	1	100.0	-	-	-	-	-	-
Toplam	25	55.6	20	44.4	45	100.0	25	50.0	25	50.0	50	100.0

Üçüncü kuşakta evlilik yaşı ikinci kuşak ile paralellik göstermektedir. Genel olarak bakılınca yoğunluk, %42.2 ile 16-20 arası yaşta toplanmaktadır. Cinsiyet açısından bakılınca, birinci ve ikinci kuşakta olduğu gibi üçüncü kuşak kadınlarda da ilk evlilik yaşı 16-20 arasında; üçüncü kuşak erkeklerde 21-25 yaşları arasında yoğunlaşmaktadır. Kentsel ve kırsal kesimdeki üçüncü kuşakları karşılaştırdığımızda ise kadın ve erkeklerin kırsal kesimde 4 – 5 yaş daha erken evlendikleri görülmektedir (Tablo 16).

Tablo 16. Kırsal Kesimde Üçüncü Kuşağın İlk Evlilik Yaş Grubu Dağılımları

Eğitim Düzeyleri	Üçüncü Kuşak					
	Kadın		Erkek		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
13-15	1	100.0	-	-	1	100.0
16-20	15	78.9	4	21.1	19	100.0
21-25	6	37.5	10	62.5	16	100.0
26-30	2	25.0	6	75.0	8	100.0
31-35	1	100.0	-	-	1	100.0
36-40	-	-	-	-	-	-
Toplam	25	55.6	20	44.4	45	100.0

3.2.6. Evlilik Kararının Alınma Biçimi

Birinci kuşakta evlilik kararının alınma biçimini yaygın olarak ailenin karar vermesi oluşturmakta, bunu görücü usulü ve anlaşarak evlenme takip etmektedir. İkinci kuşakta ise genelde görücü usulü ağırlıktadır. Birinci ku-

şaktaki kadın ve erkeklerin tamamında resmi ve dini nikah birlikte yapılmıştır. Bu konuda gerek kırsal kesimde gerekse kentsel kesimde bir farklılık bulunmamaktadır. Üçüncü kuşağın evlilik kararının alınma biçiminde görücü usulü ağırlıktadır. Bunu anlaşma ve kaçma takip etmektedir. Bir kadın ise görücüye çıkmakla beraber son kararı kendisi vermiştir (Tablo 17).

Tablo 17. Kırsal Kesimde Evlilik Kararının Alınma Biçimi

Evlilik Kararının Alınma Biçimi	Birinci Kuşak		İkinci Kuşak		Üçüncü Kuşak	
	N	%	N	%	N	%
Aile	19	42.2	17	34.0	-	-
Görücü	15	33.4	20	40.0	34	75.6
Anlaşma	11	24.4	12	24.0	7	15.5
Görücü+ Kendisi	-	-	1	2.0	1	2.2
Kaçma	-	-	-	-	3	6.7
	45	100.0	50	100.0	45	100.0

Tablo 17'den de görüldüğü gibi, görücü usulü evlenmelerde kadınların oranı erkeklere göre daha yüksektir (%61.8). Üçüncü kuşakta evlilik kararının alınma biçiminde, yoğunluğun görücü usulü olması nedeniyle ikinci kuşakla benzerlik göstermektedir. Fakat birinci ve ikinci kuşakta kaçarak evlenme yoktur. Üçüncü kuşakta görülen kaçarak evlenme olayı, çocukların ailelerin kararlarına karşı çıkmaları şeklinde yorumlanabilir.

3.2.7. Akraba Evliliği

Akraba evliliği birinci kuşakta ikinci kuşağa göre daha fazladır ama çok yoğun değildir. Aralarında akraba evliliği bulunmayan birinci kuşağın oranı %55.6; ikinci kuşağın %72.0 ve üçüncü kuşağın %80.0'dır (Tablo 18).

Tablo 18. Kırsal Kesimde Kuşaklara Göre Akraba Evliliği Durumu

Akraba Evliliği Durumu	Birinci Kuşak		İkinci Kuşak		Üçüncü Kuşak	
	N	%	N	%	N	%
Yok	25	55.6	36	72.0	36	80.0
Yakın	11	24.4	6	12.0	4	8.9
Uzak	9	20.0	8	16.0	5	11.1
Toplam	45	100.0	50	100.0	45	100.0

4. SONUÇ

Gerek kırsal gerekse kentsel kesimde birinci kuşaktan ikinci kuşağa doğru sosyo-demografik göstergelerde kent lehine daha fazla nicel farklılaşmalar bulunmakla birlikte, nitelik olarak iki kesim de birbirine benzemektedir. Ancak kentsel kesimdeki üçüncü kuşakta kentin etkisiyle hem nicel hem de nitel farklılıklar bulunmaktadır. Kırsal kesimdeki üçüncü kuşakta da nicel ve nitel olumlu gelişmeler bulunmakla birlikte kentsel kesim kadar değildir. Sonuçta, göçle birlikte kente gelen birinci ve ikinci kuşağa bağlı olarak, üçüncü kuşak zaman içerisinde sosyo-demografik göstergelerde olumlu farklılaşmalar yaşamıştır. Cinsiyet açısından bakıldığında bu göçler, kadınlar için özellikle eğitim ve evlilik yaşında; erkekler için ise meslek yapılanmasında arzu edilen yönde farklılaşma yaratmıştır. Bunun temel nedeni, şehrin geniş sosyal-kültürel-ekonomik imkanları ve ailelerin çocuklarının eğitimlerine verdikleri önemle açıklanabilir.

SUMMARY

Because of easy accessibility to infrastructure in urban areas, rural to urban migrations can create very important positive differentiation on socio-demographic indicators (education, occupation, first marriage age, marriage decision, child number, size of family and etc.). At the same time effect of these indicators change according to generations, from first generations to third generations, and sex. In other words, third generations and women are affected positively more than man and first generations. As a result, together with internal migration (from rural to urban), generations and especially women have started to differentiate.

Notlar

1. Bu kısmın hazırlanmasında "Toplumsal Bilimlerde Araştırma" (Gökçe,1992) kitabından önemli ölçüde yararlanılmıştır.

2. Bu kısımda, makale konusuyla ilgili sınırlı açıklama yapılmıştır. Detaylı açıklama tezde yer almaktadır.

3. Son yıllarda ovadaki önemli bir gelişme, faaliyete geçen sulama birlikleridir. Sulu tarım yapılan alanlar 1993 yılına kadar Devlet Su İşleri tarafından sulanmakta iken bu yıldan sonra sulama birliklerinin sorumluluğuna verilmiştir. Ova köylerinden, sulama birliklerine çok uzakta olan ve sulama ünitesinin kurulması için yüksek bir maliyet gerektiren az sayıdaki köyler dışında, tüm köyler bu birliklere üyedir.

4.Ovada sulama birliklerine kayıtlı olan toplam 82 yerleşim birimi bulunmaktadır. Fakat bu birimlerin bazıları belediye bazıları ise mahalle statüsündedir. Bunların gelişim doğrultuları köylerden farklı olduğu için 20 birim araştırma kapsamından çıkarılarak 62 adet köy statüsüne sahip yerleşme birimi araştırmaya dahil edilmiştir.

KAYNAKÇA

- AKŞİT, B., 1998. İçgöçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Çözümler: Köy Tarafından Bir Bakış, **Türkiye’de İçgöç Konferansı** (6-8 Haziran 1997, Bolu-Gerede), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- GÖKÇE, B.,1976. **Gecekondu Gençliği**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları C-15, Ankara.
- GÖKÇE, B., 1992. **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, Savaş Yayınları, I. Basım, Ankara. Savaş Yayınları, I. Basım, Ankara.
- İÇDUYGU, A., 1998. **Türkiye’de İçgöç Konferans Sunuşu** (6-8 Haziran 1997, Bolu-Gerede), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- KALAYCIOĞLU, S., 1997. Göçmenlerde Sosyal Hareketlilik İle İlgili Beklentilerin Din Görüşü ve Cinsiyete Göre Farklılaşması: Ankara’dan Bir Örneklem, **II. Ulusal Sosyoloji Kongresi “Toplum ve Göç”** 21-22 Kasım 1996-Mersin, (DİE Yayın No: 2046, Sosyoloji Derneği Yayın No:5), Ankara.
- KANTAR, M., 2000. **Adana İl Merkezinde ve Kırsal Alanında Yaşayarak Tarımsal Faaliyetlere Devam Eden Ailelerde Toplumsal Yapı ve Toplumsal Cinsiyet**, Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Kod No: 561, Adana.
- KONGAR, E., 1995. **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Büyük fikir Kitapları Dizisi 41, VI. Basım, Remzi Kitapevi , İstanbul.
- ÜNALAN, T., 1998. Türkiye’de İç Göçe İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi, **Türkiye’de İçgöç Konferansı** (6-8 Haziran 1997, Bolu-Gerede), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

TÜRK MEDYA ELİTLERİ : BİR DURUM TESPİTİ

D. Ali ARSLAN *

ÖZ:

Diğer gelişmiş ya da gelişmekte olan toplumlarda olduğu gibi çağdaş Türk medyası da, ülkemizde yaşayan bireylerin bilgi, duygu, düşünce, inanç, tutum ve davranışlarını etkileyebilecek çok büyük bir güce sahiptir. Yalnızca bireylerin değil, aynı zamanda toplumsal grupların, toplumsal kurumların ve kuruluşların, kısacası toplumumuzun tamamının ve kültürün de, medyanın şekillendirici ve belirleyici etkisinden kaçabilmesi çok zor görünmektedir.

Medyanın birey, toplum ve kültür üzerinde yapabileceği bu değiştirici etkiler, olumlu doğrultuda olabileceği gibi olumsuz doğrultuda da olabilir. Söz konusu etkinin niteliği zamana ve toplumun-medyanın içinde bulunduğu koşullara bağlıdır. Daha da önemlisi, medya araçlarının sahiplik ve/veya kontrolünü elinde bulunduran güç odaklarına göre farklılıklar gösterebilir.

Böylesine etkin bir gücün en önemli unsurlarından biri olan medya elitlerini, sosyolojik açıdan yakından tanımak oldukça büyük önem taşımaktadır. Bu düşünceden hareketle, bu makalede Türk medya elitleri incelenecektir. Çalışmanın bir başka amacı da, çağdaş Türk toplumunda medya elitlerinin dolaşımı sürecinde etkili olan temel faktörler hakkında okuyucuyu bilgilendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Medya, Elit, Elit Sosyolojisi, Türk Medya Elitleri, Sosyalizasyon, De-sosyalizasyon Ajanı.

ABSTRACT:

The media is one of the most important institutions in society. If media owners and elites are so powerful, the identification of media elites is of great importance. Hence, a full picture of Turkish media elites in terms of important social, political and demographic indicators will be given in this paper. The managers, editors, influential columnists and reporters of major Turkish media institutions are identified as Turkish media elites. Firstly, the

* Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Tokat.

paper will concentrate on the demographic peculiarities of Turkish media elites. Then, the educational background and family structure of Turkish media elites will be examined. Also, the social origins and other social characteristics of contemporary Turkish media elites will be investigated.

Key Words: Media, Elite, Sociology of Elites, Turkish Media Elites, Socialization, De-socialization Agent.

1. GİRİŞ VE YÖNTEM

Düşünür Aleksandr Solzhnitsyn'in de belirttiği gibi (Rivers, 1982: 15), "basın (medya) batı toplumlarında yasama, yürütme ve yargıdan da daha güçlü bir konuma, toplumdaki en büyük güç haline gelmiştir." "Dördüncü kuvvet" "öteki hükümet" (Rivers, 1982: 7-20) gibi isimlerle de anılan medya, çağdaş toplumların en önemli kurumlarından bir tanesidir. Medya elitleri de, toplumların iktidar yapıları içinde en etkin ve en güçlü elit gruplarından biri haline gelmişlerdir.

Öte yandan günümüz koşullarında medya işi, özel sektörün etkin olarak faaliyet gösterdiği bir uğraş alanı haline gelmiştir. Bu durum ise, her şeyden önce kârlılığı ön plana çıkarmaktadır. Hal böyle olunca, medya kuruluşları, içinde buldukları siyasi ve toplumsal çevreye ekonomik açıdan bağımlı hale gelmektedir. Sonuçta, medya ile çevresi arasında karşılıklılık esasına dayanan bir ilişki doğmuştur (Barrett & Braham, 1995: 69 ve Scannell, 1992: 293). Bu karşılıklı etkileşimin medya açısından şeklini, ekonomik nedenlerle birlikte "hammadde" problemi belirlemektedir. Bu, karşılıklı bağımlılık ilişkisi, medyanın üretim süreci üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Çağdaş medya çok önemli toplumsal işlevler yerine getirir. Yalnızca bir iletişim aracı olarak kalmaz, bunun yanı sıra çok etkin bir eğitim aracıdır da. Özellikle de geniş halk kitlelerinin eğitimi açısından çok önemli hizmetler yerine getirebilir. Bir başka anlatımla medya, çok etkin bir sosyalizasyon (toplumsallaştırma) ajanıdır. Aynı şekilde basın ve yayın araçları, kültürel üretim sisteminin çok önemli bir parçasını oluşturur. Bunun yanı sıra, üretilenleri geniş halk kitlelerine yaymak, onlara öğretmek, öğrenilenlerin de içselleştirilmesine yardımcı olmak gibi işlevlerde de bulunur. Bu iletişim araçları, üretilen kültür ürünlerini insanların yaşam alanlarının ta içlerine, evlerine, oturma odalarına kadar taşırlar. Aynı ileti içinde, çok farklı insanlara, çok sayıda ve farklı mesajları iletebilme gücü ve yetisine sahiptirler. Bunlara ek olarak medya araçları, özellikle de televizyon, çok etkin eğlence ve

serbest zaman değerlendirme araçları olma işlevlerine de sahiptir (Scannell,1992: 13).

Böylesine olumlu ve önemli işlevlerin yanı sıra, bir çok olumsuz işlevlere araç olma potansiyeline de sahiptir. Bireyleri etkileyerek onların duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını değiştirebilme özelliği de medyanın gücüne güç katar. Bu güç, istenildiğinde, kolaylıkla toplumun ve bireylerin aleyhine kullanılabilir. Aynı şekilde, ulusal kültürü zayıflatıp yozlaştırma aracı, ya da sosyalizasyon süreci içinde ailenin, eğitim kurumlarının ve öteki toplumsal kontrol araçlarının bireye kazandırdıklarını yok edecek şekilde bir “**desozyalizasyon**” ajamı haline de dönüşebilir.

Öte yandan, yaşanan her türlü sıkıntıya, bir çok çarpıklık ve eksikliklere rağmen ülkemizin, dünyadaki en hızlı gelişen ülkelerinden bir tanesi olduğu konusu şüphe götürmez bir gerçektir. Bir çok alandaki en son teknik ve teknolojik gelişmelere, alt yapı ve eğitim alanındaki eksikliklerine rağmen, toplumun her kesiminde rastlamak mümkündür. Yaşanan bu hızlı değişim ve gelişmeye paralel olarak, kitle iletişim teknolojisinin yaygın kullanımı alanında da çok önemli ilerlemeler kaydedildi. Türkiye’de, özellikle 1990’lı yıllarda, deyim yerindeyse bir “medya devrimi” gerçekleştirildi².

Bu dönemde çok sayıda uluslararası, onlarca ulusal, yüzlerce yerel ve bölgesel nitelikte yayın yapan televizyon kanalı yayına başladı. Yine aynı şekilde yerel, bölgesel, ulusal ya da uluslararası ölçeklerde yayın yapabilen binden fazla radyo istasyonu, radyo yayıncılığına başladı. Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Medya Dökümantasyon Merkezi’nin, 1999 yılının Temmuz ayında yayınladığı verilere göre ülkemizde medya sektöründe 3500’den fazla yazılı medya araçları (günlük-haftalık ve aylık gazete ve dergilerin tamamı dahil), 1056 radyo istasyonu ve 280 televizyon kanalı faaliyet göstermektedir. Bu televizyon kanallarından 230 tanesi yerel bazda, 15 tanesi bölgesel çapta ve 35 tanesi de ulusal (bir kısmı uluslararası nitelikte olmak üzere) boyutta yayın gerçekleştirmektedir (Hürriyet Gazetesi, 27.7.1999).

Ülkemizle ilgili bu saptamalar dikkate alındığında, Curran ve arkadaşlarının (Barrett & Braham, 1995: 57-8) kitle iletişim teknolojisi alanında

² Kuşkusuz bu saptama, konunun yalnızca teknik boyutlarına yöneliktir. Yayınların içeriklerinin kalitesi konusunda, konunun teknik boyutlarındaki gelişmelere ters orantılı süreç yaşandığı, kelimenin tam anlamıyla bir “yayıncılık furyası” yaşandığı görüşünü, araştırmacı da paylaşmaktadır.

önemli ilerlemeler kaydetmiş toplumlarla ilgili olarak yaptıkları değerlendirmeler ülkemiz için de uyarlanabilir: Medyanın gücü ile ulaşabildiği ve bunun sonucu olarak da etkileyebildiği bireylerin sayısal miktarı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Yüksek teknolojinin medya sektöründe yaygın olarak kullanmaya başlanması, medyaya çok daha geniş ölçülerde dinleyici ve izleyici kitlesine ulaşma olanağı verdi. Bu gerçeklik de hesaba katıldığında, “teknolojideki hızlı gelişme medyanın gücüne güç katmıştır” şeklindeki bir çıkarsamaya kolaylıkla ulaşılır.

Türkiye’de medya ile ilgili olarak bir başka önemli nokta da, medyanın sahiplik ve kontrolü konusudur. Ülkemizde yazılı medya araçlarının hemen tamamı, özel sektörün elindedir. Fakat sözlü ve görsel medya konusunda durum biraz daha farklıdır. 1980’li yılların sonlarına, hatta 1990’lı yılların başına kadar radyo ve televizyonun sahiplik ve kontrolü, neredeyse tamamıyla devletin elindeydi. Ancak, özellikle 1990’lı yıllarda bu durum hızla değişmeye başladı. İki binli yılların başına gelindiğinde ise, kitle iletişim araçlarının çok büyük bir kısmının sahipliği özel sektörün, özellikle de belli başlı bir kaç medya holdinginin elinde toplanmış durumdadır.

Kontrol açısından da durum, öteki ülkelerle benzer niteliktedir. Medya sektöründe kontrol faktörü ile ekonomik bağımlılık arasında yakın bir ilişki vardır. Kitle iletişim işinin, günümüzde özel girişimciliğin etkin rol oynadığı ve kârlılığın esas olduğu bir sektör haline gelmiştir. Türkiye’nin etkin medya elitlerinden biri olan Necati Doğru’nun da (Nebiler, 1995: 56-7), belirttiği gibi Türkiye’de medya, ekonomik açıdan büyük ölçüde devlete ve büyük çaplı sermaye gruplarına bağımlıdır. Hal böyle olunca, “Türk medyasının kimler tarafından kontrol edildiği, en azından potansiyel olarak kimler tarafından kontrol edilebileceği?” sorularını cevaplamak hiç de zor olmayacaktır.

Kısacası, bütün bunlar açıkça göstermektedir ki günümüz dünyasında medya toplumlar açısından, özeldede Türk toplumu açısından, hayati bir yere ve öneme sahiptir. Bir yandan bireyler ve toplum açısından çok önemli işlevler yerine getirirken, öte yandan da çok ciddi potansiyel tehlikeleri bünyesinde taşımaktadır. Araştırmanın amacı, toplumsal hayatta bu denli önemli bir yere ve kitleler üzerinde de çok ciddi bir etkileme gücüne sahip olan Türk medya elitlerinin toplumsal profillerini çizmektir.

Çalışmada Türk medya elitleri tanımlanırken, inceleme kolaylığı sağlanması bakımından konumsal ve ünsel yaklaşım birlikte kullanılmıştır. Türk medya dünyasının en çok okur ve izleyici kitlesine sahip basın-yayın kuruluşlarının en tanınmış, kamuoyunca en çok bilinen veya en etkin konumda

bulunan medya mensupları, köşe yazarları ve editörleri “Türk medya elitleri” olarak tanımlanmıştır. Günümüz Türkiye’inde medya kuruluşlarının sahipleri, klasik bir medya eliti olmaktan çıkıp, bir serbest girişimci, bir holding patronu, kısacası bir ekonomik elit haline dönüştükleri için, Türk medya elitleri kapsamında ele alınmamışlardır.

Türk medya elitlerinin sosyolojik portresi şekillendirilirken, bir çok sosyolojik faktör bir arada kullanılmıştır. Elitlerin toplumsal özgeçmişlerinin yanı sıra, özellikle onların sahip oldukları kişisel özellikler de genel bir perspektiften incelenecektir.

Bunlardan bir tanesi de Türk medya elitlerinin kendilerinin ve eşlerinin sosyal kökenleri ile şu anki toplumsal konumlarıdır. Bireylerin toplumsal sınıflarını belirlemede kullanılacak en etkin faktörler konusunda, sosyal bilimciler arasında, tam bir görüş birliği yoktur. Bununla birlikte, bireylerin kendi durumlarını kendilerinin belirlemesi, kendilerini ait olduklarını düşündükleri toplumsal kategoriye yerleştirmeleri esasına dayanan “kendi belirleyicilik” yöntemi sıklıkla kullanılan bir yoldur. Arslan da, 1999 yılında Türk elitlerine yönelik olarak gerçekleştirdiği çalışmada aynı yöntemi kullanmıştır. İnsanların kendi durumunu gizleme ya da olduğundan farklı gösterme eğilim ve çabaları, konusunun temelinde insan olgusu bulunması nedeniyle sosyal bilimlerin doğasında olan bir tehlikedir. Burada iş tamamen araştırmacının ve ölçme aracının maharetine bağlıdır. Bunlara, araştırmacının görüşme esnasında oluşturabileceği güven ortamını da eklemek gerekir. Araştırmacının saha araştırmaları konusundaki önceki deneyimleri ve araştırma evreninin-örneklem kümesinin doğası, araştırma subjесinden kaynaklanabilecek olası tehlikeleri en aza indirmede yardımcı olmuştur.

Yapılan araştırmada, “toplumumuzun şu an içinde bulunduğu genel koşullar dikkate alındığında, kendinizin sosyal-ekonomik konumunu nasıl tanımlarsınız?” şeklindeki soru, elitlerin babalarına ve eşlerinin babalarına yönelik olarak da tekrarlanmıştır. Cevap olarak da, sınıf araştırmalarında yaygın olarak kullanılan “beşli kategorizasyon” tercih edilmiştir. Bilindiği gibi, bu sınıflama da cevap şu beş seçenekten oluşur:

1. Alt sınıf (lower class),
2. Ortanın altı (lower-middle class),
3. Orta sınıf (Middle class),
4. Ortanın üstü (Upper middle class),
5. Üst sınıf (Upper class).

Cevaplar, sondajlama amacı taşıyan öteki bazı sorularla da sınılandığında da, verilen cevaplarda her hangi bir çelişkiye rastlanmamıştır.

Elit sosyolojisi alanında yapılan çalışmalarda, sıklıkla üzerinde durulan konulardan bir tanesi de ailedir. Aile ile ilgili yapılan çalışmalarda ise, elitlerin hali hazırdaki aile yapısının yanı sıra, ailesel öz geçmişleri de incelenir. Bu çalışmada da, önce elitlerin kendi medeni durumları ve aile yapıları incelenmiş, ardından da babalarının aile durumlarına bir göz atılmıştır. Sonra da elitlerin kendileri ile ilgili saptamalarla, babalarına ilişkin bulgular karşılaştırılmış ve yaşanan toplumsal değişimin boyutları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bütün bunların yanı sıra, elitlerin ve eşlerinin evlilik yaş ortalamaları da gözden geçirilmiştir.

Bu bölümde kullanılan her türlü data, Arslan'ın (1999) 1994-1999 yılları arasında, İngiltere'de, Surrey Üniversitesi'nde gerçekleştirdiği "Çağdaş Türkiye'de Elitler ve Türk İktidar Seçkinleri" konulu araştırmasından alınmış ve Türkçeye çevrilerek kullanılmıştır. Arslan data setini, Türkiye'nin en geniş okur kitlesine sahip medya araçlarının, en etkin ve en tanınmış isimleri ile yaptığı görüşmeler sonucunda hazırlamıştır. Türk medya elitleri kavramının tanımlamasına uygun olarak 110-120 kişiden oluşan bir araştırma evreni belirlenmiş, bu evrenden de, rastgele örneklem tekniğiyle, 30'u aşkın elite görüşülmüştür. Söz konusu çalışmada, içinde açık uçlu soruların da bulunduğu, 110 soruluk bir görüşme kılavuzu kullanılmıştır. Görüşmelerin her biri süresi iki saatten daha fazla sürmüş ve bizzat araştırmacının kendisi tarafından, elitlerle yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir.

2. TÜRK MEDYA ELİTLERİNİN SOSYOLOJİK PORTRESİ:

Çalışmanın bu bölümünde Türk medya elitleri, önce demografik görünüşleri bakımından incelenmişlerdir. Demografik faktörlerden de, özellikle yaş ve cinsiyet faktörleri üzerinde durulmuştur.

2.1. DEMOGRAFİK YÖNLERİYLE TÜRK MEDYA ELİTLERİ:

2.1.1. Yaş Faktörü Bakımından Günümüz Türk Medyası

Üçüncü bin yıla girdiğimiz şu günlerde bile, geleneksel toplumlarda olduğu kadar, gelişmiş ya da gelişmekte olan toplumlarda da yaş, halen önemini koruyan bir toplumsal etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden,

Türk Medya Elitleri: Bir Durum Tespiti

elit sosyolojisi alanında yapılan çalışmalarda da sıklıkla üzerinde durulan bir konudur. Çalışmanın bu bölümünde, Türk medya elitleri yaş özellikleri bakımından incelenmiştir.

Görünüm ve nitelik bakımından bazı değişiklikler yaşanmış olsa bile, geçmişte olduğu gibi bu gün de yaş faktörü, toplumların hiyerarşik yapılanmasında ve toplumsal gücün paylaşımında oldukça etkili olmaktadır. Özellikle bazı yaş grupları, toplumsal yapı içindeki etkin ve güçlü konumları ellerinde bulundurma ayrıcalığını, öteki gruplarla paylaşmak hususunda pek de gönüllü görünmemektedirler. Bu durum genellikle de, orta yaş ve sonrası grupların lehine olmaktadır. Gençler çoğunlukla, önelerine konulan çok sayıda formel ya da informal engellerle, ileri yaş gruplarının baskı ve güdümü altında tutulmaya çalışılmaktadırlar. Bu durum sosyal bilimciler arasında genellikle "yaşçılık" (ageism) olarak adlandırılmaktadır.

Belli yaş gruplarının egemen oluşunu, Türk medya sektöründe de kolaylıkla gözlemleyebiliriz. Tablolardaki (Tablo 1) verilerden de anlaşılacağı gibi, Türk medya elitlerinin büyük çoğunluğunu orta yaş ve ileri yaşlardaki bireyler oluşturmaktadır. Bu sektördeki elitlerin yaş ortalaması, 50 yaşın üzerindedir. Araştırma kapsamında görüülen elitlerden en genç olanının yaşı 35, en yaşlısı ise 60 yaşın üzerinde idi.

Tablo 1

Yaş Özellikleri Bakımından Türk Medya Elitleri

Yaş Durumu	N	%
39 ve Aşağısı	2	6.7
40-44	8	26.7
45-49	4	13.3
50-54	4	13.3
55-59	6	20
60 ve Yukarısı	6	20
Toplam	30	100.0

Kaynak: Arslan, 1999: 132.

Anlatım kolaylığı sağlaması açısından çalışmada yaş grupları 3 ana kategoride ele alınmıştır: Gençler, orta yaşlılar ve ileri yaş grubu. 40 yaşın altındaki bireyler genç, 40-59 yaş arası orta yaş ve 60 ve yukarısı ileri yaş grubu olarak kabul edildi. Görüldüğü gibi, ülkemizde medya sektöründeki, özellikle de basın alanındaki en etkin konumlar ağırlıklı olarak orta yaşlı

bireylerce doldurulmuştur. Türk medya elitlerinin yüzde yetmişten fazlası, orta (orta ve ortanın üstü) yaş grubu olarak nitelediğimiz 40-60 yaş arası bireylerden oluşmaktadır. Gençler olarak tanımlanan 40 yaşın altındaki elitlerin oranı, medya elitlerinin tamamı içinde yüzde onu bile bulmamaktadır. Bir başka anlatımla, Türk medyasında ki etkin konumlarda bulunan orta yaş grubu bireylerin oranı, gençlerden yaklaşık 10 kat daha fazladır. İleri yaşlardaki medya elitlerinin oranı, orta yaş grubununki kadar yüksek olmasa da, gençlerin 3 katını aşmaktadır. Burada yeri gelmişken hemen vurgulamakta yarar vardır, çalışmanın bu bölümü daha çok, betimleyici karakterde, bir başka anlatımla durum tespit edici nitelikte olduğu için, rakamların yorumlanması büyük ölçüde okuyucuya bırakılmıştır.

2.1.2. Cinsiyet Özelliklerine Göre Türk Medya Elitleri:

Çağdaş toplumların bile halen başını ağrıtmaya devam eden bir başka, çok önemli toplumsal açmaz da “cinsiyet ayrımcılığı” (sexism) sorunudur. Yaşa dayalı ayrımcılık konusunda olduğu gibi, cinsiyet temeline dayanan ayrımcılık olayına da, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, hemen her toplumda ve toplumsal yaşamın her alanında sıklıkla rastlanmaktadır. Değişen sadece, konunun nicelik boyutu olmaktadır. Yani bu durum, kimi toplumlarda daha ayan beyan ve yoğun bir şekilde gözlemlenirken, bazı gelişmiş toplumlarda, yoğunluk derecesi biraz daha azalmaktadır.

Cinsiyet ayrımcılığı konusunda durumun, hangi cinsin aleyhine olduğunu söylemeye herhalde gerek yoktur. Geçmişte olduğu gibi bu gün de, bu süreç kadınların aleyhine işlemektedir. 1920’li yıllardan bu yana hızlı bir değişim ve gelişim süreci yaşamakta olan toplumumuzda da durum pek farklı değil. Ekonomide, siyasette, kısacası sosyal hayatımız hemen her kesiminde olduğu gibi, basın sektöründe de, etkin konumları işgal etme bakımından erkeklerin ağır bir üstünlüğü göze çarpar. Aşağıda ayrıntıları (Tablo 2, Figür 2) verildiği gibi, Türk medya elitleri arasında erkeklerin oranı, kadınlardan yaklaşık 6 kat daha fazladır.

Elektronik yayıncılık, özellikle de televizyon haber spikerliği alanında durum kadınların lehine gibi görünse de, bu konunun başka gerçek boyutlarının olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Ayrıca bu konuların ne ölçüde etkin konumlar olduğu da ayrı bir tartışma konusudur. Çünkü, burada elit kavramının analitik açıdan, karar verme sürecine en yakın ve etkin konumda bulunan, bu süreci fiilen ya da potansiyel olarak etkileyebilecek durumdaki bireyler olarak tanımlandığını vurgulamak yerinde bir hatırlatma olur.

Tablo 2

Türk Medya Elitlerinin Cinsiyet Özellikleri

	N	%
Kadın	4	13.3
Erkek	26	86.7
Toplam	30	100.0

Kaynak: Arslan, 1999: 133.

2.2. TÜRK MEDYA ELİTLERİNİN EĞİTİMSEL ÖZELLİKLERİ

Türk medya elitlerinin eğitimsel özellikleri incelenirken,, yalnızca elitlerin kendilerinin eğitim durumları ile ilgili bilgiler değil, mümkün olduğunca ailesinin eğitim durumu ile ilgili bilgiler de dikkate alınmıştır. Elitlerin aile bireyleri arasında, özellikle de kendi eşleri ve babaları ile ilgili bilgiler değerlendirilmiştir. Bu sayede, hem elitin yetişmiş olduğu ortam, hem de şu an içinde bulunduğu duruma ilişkin bir durum saptaması yapmak, sonra da bunları karşılaştırmak hedeflenmiştir.

Genel olarak bakıldığında, Türk medya elitlerinin hem nitelik hem de nicelik bakımından çok yüksek bir eğitim düzeyine sahip oldukları görülür. Yani elitlerin, yalnızca gördükleri eğitimin düzeyi değil, kalitesi de çok yüksektir. Bulgular, Türk medya elitlerinin çok büyük bir çoğunluğunun en az bir üniversite derecesine sahip olduklarını göstermektedir. Bu demek oluyor ki, istisnai durumlar dışında, Türk medya sektöründe etkin ve kalıcı bir yer edinebilmenin olmazsa olmaz koşullarından bir tanesi, en az lisans düzeyinde bir üniversite derecesine sahip olmaktır. Yalnız elitlerle ilgili değil, aynı zamanda elitlerin aile bireylerinin eğitimi durumlarına ilişkin ayrıntılı bilgiler aşağıdaki tablolardan (Tablo 3) edinilebilir.

Tablo 3

Türk Medya Elitlerinin Babalarının, Eşlerinin ve Kendilerinin Eğitim Durumları

	Eğitim Düzeyi (%)				Okul Eğitimi Yok
	Üniversite	Lise	Ortaokul	İlkokul	
Elitin Kendisi	93.3	6.7	-	-	-
Elitin Babası	43.3	20	3.3	23.3	10
Elitin Eşi	80	13.3	3.3	3.3	-

Kaynak: Arslan, 1999: 134.

Tablo 3'te de görüldüğü gibi, yalnızca medya elitlerinin kendileri değil, eşleri de oldukça yüksek bir eğitim düzeyine sahiptir. Elit eşlerinin yüzde doksandan fazlası asgari lise düzeyi eğitime sahiptir. Bundan çok daha önemlisi, eşlerin yüzde seksen gibi çok önemli bir çoğunluğu üniversite mezunu durumundadır. Öte yandan, elitlerin yetiştiği aile ortamının eğitim düzeyinin de oldukça yüksek oluşu dikkat çekmektedir. Türk medyasında köşe başlarını tutmuş elitlerin babalarının neredeyse yarıya yakını üniversite mezunu durumundadır. Bu veriler, Türk toplumunun genel eğitim durumu dikkate alınarak değerlendirildiğinde, sergilenen rakamların ifade ettiği anlamlar daha bir açıklık kazanacaktır.

Türk medya elitlerinin ve babalarının aile yapıları, eğitim bakımından öteki bazı elit gruplarınınkinden (siyasi elitler, iş dünyası elitleri... vb. gibi) daha seçkin bir karaktere sahiptir(Arslan, 1999: 133). Toplumun geneli bakımından da aynı değerlendirme geçerlidir. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (1995) verilerine göre, toplumun genelinde, üniversite mezunu bireylerin oranı yüzde onları bile bulmamaktadır. Medya elitleri eşleri arasında üniversite eğitimi almış bireylerin sayısı, Türkiye ortalamasından yaklaşık 9 kat daha fazladır. Yine elitlerin babalarının üniversite eğitimi almış olanlarının oranı, ülkemizin bugünkü üniversite mezunları oranından bile 9 kat fazladır. Bütün bu saptamalar, Türk medya elitlerinin seçkin görünümüne ilişkin değerlendirmeleri daha anlamlı hale getirmektedir.

Bireylerin eğitim durumları ile ilgili olarak çok önemli bir başka konuda, almış oldukları eğitimin kalitesidir. Arslan (1999) tarafından, Türk elitlerine yönelik olarak gerçekleştirilen çalışmada, Türk medya elitlerinin eğitim

düzeylerinin yanı sıra, aldıkları eğitimin kalitesinin de çok yüksek olduğu görülmüştür. Medya elitlerinin önemli bir çoğunluğu, prestiji ve eğitim kalitesi çok yüksek okullarda (devlet okulları veya kolejlerde) eğitim görmüşlerdir (Tablo 4).

Tablo 4

Türk Medya Elitlerinin ve Çocuklarının
Ağırlıklı Olarak Eğitim Gördükleri Okulların Türleri

	Okul Türleri (%)			
	Normal Devlet Okulu	Anadolu-Fen Lisesi ve Kolejler	Seçkin Özel Okul	Okul Çağına Girmemiş
Elitin Kendisi	40	20	40	-
Elitin Çocukları	6.7	-	83.3	10

Kaynak: Arslan, 1999: 134.

Elitlerin sahip oldukları ayrıcalıklı sosyal-ekonomik olanakları ve toplumsal konumları, çocuklarının aldıkları eğitimin kalitesine de doğrudan yansımaktadır. Bulgular, elit çocuklarının yüzde doksandan fazlasının seçkin-özel okullarda eğitim gördüğünü ortaya koymaktadır. Alınan eğitimin türünün, miktarının ve kalitesinin, bireylerin toplumda sahip olabilecekleri sosyal-ekonomik konumla olan yakın ilişkisi hatırlandığında, ayrıcalıklı olanaklara sahip olan elit çocuklarını, gelecekte de ayrıcalıklı bir yaşamın beklediğini söylemek hiç de kehanet olmayacaktır. Bu durumda elitlerin sahip oldukları saadet zincirlerine yeni halkalar eklenecek ve toplumsal hareketlilik sürecinde, halk kitlelerinin aleyhine olan kısır döngü sürüp gidecektir.

Elitlerin sosyolojik portreleri oluşturulurken incelenen bir başka önemli konu da, elitlerin aldığı eğitimin türüdür. Yapılan araştırmalar (Arslan, 1999: 135), Türk medya elitlerinin görmüş oldukları en yaygın eğitim türünün toplumsal ve siyasal bilimler olduğunu ortaya koymuştur. Hukuk, ekonomi, eğitim gibi öteki sosyal bilimleri de dikkate aldığımızda, sosyal bilimler alanında eğitim görmüş olan elitlerin, Türk medya elitleri arasında çok önemli bir çoğunluğu oluşturduğu görülür. Medya işinin, toplumsal boyutları çok ağır basan bir meslek olduğu dikkate alınınca, ortaya çıkan tablo aslında yapılan işin doğasıyla da oldukça örtüşmektedir. Burada dikkat çeken önemli

bir nokta, basın-yayın alanında eğitim görmüş bireylerin, medya elitleri arasında yüzde on beşi bile bulmayan küçük bir grup oluşturmasıdır.

Tablo 5

Türk Medya Elitlerinin Babalarının ve Kendilerinin Görmüş Oldukları Eğitimin Türü

Eğitim Türleri	N	Elitin Kendisi (%)	N	Elitin Babası (%)
Toplumsal ve Siyasi Bilimler	9	30	-	-
Hukuk	4	13.3	7	23.3
Teknik Bilimler	3	10	1	3.3
Ekonomi	4	13.3	-	-
Eğitim	3	10	2	6.7
Filoloji	1	3.3	-	-
Gazetecilik	4	13.3	-	-
Tıbbi Bilimler	-	-	2	6.7
Askerlik	-	-	1	3.3
Üniversite Eğitimi Almamış	2	6.7	17	56.7
Toplam	30	100	30	100

Kaynak: Arslan, 1999: 135.

Bir çok toplumda olduğu gibi günümüz Türk toplumunda da, bireylerin babasının sosyo-kültürel ve ekonomik durumu, onların yaşamlarının gelecek boyutunu belirlemede çok önemli bir rol oynamaktadır. Bireylerin babalarının mesleğinin yanı sıra, babalarının görmüş oldukları eğitimin düzeyi ve türü de bu durumu etkileyen faktörler arasında sayılabilir. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında, Türk medya elitlerinin babaları arasında en yaygın eğitim türünün hukuk eğitimi olduğu görülür. Bunu tıbbi bilimler, eğitim bilimi, teknik bilimler ve askerlik takip etmektedir.

Toplumsal hareketlilik ve özellikle de elitlerin dolaşım sürecinde çok etkili olan, eğitimle ilgili bir başka önemli sosyolojik faktör de "elit okulları" konusudur. Elit okulları olgusu, az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda olduğu kadar, gelişmiş batılı toplumlarda da halen etkili olan çok önemli bir faktördür. Putnam'ın (1976: 51) da belirttiği gibi, İngilizlerin Oxford ve Cambridge üniversiteleri, Fransa'nın Elites Grandes Ecoles of

France'ı, Japonların Tokyo Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Doğu Afrika'daki Makerere Üniversitesi, Tunus'un Sadıki Koleji gibi okullar, dünyadaki tanınmış elit okulları arasında sayılabilir. Türkiye'deki en tanınmış olan elit okulu ise, hiç kuşku yok ki "Mülkiye" adıyla da bilinen Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi'dir.

Tablo 6

Türk Medya Elitlerinin Mezun Oldukları Okulların İsimleri

Okulların Adları	N	Oranları (%)
Ankara Üniversitesi	11	36.7
İstanbul Üniversitesi	6	20
İstanbul Teknik Üniversitesi	2	6.7
Gazi Üniversitesi	1	3.3
ODTÜ	1	3.3
Boğaziçi Üniversitesi	2	6.7
Öteki Üniversiteler	5	16.6
Üniversite Mezunu Değil	2	6.7
Toplam	30	100

Kaynak: Arslan, 1999: 135.

Bulgular (Arslan, 1999: 135-6) günümüz Türk medya elitlerinin yaklaşık üçte birinin, Türkiye'nin en tanınmış elit okullarından biri olan Mülkiye (SBF) çıkışlı olduğunu ortaya koymaktadır. Yalnızca medya sektöründe değil, toplumsal ve siyasi hayatımıza yön veren bir çok kurumdaki en etkin konumların büyük bir bölümü de, halen Mülkiyelilerin elinde veya kontrolünde bulunmaktadır. SBF'ye rakip olabilecek nitelikte, bir çok yeni eğitim kurumu öğretim hayatına katılmış olmasına rağmen (İstanbul Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi gibi köklü üniversitelerin yanı sıra Bilkent Üniversitesi, Koç Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi gibi özel sektör üniversiteleri bunlar arasında sayılabilir), özellikle de politika ve kamu yönetimi alanında Mülkiyelilerin etkin bir güç olma durumu halen devam etmektedir denilebilir.

Eğitim ile ilgili bir başka önemli konu da, yabancı dil bilme durumudur. Çağdaş dünyada çok büyük önem taşıyan yabancı dil bilgisi, dünyayla bütünleşme sürecinde olan ülkemiz açısından da büyük önem taşımaktadır. Diğer faktörlerin yanı sıra, bilinen her bir yabancı dil de, bireylerin sahip

oldukları güce güç katmaktadır. Söz konusu faktör, bireylerin toplumsal yapı içinde daha etkin ve güçlü pozisyonlara ulaşabilmelerinde de önemli roller oynamaktadır. Kısaca denilebilir ki yabancı dil etkeni, ülkemizde elitlerin dolaşımında, diğer eğitimsel faktörlerle birlikte oldukça önemli bir etkiye sahiptir.

Tablo 7

Türk Medya Elitlerinin Yabancı Dil Bilgileri ve Bildikleri Yabancı Dilin Türü

Yabancı Dil Bilgisi		Yabancı Dilin Türü	
	Oran (%)		Oran (%)
Yabancı Dil Bilmiyor	10	Yabancı Dil Bilmiyor	10
Bir	43.3	İngilizce	20
İki	40	Fransızca	6.7
Üç ya da Daha Fazla	6.7	Almanca	6.7
		İngilizce- Fransızca	26.7
		İngilizce - Almanca	10
		Arapça-Avrupa Dili	10
		Öteki Yabancı Diller	10
Toplam	100	Toplam	100

Kaynak: Arslan, 1999: 136.

Türk medya elitleri ile ilgili bulgular da, bu saptamayı doğrular niteliktedir. Tablo 7'de de ayrıntıları verildiği gibi, ülkemiz medya sektöründe elit konumlarını işgal eden bireylerin yüzde doksanı en az bir yabancı dil bilmektedir. Bundan daha çarpıcı olanı ise, bu elitlerin neredeyse yarıya yakınının iki ya da daha çok yabancı dil biliyor durumda olmalarıdır. Elitlerin bildikleri yabancı dilin türü ise, konunun başka bir önemli boyutunu oluşturmaktadır. Dünyada olduğu gibi, ülkemizde de en popüler yabancı dil hiç kuşku yok ki İngilizcedir. İngilizceyi Fransızca, Almanca gibi öteki Avrupa dilleri izlemektedir. Avrupa dillerinin dünya dilleri arasındaki baskınlığı, batı Avrupa kültürünün ve değerlerinin, günümüz dünyasındaki hakimiyetle yakından ilgilidir.

2.3. TÜRK MEDYA ELİTLERİNİN MESLEKSEL ÖZGEÇMİŞLERİ

Toplumsal hareketlilik sürecinde, bireylerin toplumsal konumlarındaki hareketlilikte etkili olan bir başka önemli faktör de mesleksel özgeçmiştir. Bazı meslekler vardır ki, mesleğin gerektirdiği özel bazı nitelikler bakımından, hem de toplumların hiyerarşik yapıları içindeki konumlarının özellikleri açısından, öteki mesleklere oranla çok daha avantajlı durumdadırlar.

Ülkemizin medya sektöründe en etkin konumları işgal eden bireylerin mesleksel öz geçmişlerine kısaca bir göz atalım: Yapılan araştırmada, Türk medya elitlerinin önemli bir çoğunun meslek hayatlarının ta başından beri medya sektöründe çalışıyor olduğu gerçeği ile karşılaşıldı. Bu demek oluyor ki, bu sektör elitlerinin yarıdan fazlası, gazetecilik dışında başka hiç bir meslek alanında çalışmamıştır. Geriye kalan kısmı ise, az ya da çok başka sektörlerde çalıştıktan sonra, medya sektöründe çalışma hayatına başlamıştır. Tablo 8'de de ayrıntıları yer aldığı gibi, Türk medya elitlerinin gazetecilik mesleğine başlamadan önce yapmış oldukları işlerin başında üniversite öğretim üyeliği, hemen ardından kamu yöneticiliği gelmektedir. Hukukçuluk, mühendislik, özel sektör yöneticiliği gibi meslekler de, medyada etkin bir konuma ulaşmada, az da olsa etkisi olan meslekler arasında sayılabilir.

Öte yandan bireylerin kendi niteliklerinin yanı sıra, ailesel öz geçmişleri de onların toplumda etkin ve güçlü bir konuma ulaşmalarında oldukça önemli roller oynamaktadır. Bir çok toplumda olduğu gibi toplumumuzda da halen, baba mesleği ailenin toplumsal ve ekonomik konumunu belirlemede anahtar faktör durumundadır. Bu saptama dikkate alındığında, Türk medya elitlerinin toplumsal öz geçmişleri araştırılırken, babalarının mesleksel durumlarını da incelemek yerinde olacaktır.

Arslan yaptığı çalışmasında (Arslan,1999: 137-8), Türk medya elitlerinin, babalarının mesleklerin türleri bakımından plüralist bir karakter sergilediğini ortaya koymuştur. Bu çok çeşitliliğe rağmen, bazı meslekler bu meslek grupları arasında daha ağır basmaktadır. Özellikle esnaf ve tüccarlar en büyük orana sahiptir. Türk medya elitleri arasında en büyük ikinci oranı, kamu yöneticisi çocukları oluşturmaktadır. Hukukçu çocukları ise öteki önemli grubu meydana getirmektedir. Babaları gazeteci olan gazeteciler ise oldukça sınırlı sayıdadır. Bu verilerden hareketle, Türk medya elitlerinin genellikle babalarının mesleği dışında bir uğraş alanını seçtikleri yargısına ulaşılabilir. Bir başka önemli çıkarıma da, bu elit grubu üyelerinin büyük çoğunluğunun beyaz yakalı ailelerden geldiği gerçeğidir.

Meslek konusunda önemli olduğunu düşünülen bir başka nokta da, bireylerin eşlerinin ailesinin mesleki geçmişi konusudur. Bu noktada, şu dört önemli faktör hep birlikte değerlendirildiğinde bize, batılı sosyal bilimcilerin “**inter-class marriage**” olarak adlandırdıkları, ülkemiz elitleri arasındaki “**sınıf içi evlilik olgusu**” hakkında bazı önemli ipuçları verecektir:

1. Elitlerin kendi mesleki durumları,
2. Elitin içinde sosyalleştiği ailesinin (babasının) mesleki konumu,
3. Elitlerin eşlerinin mesleki özellikleri,
4. Elitlerin eşlerinin ailelerinin mesleki özellikleri.

Türk medya elitleri bu bakış açısından incelendiğinde, Türk medya elitlerinin eş seçiminde “sınıf içi evlilik” kriteri doğrultusunda hareket ettiği görülür. Tablo 8 ve 9’da sergilenen ve Arslan’ın 1999’da tamamladığı araştırmasında da ayrıntılı bir şekilde ortaya konan veriler, Türk medya elitlerinin kendi toplumsal konumları ile benzeşik konumdaki bireylerle hayatlarını paylaştıklarını açık bir şekilde göstermektedir. Hatta bunun bir adım daha ötesinde, bu grup elitler kendilerinin eş seçiminde, kendi ailelerinden daha iyi sosyo-ekonomik durumdaki ailelerin üyelerini seçtikleri görülmektedir. Türk medya elitlerinin eşlerinin babalarının yüzde doksandan fazlası beyaz yakalı meslek gruplarına mensup bulunmaktadır.

Yapılan araştırmalar (Arslan, 1999: 223-260, 345-365) söz konusu saptamanın neredeyse bütün elit gruplarına uyarlanabilecek nitelikte olduğunu göstermektedir. Çalışmada ortaya konan ve daha çok Türk toplumuna özgü olduğu düşünülen bir saptama da, Türk elitlerinin eş seçiminde bulunurken, kendi ailesinden daha iyi toplumsal ve ekonomik koşullardaki ailelerin çocuklarını seçme eğilimi gösterdikleri gerçeğidir. Yalnızca medya elitlerinin değil, genelde Türk elitlerinin neredeyse tamamına yakınının erkek olduğu gerçeği hatırlandığında, toplumumuzda erkekler arasında “evlilik yoluyla toplumsal ve ekonomik konumunu iyileştirmek, en azından pekiştirmek gibi bir eğilimin de bulunduğu” şeklinde bir saptama, sanırım çok yanıltıcı olmaz. Türk medya elitleri ile ilgili bulgular da, bu saptamaları doğrular niteliktedir.

Tablo 8

Türk Medya Elitlerinin Eşlerinin Babalarının, Kendi Babalarının ve Kendilerinin Mesleksi Geçmişleri, Elitlerin Gençliklerindeki Favori Meslekler.

Meslekler	(N) Oran(%)			
	Elitin Kendi Önceki Mesleği	Babasının Mesleği	Eşinin Babasının Mesleği	Gençliğindeki Favori Meslek
Esnaf-Tüccar-Zanaatkar	(-) -	(8) 26.7	(9) 30	(-) -
Kamu Yöneticisi	(3) 10	(5) 16.7	(3) 10	(2) 6.7
Doktor-Tıbbi Bilimler	(-) -	(2) 6.7	(2) 6.7	(4) 13.3
Çiftçi	(-) -	(2) 6.7	(1) 3.3	(-) -
İşçi	(-) -	(2) 6.7	(1) 3.3	(-) -
Memur	(-) -	(2) 6.7	(1) 3.3	(-) -
Hukukçu	(1) 3.3	(3) 10	(2) 6.7	(4) 13.3
Asker-Polis	(-) -	(1) 3.3	(1) 3.3	(-) -
Politikacı-Diplomat	(-) -	(-) -	(1) 3.3	(6) 20
Eğitimci	(6) 20	(2) 6.7	(1) 3.3	(3) 10
İşadamı	(-) -	(1) 3.3	(5) 16.7	(-) -
Güzel Sanatlar	(-) -	(-) -	(-) -	(1) 3.3
Mühendis-Mimar	(1) 3.3	(-) -	(-) -	(3) 10
Öteki Profesyonel Meslekler	(1) 3.3	(-) -	(2) 6.7	(-) -
Yönetici (Özel Sektör)	(1) 3.3	(-) -	(-) -	(-) -
Felsefeci	(-) -	(-) -	(-) -	(1) 3.3
Gazeteci	(17) 56.7	(2) 6.7	(1) 3.3	(6) 20
Toplam	(30) 100	(30) 100	(30) 100	(30) 100

Kaynak: Arslan, 1999: 138.

Meslek olgusu ile bağlantılı bir başka konu da, Türk medya elitlerinin ilk gençlik dönemlerinde favori olarak gördükleri mesleklerle ilgili değerlendirmelerdir. Bu konu ile ilgili veriler bize yalnızca söz konusu elit grubu ile ilgili değil, belli ölçülerde toplumun genel yapısı içinde hiyerarşik mes-

leklerin yapılanması ile ilgili de bazı önemli bilgiler verir. Elitlerin genel yaş ortalamasının 50 olduğu düşünülürken, günümüz Türk medya elitlerinin önemli bir bölümünün, "60'lar kuşağı" olarak adlandırılan yaş grubu içinde yer aldığı görülür. Bu durumda yukarıdaki tabloda yer alan veriler aynı zamanda, 1960'lı yıllarda Türk toplumunu oluşturan bireyler arasındaki en popüler meslekler hakkında da genel bir fikir verir.

Tabloda sergilenen bulgular, o yıllarda, gençler arasındaki en gözde meslekler hakkında bir ipucu verecek niteliktedir: Bunların başında diplomalık, politikacılık ve gazeteciliğin geldiği görülür. Bu meslekleri doktorluk, hukukçuluk, mühendislik, eğitimcilik ve kamu yöneticiliği izlemektedir. Bütün bu veriler, mesleklerin o günkü durumu ile günümüz toplumsal koşullarındaki sosyal psikolojik sınıflandırması arasındaki yakın benzerlikleri de ortaya koyar.

Öte yandan, elitlerin annelerinin, eşlerinin ve eşlerinin annelerinin meslekleriyle ilgili veriler hem elitlerin şu anki sosyo-ekonomik konumları, hem de kendilerinin ve eşlerinin toplumsal öz geçmişleri konusuna daha bir netlik kazandıracaktır. Yine bunlarla ilişkili olarak, sınıflar arası evlilik olgusu olarak adlandırdığımız, elitlerin genellikle kendileri ile aynı ya da benzer sınıfsal konumlardaki bireylerle evlenmeyi tercih ettikleri şeklindeki saptama da, daha anlaşılır bir hal alacaktır.

Tablo 9'da ortaya konan veriler, yukarıda belirtilen hususların yanı sıra, toplumumuzda yaşanan hızlı değişim süreci ile ilgili olarak da ayrıntılı bilgiler içermektedir. Toplumumuzun özellikle üst kesimlerinde, kadının çalışma hayatına etkin katılımı konusunda oldukça önemli mesafeler kaydedildiği görülmektedir. Bütün bu gelişmelerin, toplumların hayatı bakımından oldukça kısa olarak kabul edilebilecek bir kuşaklık süreci içinde gerçekleştiği de unutulmamalıdır. Yaşanan bu gelişmeleri, toplumun bütününe genellemek gibi bir yanılgı söz konusu olamaz. Fakat toplumun bir kesiminde bile olsa böylesi kökten değişmelerin yaşanması, benzeri gelişmelerin gelecekte toplumun geniş kesimlerini kapsayacak boyutlara ulaşabileceği yolundaki umut ve beklentileri arttırmaktadır.

Söz konusu veriler daha yakından incelendiğinde, medya elitlerin annelerinin yaklaşık yüzde doksanının ev kadını olduğu görülür. Eşlerinin anneleri arasında ücretli bir meslekte çalışma durumu, elitlerin kendi annelerine oranla daha yüksek olmasına rağmen, yine de bu durum, yüzde otuzları bulmamaktadır. Elitlerin kendi eşlerinin mesleki durumları ise, kendi annelerinden ve eşlerinin annelerinkinden tam tersi bir niteliğe sahiptir: Eşlerin yaklaşık beşte dördü bir kesimi bir meslek sahibidir. Gazetecilik, kamu

Türk Medya Elitleri: Bir Durum Tespiti

yöneticiliği, öğretmenlik gibi uğraşlar ise eşler arasında en yaygın meslekler olarak göze çarpmaktadır.

Tablo 9

Türk Medya Elitlerinin Eşlerinin Annelerinin, Eşlerinin ve Kendi Annelerinin Mesleği

Meslekler	(N)		Oran(%)	
	Elitin Annesinin Mesleği	Elitin Eşinin Mesleği	Elitin Eşinin Annesinin Mesleği	
Ev Kadını	(26) 86.7	(6) 20	(22) 73.3	
Öğretmen	(1) 3.3	(9) 30	(3) 10	
Sosyal Bilimci	(-) -	(1) 3.3	(-) -	
Gazeteci	(-) -	(4) 13.3	(-) -	
Ressam-Sanatçı	(-) -	(2) 6.7	(-) -	
Kamu Yöneticisi	(-) -	(7) 23.3	(-) -	
Mühendis	(1) 3.3	(-) -	(-) -	
Hostes	(-) -	(-) -	(1) 3.3	
Memur	(1) 3.3	(-) -	(4) 13.3	
Öteki Meslekler	(1) 3.3	(1) 3.3	(-) -	
Toplam	(30) 100	(30) 100	(30) 100	

Kaynak: Arslan, 1999: 138.

Günümüz Türkiye'sinde Türk medya elitleri için gazetecilik, hem sosyal statü bakımından hem de ekonomik getiri açısından oldukça tatmin edici bir durumdur. Bununla birlikte, bir yandan 1980'lerden itibaren dikkat çekici bir artış gösteren medya-siyaset ilişkileri, bir yandan da daha önceki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde tartışılan nedenlerden dolayı, medya "hızlı bir prestij erozyonu sürecine" girmiş bulunmaktadır. Yaşanan bu olaylar mesleğin yalnızca halkın gözündeki saygınlığına zarar vermekle kalmamış, medya çalışanlarının kendi mesleklerine bakış açılarını da olumsuz bir şekilde etkilemiştir (Arslan, 1999: 74-5).

Tablo 10

Türk Medya Elitlerinin Mesleklerine Bakış Açıları ve Mesleklerinden Tatmin Olma Durumu

Mesleklerini Değerlendirmeleri	N	Oran (%)	Meslekten Hoşnutluk Durumu	N	Oran (%)
Yine Gazeteciliği Seçtim	23	76.7	Çok Memnunum	21	70
Gazeteciliği Seçmedim	7	23.3	Memnunum	7	23.3
			Memnun Değilim	2	6.7
Toplam	30	100	Toplam	30	100

Kaynak: Arslan, 1999: 139.

Fakat bütün bu olumsuzluk ve sorunlara rağmen, bireysel bazda medya elitlerinin kendi konumlarından ve mesleklerinden tatmin olma oranı oldukça yüksek görünmektedir. Tablo 10'da da ayrıntılı olarak yer verildiği gibi, medya sektöründe en etkin konumları işgal eden bireylerin yaklaşık yüzde doksanı, kendi konumunu ve işini tatminkar bulmaktadır. İçinde bulunduğu durumdan çok memnun olanların oranları ile "ikinci bir seçme şansı olsa, yine aynı mesleği seçeceğini" ifade edenlerin oranlarının birbirine yakınlığı da, elitlerin "mesleksi tatmin olma oranlarının oldukça yüksek olduğu" şeklindeki değerlendirmeyi pekiştirici niteliktedir. Fakat bütün bu değerlendirmelerin, medya elitlerinin medyanın içinde bulunduğu durumdan duydukları memnuniyeti değil, kendi kişisel konumları ile ilgili memnuniyetlerini dile getirdiğini unutmamak gerekir.

Türk medya elitlerinin mesleksi durumlarına yönelik analizlere son noktayı koymadan önce, medya sektöründe elit dolaşım hızına da kısaca bir göz atmak yerinde olacaktır. Yapılan araştırmada, elit gruplarından özellikle medya elitleri arasında, elit dolaşım sürecinin çok yavaş işlediği görülmüştür. Genel gözlemler ve Tablo 11'de sergilenen veriler de, "Türk medya sektöründe, elit dolaşım oranının oldukça düşük olduğu" saptamasını destek-

ler doğrultudadır. Bu durum yalnızca, “mesleğin doğası bunu gerektirmektedir” şeklindeki genellemelerle açıklanamaz. Tablo 11’de, on altı yıl ve daha fazla süreden beri şu anki mesleğini icra ettiğini söyleyen medya elitlerinin sayısının yüzde yetmiş beşe yaklaştığı görülmektedir. Bu durumun Türkçesi, Türk medya sektörünün köşe başları, orta yaş ve üzeri medya kurtları tarafından sıkı sıkıya tutulmuş bulunmaktadır. Medya sektöründe etkin bir konuma ulaşmak isteyen gençleri, formel bir takım etkenlerin yanı sıra, bir çok informal engel de beklemektedir. Böylesi bir köşe başı tutabilmek için, çok yetenekli olmak ve olağanüstü çabalar sarf etmek de çoğunlukla yeterli olmayacaktır.

Tablo 11

**Türk Medya Elitlerinin Medyada Ortalama Çalışma Süreleri
ve Geleceğe Yönelik Çalışma Planları**

Geleceğe Planları	Yönelik	N	Oran (%)	Ortalama Çalışma Süresi	N	Oran (%)
Medyada Devam	Çalışmaya	26	86.7	1-5 Yıl	1	3.3
Üniversite Üyeliği Yapmak	Öğretim	2	6.7	6-10 Yıl	2	6.7
Siyasete Atılmak		2	6.7	11-15 Yıl	5	16.7
				16 Yıl ve Yukarısı	22	73.3
Toplam		30	100.0	Toplam	30	100.0

Kaynak: Arslan, 1999: 140.

2.4. TÜRK MEDYA ELİTLERİNİN TOPLUMSAL KÖKENLERİNE VE HALİHAZIRDAKİ TOPLUMSAL KONUMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Türk medya elitleri ile yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerde, elitlere hem kendilerinin, hem babalarının ve hem de eşlerinin babalarının toplumdaki sosyal-ekonomik konumlarına ilişkin olarak üç ayrı soru yöneltilmiştir. Bunu yaparken, “bireylerin içinde buldukları sosyal ve ekonomik koşulları en iyi yine bireylerin kendilerinin bilebileceği” varsayımından hareket edilmiştir. Bireylerin toplumsal konumlarını saptarken, doğrudan bireylerin kendi görüşlerine baş vurmanın, bazı dolaylı yöntemler kullanarak bu durumu saptamaya çalışmaktan çok daha yerinde davranış olacağı düşüncesi, çalışmamız sonunda daha da pekişmiştir.

ken, elitlerin modern çekirdek aile yapısına sahip olduğu söylenebilir. Elitlerin ve bir önceki kuşak durumunda bulunan babalarının aile büyüklükleri ile ilgili bu çarpıcı farklılık, Türk toplumunun ve Türk aile yapısının geçirdiği hızlı değişim süreci konusunda da oldukça önemli ipuçları verir.

Tablo 14

Türk Medya Elitlerinin Babalarının ve Kendilerinin Ortalama Çocuk Sayısı

	Elitin Kendisinin	Elitin Babasının
Ortalama Çocuk Sayısı	1.70	4.07
Minimum Çocuk Sayısı	0	4
Maksimum Çocuk Sayısı	1	11

Kaynak: Arslan, 1999: 141.

Aile konusunda bir başka önemli olgu da, bireylerin evlilikle ilgili tutum ve davranışları konusudur. Arslan (1999: 142) Türk medya elitlerinin ortalama evlilik yaşının 27 civarında olduğunu saptamıştır. Elitlerin eşlerinin ortalama evlenme yaşları ise elitlerden 5 yaş daha düşüktür. Benzeri farklılıklar en düşük ve en yüksek evlenme yaşları konusunda da göze çarpmaktadır (Tablo 15 ve 16). Medya elitleri arasında, kendilerinden en az bir kaç yaş küçük bir bayanla evlenme şeklindeki bir tutumun oldukça yaygın olduğu görülür. Bu bulgu, Türk toplumunun genelinde var olan bir eğilimin, medya elitleri arasında da yaygın olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Oysa, Türk medya elitlerinin sosyo-kültürel ve eğitim düzeylerinin, Türk toplumunun genel ortalamalarından kat kat yüksek olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

Tablo 15

Türk Medya Elitlerinin ve Eşlerinin Evlilik Yaş Ortalamaları

	Elitlerin Kendilerinin	Elitlerin Eşlerinin
Ortalama Evlilik Yaşı	27.37	22.97
En Düşük Evlilik Yaşı	21	19
En Yüksek Evlilik Yaşı	40	30

Öte yandan, ortalama evlilik yaşları bakımından da, Türk medya elitleri toplumun genel normlarından daha farklı bir görünüm sergilerler. Elitler için 27, eşleri için de 23 olarak hesaplanan ortalama evlilik yaşı, hem kadın hem de erkek açısından toplumun genel evlilik yaş ortalamalarından çok daha yüksektir. Bu verilerden de hareketle, (ibid: 142-143, 232-233), bireylerin evlilik yaşları ile eğitim düzeyi ve toplumsal statüleri arasında önemli bir

ilişkinin olduğu söylenebilir: Bireylerin eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyleri arttıkça, evlilik yaşları da yükselmektedir.

Tablo 16
Türk Medya Elitlerinin ve Eşlerinin Ortalama Evlilik Yaşları

Evlilik Yaşı	Oran(%)			
	(N)	Elitin Kendisi	(N)	Eşi
20 Yaş ve Aşağısı	-	-	5	16.7
21-23	5	16.7	16	53.3
24-26	8	26.7	6	20
27-29	13	43.3	2	6.7
30 ve Yukarısı	4	13.3	1	3.3
Toplam	30	100	30	100

Kaynak: Arslan, 1999: 142.

3. TÜRK MEDYA ELİTLERİ İLE İLGİLİ GENEL BİR DEĞERLENDİRME:

Yaşanan toplumsal ve teknolojik değişme ve gelişmelere paralel olarak günümüzde medya, çağdaş toplumların en önemli kurumlarından biri haline gelmiştir. Durum bununla da kalmamış, demokratik toplumlarda medya, yargı, yürütme ve yasama gücünden sonra en etkin dördüncü güç konumuna ulaşmıştır. Hal böyle olunca, böylesine etkin bir gücün çok önemli unsurları olan medya elitlerini, sosyolojik açıdan yakından tanımak oldukça büyük önem taşımaktadır. Bu düşünceden hareketle, bu makalede Türk medya elitleri incelenmiş ve onların, genel bir sosyolojik portresini ortaya koymaya çalışılmıştır.

Özellikle kentleşme ve sanayileşme, dengesiz-kolayca değişebilen, her türlü etkilemeye ve yönlendirmeye elverişli, kendi özüne yabancılaşmış, doğası gereği manipülasyona açık bir toplum yapısını da beraberinde getirmiştir. Bütün bunların sonucunda, göreceli olarak durağan ve oturmuş bir kimliğe, kararlı ve dengeli bir hayat tarzı ve yaşam anlayışına sahip kırsal kesim insanından, çok daha farklı nitelikte bir şehir insanı tipi doğmuştur: Kaypak, kitle iletişim araçlarından kolayca etkilenen, medya kurbanı, dış etkiye ve yönlendirmeye açık, kendi çıkarlarını her şeyin ötesinde tutan, topluluk ruhunu büyük ölçüde yitirmiş bir şehirli insan.

Sanayileşmenin, hızlı (çarpık da olsa) şehirleşmeyi ve şehirde yaşayan insan sayısında çok büyük ölçekli bir artışı da beraberinde getirdiği; toplum-

ların nüfusunun büyük bir çoğunluğunun şehirlerde yaşamaya başladığı; böylesi çok büyük sayılardaki insanlardan oluşan şehirli kitlelerin medya karşısında oldukça savunmasız ve ondan kolay etkilenebilir bir nitelikte olduğu gerçekleri art arda sıralandığında, medyanın potansiyel etkileme gücünün boyutları bütün çıplaklığı ile gözler önüne serilir.

Öte yandan medyanın ekonomi-politiği de, üzerinde önemle durulması gereken bir başka konudur. Bilgi toplama ve düşünceleri ifade etme özgürlüğü, medyanın ve medya elitlerinin, göreceli de olsa bağımsızlığının temelini oluşturur. Basın özgürlüğü, demokratik toplumlar için çok büyük bir önem taşıyan siyasi ve yasal bir haktır. Ancak, Rubin (1981: 7)'in de belirttiği gibi, basın özgürlüğü siyasi ve toplumsal bir konu olmasına rağmen, medyanın kurumsal bağımsızlığı mali ve ekonomik şartlarla çok yakından ilişkilidir.

Medya elitlerinin bağımsızlığı da medyanın kurumsal bağımsızlığından ayrı düşünülemez. Medya etkinliklerinin, büyük ölçüde kâr etkeninin belirleyici rol oynadığı bir özel sektör uğraş alanı haline dönüşmüş olması, medya elitlerinin bağımsızlığını ciddi boyutlarda tehdit eder hale gelmiştir. Bütün bunlara medya sektöründe, ağırlığını gün geçtikçe daha da çok hissettiren tekelleşme olgusu da eklenince medyanın bağımsızlığı ve medya elitlerinin bağımsızlığı ile ilgili yaralar daha da derinleşmiştir. Türk medya elitleri ile yüz yüze yapılan görüşmelerde, elitlerin hemen tamamı, "günümüz Türk medyasındaki tekelleşme, sendikasılaştırma, iş güvencesinin ortadan kalkması, elit bağımsızlığının yok olmaya başlaması... gibi sorunların, kamuoyuna yansiyandan çok daha vahim boyutlarda olduğunu" üzerine basarak vurgulamışlardır (Arslan, 1999:310).

Araştırmada Türk medya elitleri yaş, cinsiyet gibi demografik faktörlerin yanı sıra eğitim, mesleki geçmiş, aile yapısı, toplumsal konum gibi faktörler temel alınarak incelenmiştir. Betimleyici yönü ağır basan bu çalışmada, Türk medya elitleri arasında orta yaş grubu (40-60 yaş) elitlerin çok önemli bir yer tuttuğu göze çarpmaktadır. Bu elit grubu içinde gençler ise yok denecek kadar azdır.

Cinsiyet açısından da sonuç beklentilere paralel doğrultudadır: Toplum hayatının diğer bir çok alanında olduğu gibi medya elitleri arasında temsil edilme bakımından da durum tamamıyla kadın aleyhinedir. Medyada erkek egemenliği o kadar ileri boyutlara ulaşmıştır ki, bu sektörde etkin konumları işgal eden bireyler arasında erkekler, kadınlara oranla 6,5 kat daha fazladır.

Eğitim durumları açısından da Türk medya elitleri oldukça seçkin bir görünüm sergilemektedirler: Elitlerin tamamına yakını üniversite mezunu-

dur. Türk toplumu genelinde üniversite mezunlarının oranının yüzde onu bile bulmadığı hatırlanırsa, elitlerin eğitim durumları ile ilgili bulgular daha anlamlı bir hale gelir. Yine elitlerin yarıdan fazlası eğitimlerini ağırlıklı olarak Anadolu ve fen liselerinde, özel kolejlerde ve köklü devlet üniversitele- rinde tamamlamışlardır. Eğitim ile ilgili bir başka önemli bulgu da elitlerin babalarının ve eşlerinin eğitim durumları ile ilgilidir: Türk medya elitlerinin eşlerinin dörtte üçünden fazlası üniversite mezunudur. Babalarının ise yarıya yakını üniversite düzeyi bir eğitime sahiptir.

Öte yandan, elitlerin sahip oldukları ayrıcalıklı sosyo-ekonomik olanak- lar, çocuklarının alacakları eğitim düzeyi ve niteliği açısından, toplumun diğer kesimlerine göre çok büyük avantajlar sağlamaktadır. Bu ise, elit dola- şım süreci içinde elit çocuklarını daha ayrıcalıklı kılmaktadır. Böylece med- ya elitlerinin çocuklarının gelecekte daha iyi bir sosyal-ekonomik konuma ulaşma konusundaki avantajlı durumları daha da pekişmiş olmaktadır.

Mesleksel özgeçmişleri bakımından incelendiğinde, elitlerin yarıdan fazlasının meslek hayatının başından beri medya sektöründe çalıştığı ortaya çıkmaktadır. Babalarının mesleği açısından ise oldukça çeşitli bir görünüm göze çarpmaktadır. Medya elitleri arasında, babalarının mesleği dışında bir mesleği uğraş alanı seçme tutumu ağır basmaktadır.

Türk medya elitleri ile ilgili bir başka önemli bulgu da, elitler arasında "sınıf içi evlilik" olgusunun oldukça yaygın olduğudur. Türk medya elitleri eş seçerken, kendileri ile benzeşik sosyo-ekonomik konumdaki, hatta kendi- lerinden daha iyi olanaklara sahip bireylerle evlenmeyi yeğlemektedirler. Ayrıca, Türk medya elitlerinin tamamına yakını kendilerini, hem sosyal hem de ekonomik kriterler bakımından, ortanın üstü veya üst toplumsal sınıf mensubu olarak nitelendirmektedirler. Bu ise, Türk medya elitleri arasında ol- dukça yüksek bir sınıf bilinci olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

Aile yapısı ile ilgili bulgular ise Türk medya elitlerinin küçük ve mo- dern bir aile yapısına sahip olduklarını göstermektedir. Elitlerin içinde sosyalize oldukları aile ortamı ise, kendi kurmuş oldukları aile yapısından daha farklı bir görünüm sergilemektedir. Türk medya elitleri ağırlıklı olarak orta ya da geniş ölçekli geleneksel ailelerin çocukları olmalarına rağmen, aile konusunda babalarından daha farklı bir tutum ve davranış içinde olmuş- lardır. Yalnızca bir kuşaklık bu çarpıcı fark, Türk toplumunun ve Türk aile- sinin yakın geçmişimizde yaşamış olduğu hızlı değişimin açık bir göstergesi olarak algılanmalıdır.

Ayrıca genelde bir takım farklılıklara rağmen, temel sosyal göstergeler açısından Türk medya elitlerinin oldukça homojen bir görünüm sergiledikleri görülür. Öncelikle, elitlerin eğitim durumları konusunda oldukça benzeşik bir durum göze çarpar. Yalnızca eğitim düzeyleri değil, almış oldukları nitelikli eğitim bakımından da elitler birbirlerine oldukça benzemektedirler. Bu benzeşikliği elitlerin toplumsal öz geçmişleri ve kendi toplumsal konumları ile ilgili bulgularda da görmek mümkündür. Elitlerin aile yapıları, evlilikle ilgili tutum ve davranışları, mesleki konumundan ve yapılan işten duyulan tatmin gibi daha bir çok faktör açısından da bulgular aynı homojenliği açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 17

Türk Medya Elitleri Arasında Toplumsal Fikir Birliği Durumu

	N	Oran (%) Onaylıyorum	N	Oran (%) Karşıyım	Toplam
Kürtaj	23	76.7	7	23.3	100.0
Aile Planlaması	29	96.7	1	3.3	100.0
Memur Sendikaları	29	96.7	1	3.3	100.0
8 Yıllık Eğitimi Değerlendirme	28	93.3	2	6.7	100.0
Çok Eşle Evlilik	4	13.3	26	86.7	100.0
İdam Cezası	6	20	24	80	100.0
Siyaset-Tarikat İlişkileri	2	6.7	28	93.3	100.0

Kaynak: Arslan, 1999: 145.

Öte yandan, Türk medya elitleri ülkemizin bazı temel toplumsal sorunları ve toplumun geneline ilgilendiren bazı konularla ilgili olarak da, aşağı yukarı benzer görüşlere sahiptirler: Neredeyse tamamı aile planlamasına, memur sendikalarına ve sekiz yıllık zorunlu eğitime tam destek vermektedirler (Tablo 17). Zorunlu hallerde kürtajı da desteklediklerini belirten elitlerin oranı dörtte üçü aşmaktadır. Öte yandan aynı elit grubu üyelerinin yüzde doksana yakını, çok eşle (polijinik ya da poliandrik) evliliğin her türüsüne karşıdır. Tarikat-siyaset ilişkisi konusunda da aynı duyarlılık ve görüş birliği içindedirler. Bu duruma şiddetle karşı çıkan elitler, böylesi ilişkilerin ülkenin toplum ve siyasi hayatı açısından, telafisi zor derin yaralara yol açtığı ve açacağı konusunda ciddi kaygılar taşımaktadırlar.

Bütün bu faktörler dikkate alındığında, araştırma grubu kapsamına giren Türk medya elitlerinin oldukça homojen bir niteliğe sahip olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bununla da kalmayıp, toplumsal konularda da bir görüş ve anlayış birliği içindedirler.

SUMMARY:

The main aim of this study is to generate a social portrait of contemporary Turkish media elites. Both the social background and social characteristics of this elite group is investigated in terms of major social, political and demographic indicators. Another important objective of this study is to highlight the factors and recruitment channels of elite positions in Turkish society, such as family background, educational, bureaucratic and occupational career patterns,

Media provides very distinctive and influential weapons in order to obtain power, wealth and prestige in a given society. As argued by Astiz (1969), media elites are one of the most powerful elite groups in society and the media plays a substantial role in contemporary politics. Politicians and political parties give priority to media relations. They are usually called the "fourth force" in contemporary democratic societies and sometimes they are as powerful as political elites. The term media elites comprises the managers, editors, influential columnists and reporters.

The media have a crucial impact on individuals' political attitudes and voting behaviour. Rivers (1982) labelled the American media the "second government" or the "Other Government". According to him (1982, 213), the news media have the power to shape government policies. He also argues that America has a second government that acts as a check on the first and controls public access to it. The first one is the official government and the "Other Government" is the national news media (Rivers, 1982: 7-20).

According to the results of this study there is a high level of social homogeneity among Turkish media elites in terms of basic social indicators. They possess a very high level and high quality of education. Almost ninety three percent of them possess at least one university degree. In addition, ninety percent of them know at least one foreign language. Occupational satisfaction is very high among Turkish media elites. Almost 93.3 percent of them are satisfied with their social and occupational positions: a large majority of them occupy upper social class positions.

There is a large degree of consensus among Turkish media elites on major social issues. Almost a hundred of them hold liberal ideas about the place of women in society. Almost ninety seven percent of them support family planning and the establishment of white collar unions. A substantial majority of Turkish media elites approve the introduction of obligatory education from 5 years to 8 years. In addition, a large majority of them approve of abortion if it is necessary.

Almost eighty seven percent of Turkish media elites are against polygamy (both polygyny and polyandry). They do not support capital punishment either: eighty percent of them are against the death penalty. Like other Turkish elites, Turkish media elites are opposed to a special relationship between religion and politics. Almost ninety percent of them identified the relationship between politicians and religious sheikhs as very dangerous for the future of Turkish society and Turkish democracy.

KAYNAKÇA:

- ARSLAN, A.** (1999), *Who Rules Turkey: The Turkish Power Elite and the Roles, Functions and Social Backgrounds of Turkish Elites*, Guildford: University of Surrey, Department of Sociology (PhD Thesis).
- ASTIZ, C.A.** (1969), *Pressure Groups and Power Elites in Peruvian Politics*, London: Cornell University Press.
- BARRETT & BRAHAM** (1995), *Media, Knowledge and Power*, London: Routledge.
- DİE** (State Institute of Statistics Prime Ministry) (1995), *Türkiye İstatistik Yılığ 1994 (Statistical Year Book of Turkey 1994)*, Ankara: DİE Matb.
- NEBİLER, H.** (1995), *Medyanın Ekonomi Politigi: Türk Basımında Tekelleşme*, İstanbul: Sarmal.
- PUTNAM, R.** (1976), *The Comparative Study of Political Elites*, New Jersey: Prentice Hall.
- RİVERS, W.L.** (1982), *The Other Government: Power and the Washington Media*, New York: Universe Books.
- RUBİN, B.** (1981), *Press, Party and Presidency*, London: Norton.
- SCANNELL, et. al.** (1992), *Culture and Power: A Media, Culture and Society Reader*, London: Sage.

YAZARLARA DUYURU

1. Dergiye gönderilecek yazılar, makale, çeviri makale ve kitap tanıtma-eleştirisi türlerinde olacaktır.
2. Makaleler, Türkçe ve İngilizce olabilir. Her makalede, ana başlığın hemen altında, biri Türkçe biri İngilizce olmak üzere 150 kelimeyi aşmayan iki öz/abstract yer almalıdır. "Öz"lerin altında, altı kelimeyi aşmayan anahtar kelimeler/key words bulunmalıdır. Türkçe makalelerin en sonuna İngilizce, İngilizce makalelerin en sonuna Türkçe, ayrı bir sayfa halinde 500 kelimeyi geçmeyen bir genel özet, "Summary/Özet" başlığı ile eklenmelidir. Diğer bir deyişle makaleler, **Ana Başlık, Öz, Anahtar Kelimeler, Abstract, Key Words, Makale Metni, Notlar ve Summary/Özet, Kaynakça** sırası ile kaleme alınmış olmalıdır.
3. Yazıların 8000 kelimeyi geçmemesi, A4 kağıdının bir yüzüne çift aralıklı, sol, üst, alt ve sağ marjlar en az 2.5 cm olarak yazılmaları gerekmektedir. Yazıların alt başlıkları, ana başlığa göre bir küçük punto ile koyu ve sol marjdan başlamak üzere yazılmalıdır. Yayımlanması kabul edilen yazıların, en son, düzeltilmiş biçiminin Word programı ve Times New Roman 12 ile bir adet 3.5" diskette editörlere gönderilmesi gerekmektedir.
4. Yazılar, editörlere üç kopya olarak gönderilmeli, bir kopya hariç, hakemlere gönderilecek iki kopyaya yazar(lar)ın ad ve soyad(lar)ı yazılmamalıdır. Yazar(lar)ın ad-soyad ve yazışma adres(leri) kapalı bir zarf içinde kopyalara eklenmelidir.
5. Dergi editörlüğüne ulaşan yazılar, öncelikle içerik, sunum, yayım kuralları vd. yönlerden editörler kurulu tarafından incelenir ve daha sonra değerlendirilmek üzere isimsiz (şifte numaralı) olarak konu ile ilgili en az iki hakeme gönderilir. Hakemlerce, makalenin yayımlanmasına, değişiklikle yayımlanmasına veya reddine karar verilir ve sonuç yazar(lar)a bildirilir. Düzeltme istenen yazıların, en geç bir ay içinde editörler kuruluna ulaştırılmaları gerekir. Belirtilen sürede geri gönderilmeyen yazılar, daha sonraki sayılarda yeniden değerlendirilmek üzere kabul edilir.
6. Dergiye gönderilen yazılar ile ilgili yazışmalar için posta masrafı olarak, Sosyoloji Derneği'nin İş Bankası ODTÜ Şubesi 385 825 nolu hesabına 15 milyon TL.sının yatırılması ve makbuzun fotokopisinin metin kopyaları ile birlikte gönderilmesi gerekmektedir.
7. Dergi'de 'APA' yazım sistemi kullanılmaktadır. Kaynaklara göndermeler, metnin içinde açılacak araçlarla yapılmalıdır. Araç içindeki sıra şöyle olmalıdır: yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı, sayfa numaraları. Örneğin (Gökçe, 1994: 33). Metinde gönderme yapılan bütün kaynaklar, kaynakçada belirtilmeli; gönderme yapılmayan kaynaklar, kaynakçaya konmamalıdır. Kaynaklar, ayrı bir sayfada alfabetik sırayla yazılmalıdır. Dergi ve derlemelerdeki makalelerin sayfa numaraları kesinlikle belirtilmelidir.
8. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanan yazıların her hakkı saklıdır. Dergide yayınlanan eserlerden alıntı yapılması halinde, kaynak belirtilmesi yeterlidir. Sosyoloji Derneği'nin yazılı izni olmadan eserin bir kısmının veya tamamının kullanılması, görsel veya işitsel malzemelerle çoğaltılması hiçbir surette yapılamaz.
9. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanan yazıların içeriğinden ve tartışılan düşüncelerden yazarların kendileri sorumludur. İleri sürülen görüşler Sosyoloji Derneği'ni bağlamaz.

NOTES FOR CONTRIBUTORS

1. JSR publishes original articles, translated articles, and book reviews both in Turkish and English.
2. The text including bibliography should be double-spaced on one side of A4 sheets, with margins at top, bottom and side of at least one inch (2.5 cm) and should be written in word forma with Times New Roman 12 font. The manuscript should contain: (i) title, (ii) abstract-both in English and Turkish, no longer then 150 words with key words –no more than six word, (iii) text (iv) summary no longer than 500 words – an English for Turkish manuscript and a Turkish for English manuscript, and (v) bibliography. For authors who do not know Turkish, the Editorial Board can translate their English abstract and summary into Turkish. Manuscripts should not normally be longer than 8.000 words including abstract, notes and bibliography.
3. The received manuscript will firstly be investigated in term of format. content and publishing rules by the Editorial Board. The board has right to refuse improperly prepared manuscripts.
4. Manuscript that appear in JSR are subject to the usual academic process of anonymous reviewing of at least two referees. The refereeing procedure normally takes 2-3 months. To protect anonymity, the name(s) and address(es) of author(s) should no be typed on the manuscripts, should be typed on a separate page, and three copies of manuscript should be submitted.
5. The author(s) should make sure that is one-to-one correspondence between the names, years in the text and those on he bibliography list.
6. All right reserved. Except for he quotation of short passages for the purpose of criticism and review, no part of this publication may be reproduced in any form or by any means without the written permission of the Sociological Association, Turkey.
7. The opinions expressed in he Journal are the responsibility of the individual author(s).
8. Manuscripts of articles communications should be sent to: JSR Editors, Sosyoloji Derneği, Maresal Fevzi Cakmak Caddesi No: 9/7 06500 Besevler-ANKARA/TURKEY